

Redakčná rada

doc. RNDr. Branislav Bleha, PhD.
doc. RNDr. K. Čížmarová, CSc.
doc. RNDr. A. Dubcová, CSc.
Mgr. Marcel Horňák, PhD.
doc. RNDr. Daniel Gurňák, PhD.
doc. RNDr. František Křížan, PhD.
RNDr. Peter Likavský, CSc.
prof. RNDr. E. Michaeli, CSc.
RNDr. M. Nogová, PhD.
Mgr. Miloslav Ofúkaný
prof. RNDr. J. Ořáheľ, CSc.
RNDr. Pavel Sadloň
RNDr. M. Zaťková

Časopis vychádza v spolupráci s:
**Geografickým ústavom SAV
a GEOINFORMATIKA.SK**

Redakcia

doc. RNDr. Ján Lacika, CSc. – šéfredaktor
prof. RNDr. Ladislav Tolmáči, PhD.
RNDr. Štefan Karolčík, PhD.
Mgr. Ľuboš Balážovič, PhD.

Adresa redakcie

Časopis Geografia
Štefánikova 49
814 73 Bratislava
Telefón: 02/524 927 51

Časopis vychádza dvakrát ročne. Cena
jedného čísla je 3 EUR.

Vydáva: Ing. Eva Jankovičová – ELP s. r. o., Bys-
trická 5899/3, 841 07 Bratislava, IČO: 46724605

Číslo 2 bolo odovzdané do tlače 18. 12. 2017
a vydané 22. 12. 2017.

Evidenčné číslo per. tlače: EV 504/08

Na vydávanie časopisu prispieva finančnou
dotáciou Ministerstvo školstva, vedy, výskumu
a športu Slovenskej republiky.

Objednávky na predplatné prijíma každá pošta
a doručovateľ Slovenskej pošty. Objednáv-
ky do zahraničia vybavuje Slovenská pošta,
a.s., Stredisko predplatného tlače, Námestie
slobody 27, 810 05 Bratislava 15, e-mail: zahra-
nicna.tlac@slposta.sk.

Príspevky sa honorujú. Nevyžiadané ruko-
pisy sa nevracajú.

Časopis Geografia

si môžete objednať na adrese:

Eva Jankovičová - EPL s.r.o
Opletalova 54A, 841 07 Bratislava

alebo e-mailom na adrese:

geoservis@stonline.sk

Objednávku časopisu Geografia napíšte
čitateľne, uveďte plné meno a adresu s PSC
a počet objednávaných výťažkov. Uveďte,
od ktorého čísla si časopis objednáвате. Pred-
platné uhradíte na základe zaslanej faktúry.

Predplatné na rok 2017: 10,00- EUR (6,00,-
EUR + 4,00 EUR poštovné + balné).

Články v tomto čísle časopisu recenzovali:

RNDr. Štefan Karolčík, PhD., PhD., Mgr.
Ľuboš Balážovič, PhD., RNDr. Katarína Da-
nielová, PhD.

Ročník 25

Číslo 2

Geografia

2017

cena 3,00 EUR

Časopis pre základné, stredné a vysoké školy

OBSAH

40/ Vývoj a konštrukcia geografického kurikula – porovnanie

prístupov k tvorbe základných pedagogických dokumentov na
príklade Estónska a Singapuru

Štefan Karolčík, Lenka Mrvová

46/ Návšteva výrobného podniku ako súčasť školskej geografickej exkurzie

Stela Csachová, Marián Kulla

51/ Čínska diaspora v krajinách juhovýchodnej Ázie

Veronika Rybanská, Daniel Gurňák

62/ Expedícia za poznaním Afriky TAMAZAMBO 2017

Ladislav Tolmáči, Anna Tolmáči, Matúš Bujna

69/ Piešťanská prechádzka

Ján Lacika

Na obálke: Najdivokejší úsek železnice v doline Vouraikos. Foto J. Lacika

PDF verziu časopisu Geografia nájdete na:
www.casopisgeografia.sk

Vývoj a konštrukcia geografického kurikula

– porovnanie prístupov k tvorbe základných pedagogických dokumentov na príklade Estónska a Singapuru

Štefan Karolčík, Lenka Mrvová

Geografické vzdelávanie vymedzujú vo väčšine krajín sveta základné kurikulárne dokumenty stanovujúce hlavné myšlienkové koncepty, obsah aj očakávané výstupy vzdelávania. Na rozdiel od zahraničia, tvorbe kurikulárnych dokumentov na Slovensku nepredchádza pedagogický výskum ani široká odborná diskusia. Inovácie, alebo skôr úpravy Štátnych vzdelávacích programov (ŠVP) na Slovensku prebiehajú náhodne, v nepravidelných cykloch a bez znalosti skutočného vedomostného efektu realizovaných reforiem. V našom príspevku podrobnejšie analyzujeme časti kurikulárnych dokumentov venovaných školskej geografii štátov Estónsko a Singapur a porovnáваме ich s obsahom slovenského geografického kurikula. Na vybraných príkladoch tiež poukazujeme na rozdielny prístup k vymedzeniu základného výchovného a vedomostného rámca v predmete geografia.

Tvorbe kurikulárnych dokumentov stanovujúcich základné myšlienkové koncepty, obsahové a výkonové štandardy geografického vzdelávania, by mali predchádzať dôkladné analýzy a hodnotenia aktuálnych trendov a hlavných rozvojových prúdov tak v geografii, ako aj v samotnom vzdelávaní a výchove. Ich úprave, doplneniu, či zmene navyše nepredchádza pedagogický výskum, ktorý by stanovil priority, vymedzil problémové oblasti a vecne zdôvodnil potrebu zavádzania nových prvkov do geografického vzdelávania.

Pri úvahách ako vhodne postupovať pri tvorbe a členení kurikulárnych dokumentov možno využiť aj zahraničné skúsenosti. Vzájomné porovnávanie systémov vzdelávania je síce v mnohých oblastiach sporné a problematické, no na druhej strane poskytuje odbornej verejnosti veľké množstvo nápadov a inšpirácie ako skvalitniť výučbu geografie.

V našom príspevku porovnáваме časti kurikulárnych dokumentov venovaných školskej geografii štátov Estónsko a Singapur. Ide o štáty, ktorých žiaci sa dlhodobo v medzinárodnom testovaní OECD – PISA umiestňujú na popredných priečkach (Tabuľka 1). Na vybraných príkladoch zároveň poukážeme na rozdielny prístup k spôsobu vymedzenia povinných obsahových a výkonových štandardov ako je tomu na Slovensku.

Estónsko

Estónska republika – krajina rozprestierajúca sa v severovýchodnej časti Európy. V porovnaní so Slovenskom má o len niečo menšiu rozlohu (45 336 km²), avšak výrazne nižší počet obyvateľov (1 315 635 – odhad pre rok 2017). Podobne ako Slovensko aj Estónsko spadalo v minulosti pod sféru vplyvu Sovietskeho zväzu (v rokoch 1940 - 1991 bolo Estónsko jeho súčasťou), no na rozdiel Slovenska v Estónsku prešlo vyu-

čovanie geografie od rozpadu Sovietskeho zväzu viacerými významnými reformami. V súčasnosti je jeho vzdelávací systém považovaný za mimoriadne progresívny a efektívny a estónski žiaci dosahujú výborné výsledky v medzinárodných meraniach. Estónska spoločnosť podobne ako tá naša, stojí aktuálne pred veľkou výzvou – ako atraktívniť učiteľskú profesiu, dodať učiteľom vyšší sociálny status a získať pre túto profesiu kvalifikovaných odborníkov (OECD 2016).

Matematika		Veda		Čítanie	
1	Singapur	1	Singapur	1	Singapur
2	Hong Kong, Čína	2	Japonsko	2	Hong Kong, Čína
3	Macao	3	Estónsko	3	Kanada
4	Tchaj-wan	4	Tchaj-wan	4	Finsko
5	Japonsko	5	Finsko	5	Írsko
6	Čína	6	Macao	6	Estónsko
7	Južná Kórea	7	Kanada	7	Južná Kórea
8	Švajčiarsko	8	Vietnam	8	Japonsko
9	Estónsko	9	Hong Kong, Čína	9	Nórsko
10	Kanada	10	Čína	10	Nový Zéland
....		....		....	
38	Slovensko	41	Slovensko	42	Slovensko
....		....		....	
72	Dominikánska republika	72	Dominikánska republika	72	Libanon

Tabuľka 1 Výsledky žiakov vybraných štátov v testovaní OECD – PISA v roku 2015

Keďže v Estónsku figuruje geografia ako samostatný učebný predmet až na stredoškolskom stupni vzdelávania (na základnej škole sú geografické témy zakomponované do obsahu vzdelávania viacerých prírodovedných a humanitných učebných predmetov), porovnávať budeme obsah vyučovania geografie na slovenských (4-ročných) gymnáziách a estónskych „upper secondary school“ – školách všeobecného zamerania, ktoré nadväzujú na základné školy a od ich absolventov sa očakáva, že budú vo svojom štúdiu pokračovať na univerzitách, alebo inom vyššom type škôl. Estónske gymnáziá sú trojročné, študenti ich navštevujú od veku 15 až 16 rokov.

Pre lepšie priblíženie charakteru výučby geografie na tomto stupni vzdelania je nutné stručne spomenúť všeobecný rámec fungovania estónskych gymnázií. Pre absolvovanie gymnázia je nutné na aspoň uspokojivej úrovni (ekvivalent nášho hodnotenia stupňom 3 a lepšie) zvládnuť minimálne predpísaný počet kurzov a spraviť štátne skúšky. Vyučovanie na gymnázium sa teda skladá z povinných a voliteľných kurzov, pričom na jeden kurz je vyhradených 35 akademických hodín. Povinné a voliteľné kurzy sú zaraďované do niekoľkých tematických kategórií. Mimo týchto kategórií stoja takzvané interdisciplinárne kurzy, prepájajúce poznatky viacerých oblastí využívajúc medzipredmetové vzťahy. Na predmet geografie sú vyčlenené 3 povinné kurzy (105 akademických hodín) (National curriculum for upper secondary schools 2011).

Postavenie predmetu geografia možno v rámci spomínaných kategórií len ťažko vymedziť. Samotní autori národného kurikula zaradili 2 povinné kurzy fyzickej geografie k prírodným vedám (*Systém Zem a Prírodné zdroje a ich manažment*) a 1 povinný kurz humánnej geografie k spoločenským vedám (*Populácia a ekonomika*). Okrem povinných kurzov ponúka štátny vzdelávací program širokú paletu voliteľných a interdisciplinárnych kurzov, ktoré s geografiou v mnohých ohľadoch súvisia (*Geoinformatika; Prírodné vedy, technológia a spoločnosť; 3D modelovanie; Globalizujúci sa svet; Ľudia a náboženstvo; Náboženská štruktúra Estónska; a iné*). Zoznam voliteľných kurzov si môže ešte každá škola podľa vlastného uváženia doplniť a obohatiť novými kurzami, pričom podmienkou ma ich otvorenie je záujem aspoň 12 študentov. (National curriculum for upper secondary schools, 2011).

Pre lepšiu ilustráciu podobností a rozdielov medzi Estónskym a Slovenským

ESTÓNSKO	SLOVENSKO
<i>Na konci kurzu je študent schopný:</i>	<i>Žiak vie / dokáže:</i>
V prírode aj na obrázku spoľahlivo identifikovať vápenec, pieskovec, granit, bazalt, mramor a rulu, vyhľadať hodnoverné informácie o ich hlavných vlastnostiach a uviesť príklady ich využitia.	Vysvetliť dôvody usporiadania jednotlivých vrstiev zemského telesa.
Klasifikovať horniny a vysvetliť horninotvorný cyklus.	Uviesť dôkazy zmeny usporiadania kontinentov a oceánov na Zemi v geologickej minulosti.
Opísať vnútornú štruktúru Zeme a porovnať oceánsku a kontinentálnu kôru.	Vysvetliť príčiny pohybu litosferických dosiek.
Opísať geologické procesy v okrajových oblastiach litosferických platní a v oblastiach horúcich skvŕn.	Popísať dôsledky platňovej tektoniky na zmeny povrchu Zeme.
Využiť hodnoverné zdroje informácií na charakterizovanie geologických procesov danej oblasti a dať ich do súvisu s platňovou tektonikou.	Identifikovať miesta zvýšeného rizika výskytu katastrofických prejavov tektonických procesov.
Využiť hodnoverné zdroje informácií na charakterizovanie a porovnanie vulkánov, dať do súvisu ich polohu s platňovou tektonikou, a ich formu a typ erupcie s vlastnosťami magmy.	Porovnať vplyv vnútorných a vonkajších geologických procesov na formovanie povrchu Zeme.
Poznať regióny, kde sa zemetrasenia vyskytujú, vysvetliť ich príčiny a ako meriame ich silu.	Uviesť varovné systémy upozorňujúce na hrozbu živelných pohrôm a katastrofických udalostí.
Prostredníctvom uvedenia príkladov zdôvodniť javy sprevádzajúce zemetrasenia a vulkanickú činnosť, tak ako aj ich efekt na životné prostredie a ekonomiku.	

Tabuľka 2 Porovnanie výkonového štandardu Estónska a Slovenska na príklade tematického celku Litosféra. Zdroje: Appendix 4 (2014); ŠVP, iSCED 3A (2014).

štátnymi vzdelávacím programom pre predmet geografie, sme vybrali tematický celok z fyzickej geografie, ktorý je pod rovnakým názvom zahrnutý v oboch oficiálne schválených dokumentoch – **Litosféra**. Vzhľadom na geografickú polohu krajín, vymedzený obsah štandardov pre tento tematický celok, by nemala ovplyvniť rozdielna miera tektonického ohrozenia jednej z porovnávaných krajín. Toto hľadisko by sme nemohli uplatniť napr. pri tematickom celku *Hydrosféra*, keďže Estónsko je na rozdiel od Slovenska prímorskou krajinou a vplyv mora na život krajiny je v mnohých oblastiach kľúčový.

V tabuľke 2 uvádzame zoznam slovenských a estónskych výkonov, zahrnutých vo výkonovom štandarde tematického celku litosféra.

Porovnaním štandardov môžeme skonštatovať, že požadované výkony sú

v oblasti rozsahu vymedzených poznatkov a miery porozumenia základných princípov platňovej tektoniky, v oboch krajinách vcelku podobné. Oba dokumenty považujú za dôležité poznať zákonitosti pohybu litosferických dosiek, dôsledky ich pohybu a lokality, kde sa dôsledky tektonických pohybov najviac prejavujú. Spoločná je aj požiadavka na poznanie Zemského vnútra a vnútornej štruktúry Zeme. V slovenskom iŠVP je navyše formulovaný výkon týkajúci sa oboznámenia sa žiakov s varovnými systémami upozorňujúcimi na blížiacu sa prírodnú katastrofu.

Rozdiely možno identifikovať aj v predpokladanej hĺbke porozumenia študovaných prírodných javov a procesov žiakmi. Zatiaľ čo tému *Litosféra* v Slovenskom iŠVP, až na štruktúru vnútorných vrstiev Zeme, tvoria

najmä poznatky a vedomosti o pohybe litosferických dosiek (Prečo sa pohybujú? Kde dochádza k stretom? Aké sú dôsledky? Čo nás pred tým varuje?) a porovnanie ich dôsledkov s vonkajšími geologickými procesmi, v Estónsku sa zaoberajú touto témou v širších súvislostiach. V slovenskom geografickom kurikule nenachádzame vhodný ekvivalent k časti venovanej horninotvornému cyklu, klasifikácii hornín či rozpoznaníu základných hornín. Od estónskych študentov sa nevyžaduje, aby si pamätali ich vlastnosti, miesta a spôsob vzniku, či hospodárske využitie, ale aby boli schopní tieto informácie pohoťovo vyhľadať z hodnoverných a spoľahlivých zdrojov. Požiadavka na rozvoj schopností žiakov informácie vyhľadávať v hodnoverných a spoľahlivých informačných zdrojoch a ďalej s nimi pracovať, sa v estónskom výkonovom štandarde vyskytuje veľmi často. V mnohých bodoch definovaných žiackych výkonov a pri rôznych témach sa objavujú formulácie (žiak je schopný...): *vyhľadať hodnoverné informácie a na ich základe... (niečo vysvetliť, opísať), využiť hodnoverné zdroje informácií, (vysvetliť, zhodnotiť, zdôvodniť niečo) na základe / s použitím / s pomocou schém, grafov, tematických máp.* Od žiakov sa očakáva, že si vhodné učebné pomôcky a študijné materiály dokážu sami vyhľadať a pre vlastné potreby adekvátne spracovať (napr. vypracovať štúdiu o tektonicky aktívnych oblastiach, existujúcich vulkánoch, alebo geologickej stavbe konkrétneho miesta). V Estónskych školách sa kladie väčší dôraz na sopečné formy a stavbu sopiek v nadväznosti na ich lokalizáciu a vlastnosti magmy. Oproti slovenským sa estónski učitelia geografie intenzív-

nejšie venujú dôsledkom zemetrasenia a vulkanickej činnosti na povrch Zeme, životné prostredie a ľudskú spoločnosť (ekonomiku).

Z rozdielov výkonového štandardu vychádzajú aj odlišnosti v obsahovom štandarde (kľúčových pojmov) - Tabuľka 3.

Za najväčší rozdiel medzi predpísaným obsahom vyučovania geografie u nás a v Estónsku možno považovať absenciu vyučovania regionálnej geografie v podobe, ako ju poznáme u nás. Časti venované regionálnej geografii sveta, s komplexnou charakteristikou jednotlivých regiónov a vybraných štátov sveta, v zozname učebných tém estónskeho geografického kurikula nenájdeme. Naproti tomu fyzickú a humánnu geografiiu reprezentujú viaceré prierezové témy a problémy presahujúce rámec jedného predmetu.

Singapur

Na rozdiel od Estónska, ktoré je Slovensku v mnohých geografických hľadiskách podobné, Singapur predstavuje úplne odlišnú krajinu. Ide o mestský štát v juhovýchodnej Ázii s rozlohou takmer 700 km² a počtom obyvateľov takmer 5,8 milióna (2016). V čase svojho vzniku (1965) krajinu ťažilo množstvo ekonomických, hospodárskych a spoločenských problémov, no aj vďaka veľkým školským reformám, ktoré pomohli transformovať spoločnosť, je dnes živým uzlom svetového obchodu, finančnictva a dopravy so silnou a harmonickou komunitou obyvateľov rôznych etníc a náboženstiev (OECD 2016).

V nasledujúcej časti sa pokúsime porovnať slovenský inovovaný ŠVP a sylabus pre geografiiu Singapuru na úrovni nižšieho sekundárneho vzdelania. Ide o veľmi náročnú úlohu, keďže na rozdiel od Slovenska, tento stupeň vzdelávania v Singapure nie je zahrnutý do povinnej školskej dochádzky. Tú uzatvára absolvovanie základného stupňa vzdelania. Napriek tejto legislatívnej norme, vyššie sekundárne vzdelanie absolvuje viac ako 98 % žiakov (BAGALOVÁ et al. 2014). Singapurský dokument upravuje vyučovanie geografie pre tzv. Normálny akademický kurz (5-ročný, do 17-teho roku žiaka) a Expresný kurz (4-ročný, do 16-teho roku žiaka).

Hneď v úvode je potrebné poukázať na výrazné rozdiely v rozsahu a obsahu dokumentov. Zatiaľ čo Singapurský sylabus má 136 strán, ten Slovenský si vystačí s 23 stranami pre nižšie stredné vzdelávanie a 14-tim pre gymnázia so štvorročným a päťročným vzdelávacím programom. Slovenský inovovaný ŠVP obsahuje stručný úvod, základnú charakteristiku predmetu, ciele, výkonový a obsahový štandard pre daný ročník a tému. Singapurský sylabus je omnoho komplexnejší. V úvode zahŕňa požadované výsledky geografického vzdelávania zamerané na rozvoj osobnosti žiaka - *confident person, self-directed learner, active contributor, concerned citizen* a 4 kľúčové geografické koncepty. Druhá časť je zameraná na pozadie sylabu - princípy, ciele, výsledky, zručnosti a hodnoty, ktoré by si mal žiak osvojiť (dosiahnuť) - a základný prehľad obsahu vyučovania v rámci daných kurzov. Dodatok obsahuje časovú dotáciu daných tém (problémov) a charakteristiku náplne práce pomocného učiteľa (YKC) na hodinách geografie. Iná kapitola je venovaná rozvoju kompetencií 21. storočia - na konkrétnych príkladoch je uvedených, ako sa v danej téme ktorá kompetencia u žiakov rozvíja, ako sa to prejavuje v ich myslení či správaní. Veľkú časť dokumentu tvoria tabuľky obsahujúce jednotlivé témy a ku každej požadované výsledky učenia, vedomosti a zručnosti, kľúčové geografické koncepty, výsledky vzdelávania a rozvíjané kompetencie 21. storočia. Ďalšia časť je venovaná hodnoteniu - opisuje čo, na akej úrovni a akým spôsobom (štruktúrované otázky, otázky s krátkou odpoveďou, samostatná alebo skupinová práca) má byť hodnotené - akú váhu na celkovom hodnotení má splnenie danej požiadavky (napr. 20 %). Dokument dokonca presne uvádza koľko minút majú trvať kontrolné vedomostné testy. Sylabus uvádza podrobnú tabuľku testov a ich hodnotení aj pre školy,

SLOVENSKO	stavba Zeme, litosferické dosky, vnútorné a vonkajšie procesy, horotvorná činnosť, zemetrasenia, sopečná činnosť, prírodné katastrofy, erózia, transport, zarovnávanie, akumulácia, varovné systémy
ESTÓNSKO	Litosféra, astenosféra, plášť, vnútorné a vonkajšie jadro, minerály, horniny, sedimentárne vyvreté a metamorfované horniny, horninotvorný cyklus, rudy, stredoocéánske chrbty, oceánske priekopy, vyvrásnené pohoria, vulkanické ostrovy, horúce škrvny, kontinentálny rift, magma, láva, stratovulkán a štítová sopka, zlomy so zameraním na zemetrasenia, epicentrum, seizmické vlny, Richterova stupnica, tsunami

Tabuľka 3 Obsahový štandard (kľúčové pojmy) celku Litosféra podľa ŠVP Slovenska a Estónska. Zdroje: Appendix 4 (2014); ŠVP, ISCED 3A (2014).

Téma 1: Prostredie a zdroje	
Úvod: Čo sa budeme učiť v geografii?	
1	Tropické dažďové pralesy – Ako môžeme zachrániť dažďové pralesy?
2	Zásobovanie vodou: Vyschnú naše kohútiky?
3	Zdroje energie: Ako sa môžeme vyhnúť energetickej kríze?*
Téma 2: Mestské bývanie	
Úvod: Ako a kde ľudia žijú?	
1	Bývanie: Ako zabezpečiť domovy pre všetkých?
2	Doprava: Ako udržať ľudí v pohybe?*
3	Povodne: Ako sa môžu mestá pripraviť na povodne?

Tabuľka 4 Hlavná osnova vyučovania geografie v Singapore. Vysvetlivky:
* len pre expresný kurz

ktoré podmieňujú zvládnutie príslušnej témy absolvovaním záverečnej skúšky. Dokument tiež obsahuje „slovník pojmov“ používaných pri testovaní, pričom pri každom pojme je jasne definované, čo presne sa od žiakov vyžaduje. Jedna z ďalších kapitol uvádza konkrétne príklady (vzory) otázok a stanovuje postupy pri ich hodnotení (aká odpoveď je hodnotená koľkými bodmi, čo musí obsahovať a pod.). V nasledujúcej kapitole autori rozvíjajú a rozširujú už čiastočne opísaný syllabus – prezentujú celkový pohľad na problematiku (overview), sprievodné otázky, výsledky vyučovania, obsah, koncepty, hlavné pojmy a počet hodín (periód) k danej pod otázke. Syllabus uzatvára kapitola odporúčenej literatúry pre učiteľov geografie. Ako je z uvedených skutočností zrejme, Singapurský syllabus upravuje aj tie aspekty vyučovania, ktoré sú v našej vzdelávacej praxi výlučne v kompetencii učiteľa - ako dlho sa bude venovať téme, akým spôsobom a ako často bude žiakov hodnotiť, ktoré kompetencie sa u nich rozhodne rozvíjať. O druhom učiteľovi na hodinách geografie a vymedzení jeho kompetencií pri výučbe sa v Slovenských podmienkach štandardných škôl zatiaľ ani len neuvažuje (Geography Syllabus 2014).

Aj v Singapore pristupujú k výučbe geografie rozdielne ako je tomu na Slovensku. Kostra predmetu je založená na problémovom vyučovaní (*issue-based framework*), prostredníctvom ktorého majú žiaci porozumieť geografii – prostredníctvom štúdia významných problémov (tak environmentálnych ako aj sociálnych a kultúrnych), ktorým Singapur a svet čelí. Každý problém sa postupne „otvára“ prostredníctvom piatich sprievodných otázok: Aký je problém? Ktoré časti sveta sú ním

ovplyvnené? Prečo je problém lokalizovaný práve tam? Ako problém ovplyvňuje ľudskú spoločnosť a prírodné prostredie? Ako by mal byť riešený? Tieto otázky spolu predstavujú spôsob, akým geografi pracujú pri výskume nejakého problému. V kontexte školskej geografie sú problémy preberané do veku primeranej hĺbky a šírky, aby ich študenti pochopili. Každý problém (aj globálny) je postupne vzťahovaný ku konkrétnej oblasti, krajine, k žiakom, ktorí sú nútení navrhovať riešenia a uvedomiť si, ako môžu svojim správaním (hoci na opačnej poglobuli) daný problém ovplyvniť (Geography Syllabus 2014).

Geografia sa vyučuje počas dvoch rokov (vždy len jeden z dvoch semestrov za rok) a na každý rok (semester) pripadá jeden veľký tematický celok (Téma 1 a Téma 2 v tabuľke 4).

Čo sa týka odporúčenej časovej dotácie predmetu a konkrétnych tém, líši sa to v závislosti od typu kurzu (normálny akademický / expresný). V princípe však platí zásada 96 periód za 2 roky – teda 48 periód na každý rok (semester). Jedna perióda trvá 35 – 40 minút. Do procesu vyučovania vstupuje okrem samotných tém samostatná žiacka práca (vedecký projekt), ich vlastný výskum (ďalej len GI - *Geographical Investigation*). Úvodom k veľkým tematickým celkom je odporúčané venovať 2 hodiny (periódy), ďalej každému problému 10 (expresný kurz) alebo 13 hodín (normálny akademický kurz). Nasleduje hodnotenie výkonu žiakov – 2 testy s krátkou odpoveďou (každý 1 hodinu), 2 testy so štruktúrovanými otázkami (každý 1 hodinu), a tiež sa hodnotí schopnosť žiakov reagovať na geografický problém (2 zadania, otázky

– mimo vyhradeného času kurikula). Posledná časť odporúčanej časovej dotácie je venovaná GI (12 hodín pre expresný a 16 pre normálny akademický kurz) (Geography Syllabus 2014).

Žiaci sú hodnotení a testovaní priebežne, nie len v záverečných fázach učebného procesu. Dokument presne stanovuje, akým spôsobom má byť aká žiacke vedomosti, zručnosti a poznatky testované, ako majú byť hodnotené a pod. Napríklad – *schopnosť reagovať na geografický problém* má umožniť študentom aplikovať, čo sa naučili na hodinách geografie, aby podporili svoj vlastný názor na zadaný problém použitím zdôvodnení a konkrétnych príkladov. Napr. Žiaci dostanú aktuálny novinový článok (150 – 200 slov dlhý) týkajúci sa niektorej z tém vymedzených kurikulom. Po jeho prečítaní napíšu geografické zhrnutie – pomocou sprievodných geografických otázok (75 – 100 slov), v atlase alebo cez *Google maps* nájdu 1 – 2 miesta spomínané v článku a nakoniec napíšu svoj osobný postoj k spomínanej problematike. Svoj názor podporia argumentami a príkladmi, ktoré získali na hodinách geografie a musia pri ňom zväziť niekoľko zadaných ukazovateľov. *Otázky s krátkou odpoveďou* testujú vedomosti a zručnosti žiakov pri práci s mapou, čítaní z máp, interpretácií fotografií a pod. Žiaci potrebujú použiť nejaký zdroj informácií, aby vedeli správne na otázky odpovedať. Naopak, štruktúrované otázky sú zamerané na opis, vysvetlenie a širšiu analýzu geografického problému (čo sa týka ich podotázok a hodnotenia, opäť sa líši normálny akademický a expresný kurz, ale oba sú jasne definované) (Geography Syllabus 2014).

Všeobecný systém hodnotenia na danom stupni vzdelania v Singapore zobrazuje tabuľka 5. na strane 44 (Pre ilustráciu rozdielného prístupu k hodnoteniu uvádzame tabuľku len pre školy, ktoré nevyžadujú záverečnú skúšku).

Každá téma v Singapurskom kurikule bola navrhnutá so sprievodnou témou pre GI. GI je forma geografického bádania, výskumu, v ktorej študenti prešetria daný geografický problém – musia analyzovať zadanie, plánovať výskum, zhromažďovať, triediť a analyzovať dáta, formulovať vlastné interpretácie, ako aj vyhodnocovať a prezentovať svoje zistenia. Hlavnou črtou GI je práca v teréne (preto sa odporúča zaradiť 2 hodiny geografie na koniec rozvrhu daného dňa, čo umožní učiteľom predĺžiť trvanie hodiny a pracovať v teréne aj ďalej od školy). Tá má žiakom poskytnúť predovšetkým príležitosť

Typ hodnotenia		Váha	Trvanie
Schopnosť reagovať na geografický problém		20 % (10 bodov x 2)	Mimo čas kurikula
Otázky s krátkou odpoveďou (2 testy)		20 % (10 bodov x 2)	20 min / test
Štruktúrované otázky (2 testy)		30 % (15 bodov x 2)	30 min / test
GI	Proces	30 %	12 hodín
	Výsledok		16 hodín
Spolu		100 %	

Tabuľka 5 Systém hodnotenia v procese vyučovania geografie v Singapure (v priebehu 1 semestra)

Problém	GI otázka
1	Ako ľudské aktivity ovplyvňujú naše prírodné rezervácie/parky? Ako môžeme zachovať (ochrániť) naše prírodné rezervácie/parky?
2	Aká je kvalita vody vo vodných tokoch alebo vodných rezervoároch? Ako ľudské aktivity ovplyvňujú kvalitu vody vo vodných tokoch alebo vodných rezervoároch?
3	Ako ľudské aktivity a postoje ovplyvňujú spotrebu energie v škole? Ako môžeme znížiť spotrebu energie v našej škole?
4	Čo robí niektoré miesta v susedstve osobitými (výnimočnými) pre obyvateľov?
5	Aké funkcie (vlastnosti) našej verejnej dopravy pomáhajú zaisťiť bezpečnú a pohodlnú jazdu?
6	Ako efektívne sú prijaté opatrenia na zníženie rizika povodní v mojom okolí? Ako môžeme zvýšiť povedomie a pripravenosť obyvateľov voči povodňam?

Tabuľka 6 Prehľad otázok GI vzhľadom na prislúchajúci problém (tému) na úrovni nižšieho sekundárneho vzdelania v Singapure

Zložky	Prezentácia (odovzdanie)	Hodnotenie (počet bodov)
Proces	Individuálny príspevok zahŕňa: a, vlastný výskum (4 body) b, vlastnú reflexiu (6 bodov)	10
	Skupinový príspevok zahŕňa: a, skupinové pochopenie GI otázky (4 body) b, skupinový výskum (6 bodov)	10
Produkt	Produkt skupinovej práce	10
Spolu		30

Tabuľka 7 Odporúčaný spôsob hodnotenia GI v Singapure

mam (problémom) z nej uvádzame sprievodné otázky pre GI.

Z predložených tabuliek je zrejmé, že rovnako ako celý syllabus, je i téma žiackeho výskumu (GI) veľmi dôkladne prepracovaná. Informácie, poznat-

ocenit' aplikáciu geografických vedomostí a zručností v reálnom svete. Študenti pracujú v skupinách na jednej GI téme ročne (Geography Syllabus 2014).

V nasledujúcej tabuľke 6 sa odvoláme na Tabuľku 4 a k príslušným té-

ky a zručnosti, ktoré žiaci získajú na vyučovaní nie sú izolované, ale ihneď prepájané s reálnym svetom a s praxou. Žiaci si sami skúšajú, aké to je byť výskumníkom a zažívajú radosť z objavu nového poznania, vzťahov a súvislostí, pri ktorom si rozvíjajú viaceré druhy kompetencií vrátane samostatnej práce, či práce v skupine.

Veľmi rozdielny prístup k vymedzeniu hlavných tém, preferovanému obsahu geografického vzdelávania ako aj v praxi odlišným odporúčaným a uplatňovaným metodickým postupom a učebným stratégiám, nám neumožňuje samostatne porovnať jednu z tém (problém) sprístupňovanú v Singapure a na Slovensku.

Záverom môžeme konštatovať, že vyučovanie geografie, ako aj celý systém vzdelávania v Singapure je úplne odlišný od toho nášho. Kým u nás je výchovno-vzdelávací proces zameraný takmer výlučne na vzdelávaciu zložku, v Singapure je dominantnou práve výchovná časť. Opakovane sa v kurikule zdôrazňuje rozvoj osobnosti žiaka, aby z neho vyrástol rozumný, kriticky mysliaci občan so širokým geografickým povedomím, ktorý sa vie na základe dostupných informácií správne rozhodnúť a nieť zodpovednosť za svoje konanie. Menší dôraz je kladený na reprodukciu faktov, zato omnoho väčší na čítanie (textu/ máp/ grafov/ ...) s porozumením, kritické zhodnotenie informácií, vytvorenie vlastných záverov, návrhy riešení a uvedenie si vlastnej zodpovednosti za celosvetové problémy. Vo výsledkoch vzdelávania (výkonový štandard) sa často stretávame so slovesami: *vysvetliť, identifikovať na základe grafov, na základe máp opísať/ lokalizovať, na konkrétnych príkladoch vysvetliť, opísať dôsledky, oceniť/uvedomiť si, opísať výhody a nevýhody, ...* Žiak by mal byť schopný - *uvedomiť si, ako rozhodnutie jednotlivca pre určitý spôsob života (životný štýl) ovplyvňuje ostatných a prírodné prostredie* (Problém 3: Zdroje energie). Oproti Slovensku sa omnoho väčší dôraz kladie na kauzálne vzťahy a osobnú zodpovednosť a občianske povedomie. Tomu zodpovedá aj systém výuky, v ktorom má dôležitý priestor kooperácia, vzájomná pomoc a podpora či zodpovednosť za výsledok skupiny. S tým súvisí i priestorové rozmiestnenie škôl do zhlukov, v rámci ktorých si školy vzájomne pomáhajú a učitelia si spolu vo vyhradenom čase vymieňajú skúsenosti a spolupracujú pri vytváraní nových učebných aktivít pre žiakov.

Záver

Porovnanie základných pedagogických dokumentov stanovujúcich hlavné ciele a obsah geografického vzdelávania na Slovensku, v Estónsku a v Singapure, nám neposkytne jednoduché odpovede na otázky čo, kedy, prečo, v akom rozsahu a do akej hĺbky sprístupňovať žiakom na hodinách geografie. Ponúka však veľké množstvo inšpirácií a podnetov ako pristupovať k vymedzeniu základného výchovného a vedomostného rámca. Tak Estónsky, ako aj Singapurský model geografického vzdelávania kladie dôraz na poznatky uplatniteľné v živote, porozumenie kauzálnym vzťahom a rozvoj kompetencií súvisiacich so schopnosťou žiaka čítať informácie v rôznych grafických podobách, vedieť argumentovať pri obhajobe svojho stanoviska a vhodne prezentovať výsledky svojich zistení. Najmä v Singapure sa neboja do geografického kurikula vkladať aj výchovné ciele, akým je všestranný rozvoj osobnosti žiaka a v duchu tradícií výchova rozumného, kriticky mysliaceho občana, ktorý sa vie na základe dostupných informácií správne rozhodnúť a niesť za svoje konanie zodpovednosť. V Estónskom, ako aj v Singapurskom geografickom kurikule sú žiaci na vyučovaní priamo konfrontovaní s prácou výskumníkov, pri ktorej by mali zažiť radosť z objavovania nových poznatkov, vzťahov a súvislostí. Uprednostňované sú učebné úlohy vyžadujúce vzájomnú kooperáciu, pomoc a podporu v skupine, pričom pre samostatnú prácu sú volené výskumné projekty a problémové úlohy.

Slovenská školská geografia doposiaľ neprešla výraznými reformnými zmenami. Porovnanie ukázalo jej významné zaostávanie za aktuálnymi trendami uprednostňujúcimi bádateľské a výskumne ladené koncepcie prírodovedného vzdelávania. Tie sú inšpirované vedeckými výskumnými postupmi a postavené na experimentoch, ich projektovaní, realizácii a aktívnom hľadaní prijateľných vysvetlení a zdôvodnení pozorovaných skutočností. V geografickom vzdelávaní v zahraničí sú na úkor pasívneho memorovania faktov a encyklopedických skutočností preferované investigatívne postupy - dotazníkové prieskumy, či interview. Žiaci sa zoznamujú s rolou výskumníka a nadobudnuté teoretické poznatky majú možnosť prakticky využívať. V oboch porovnávaných zahraničných dokumentoch úplne absentuje výučba tém regionálnej geografie sveta v podobe a rozsahu ako ju poznáme na Slovensku.

Literatúra a pramene

- APPENDIX 4, 2014. *Of Regulation No 2 of the Government of the Republic (Estonia) of 6 January 2011 National Curriculum for Upper Secondary Schools, Last amendment 29 August 2014*. [Online]. Dostupné na: <https://www.hm.ee/sites/default/files/est_upper_secondary_nat_cur_2014_appendix_4_final.pdf> [cit: 5. 2. 2017].
- BAGALOVÁ, L., BIZÍKOVÁ, L., FATULOVÁ, Z. (2014). Komparatívna analýza vzdelávacieho systému v Slovenskej republike a vo vybraných ázijských krajinách. ŠPÚ. [Online]. Dostupné na: <http://www.statpedu.sk/sites/default/files/nove_dokumenty/ucebnice-metodiky-publikacie/Komparativna%20analiza_jul4_na%20MSV%20SR.pdf> [cit: 5. 2. 2017].
- GEOGRAPHY SYLLABUS, 2014. (*Singapore*) *Lower Secondary, Express Course, Normal (Academic) Course. Curriculum Planning and Development Division* [Online]. Dostupné na: <[https://www.moe.gov.sg/docs/default-source/document/education/syllabuses/humanities/files/2014-geography-\(lower-secondary\)-syllabuses.pdf](https://www.moe.gov.sg/docs/default-source/document/education/syllabuses/humanities/files/2014-geography-(lower-secondary)-syllabuses.pdf)> [cit: 5. 2. 2017]
- KAROLČÍK, Š., LIKAVSKÝ, P., MÁZOROVÁ, H., 2015. Vývoj vyučovania geografie na základných školách a gymnáziách na Slovensku po roku 1989 a návrh základných koncepčných prvkov nového modelu geografického vzdelávania. In *Geografický časopis*. Vol. 67, no. 3, p. 261-284.
- NATIONAL CURRICULUM FOR UPPER SECONDARY SCHOOLS, 2011. *Government*

of the Republic (Estonia). Last amendment 29 August 2014. Tallinn, Toompea [Online]. Dostupné na: <https://www.hm.ee/sites/default/files/est_upper_secondary_nat_cur_2014_general_part_final.pdf> [cit: 8. 2. 2017].

NCEE, 2017. *Singapore: Instructional Systems. National Center on Education and the Economy* [Online]. Dostupné na: <<http://ncee.org/what-we-do/center-on-international-education-benchmarking/top-performing-countries/singapore-overview/singapore-instructional-systems/>> [cit: 5. 2. 2017].

OECD, 2016. *PISA 2015 High Performers. Estonia*. [Online]. Dostupné na: <<http://www.oecd.org/pisa/PISA-2015-estonia.pdf>> [cit: 20.1.2017].

OECD, 2016. *PISA 2015 High Performers. Singapore*. [Online]. Dostupné na: <<http://www.oecd.org/pisa/PISA-2015-singapore.pdf>> [cit: 20.1.2017].

ŠVP, ISCED 2, 2014. *Inovovaný štátny vzdelávací program. Geografia (Vzdelávacia oblasť: Človek a spoločnosť) Príloha ISCED 2. Bratislava (ŠPÚ)*, [Online]. Dostupné na: <http://www.statpedu.sk/sites/default/files/dokumenty/inovovany-statny-vzdelavaci-program/geografia_nsv_2014.pdf> [cit: 21. 9. 2016].

ŠVP, ISCED 3A, 2014. *Inovovaný štátny vzdelávací program. Geografia (Vzdelávacia oblasť: Človek a spoločnosť) Príloha ISCED 3A. Bratislava (ŠPÚ)*, [Online]. Dostupné na: <http://www.statpedu.sk/sites/default/files/dokumenty/inovovany-statny-vzdelavaci-program/geografia_g_4_5_r.pdf> [cit: 21. 9. 2016].

Development and construction of Geography Curriculum – a comparison of approaches in creation of basic pedagogical documents by example Estonia and Singapore

Štefan Karolčík, Lenka Mrvová

Abstract

Geography education is determined by basic curricular documents defining principal mental concepts, content and also expected output of education in majority of countries. Unlike other countries, no pedagogical research and no wide professional discussion preceded the creation of curricular documents in Slovakia. Innovations or editing of National Curricular Programmes in Slovakia take place randomly, in irregular cycles and without knowing the real effect of the realised reforms on knowledge. In our contribution we analyse in detail chosen parts of curricular documents of school Geography in Estonia and Singapore and we compare them with the content of Slovak Geography Curriculum. We also show different approaches in determining basic educational frame in Geography subject in chosen examples.

RNDr. Štefan Karolčík, PhD.: Katedra didaktiky prírodných vied, psychológie a pedagogiky, Prírodovedecká fakulta, Univerzity Komenského v Bratislave

Mgr. Lenka Mrvová

E-mail: karolcik@fns.uniba.sk

Návšteva výrobného podniku ako súčasť školskej geografickej exkurzie

Stela Csachová, Marián Kulla

Exkurzia je vnímaná ako geografii vlastná organizačná forma vyučovania na všetkých stupňoch geografického vzdelávania. Príspevok zdôrazňuje výrobný podnik ako vhodný typ lokality pre poznávanie a chápanie geografických súvislostí v krajine a neznižuje význam ostatných lokalít, ktoré sú spravidla súčasťou školských geografických exkurzií. V príspevku je uvedený zoznam výrobných podnikov, ktoré boli súčasťou itineráru exkurzií z humánnej geografie Slovenskej republiky študentov učiteľstva geografie na Ústave geografie v Košiciach za ostatných vyše desať rokov. Ide spolu o 61 podnikov priemyselnej i poľnohospodárskej výroby rôznorodých odvetví vo všetkých krajoch Slovenska. Príspevok má informatívny charakter a jeho cieľom je inšpirovať učiteľov základných a stredných škôl pri organizovaní vlastných geografických exkurzií.

Úvod

Počas vzdelávacieho podujatia Klubu učiteľov geografie v Košiciach vyvstala od učiteľov geografie požiadavka, aby sme im odporučili výrobné podniky na Slovensku, kam sa, voľne povedané „dá ísť so žiakmi na exkurziu“. Aj to bol dôvod spracovať zoznam výrobných podnikov, ktoré boli súčasťou exkurzií z humánnej geografie Slovenskej republiky študentov učiteľstva geografie na Ústave geografie v Košiciach za ostatných vyše desať rokov. Príspevok má informatívny charakter a má predovšetkým slúžiť ako inšpirácia pre súčasných učiteľov základných a stredných škôl pri organizovaní vlastných geografických exkurzií. Okrem toho chceme zdôrazniť, že je vo všeobecnosti dôležité posilňovať vzťah žiakov ku geografii aktívnym poznávaním a osobnou skúsenosťou, čo sa prirodzene netýka len výrobných podnikov, ale všetkých lokalít, z návštev ktorých školské exkurzie pozostávajú.

Exkurzia ako súčasť školskej geografie

Od učiteľov sa požaduje, aby svojich žiakov vyučovali moderne, inovatívne, v súlade s požiadavkami doby a úrovňou vedeckého poznania. Okrem metód a foriem vyučovania uplatňovaných v školskom prostredí je k naplneniu výchovno-vzdelávacích cieľov vhodné aj využívanie mimoškolských foriem vyučovania. Téma exkurzie sa v didakticko-geografickej literatúre objavuje ako súčasť problematiky o organizačných formách vyučovania, ktorá sa v často

opakujúcej sa miere objavuje v skriptách, resp. učebniciach didaktiky geografie (ČIŽMÁROVÁ 2000, LIKAVSKÝ 2006, MADZIKOVÁ a KANCÍR 2015). Exkurziám ako nástroju praktického vzdelávania sa v geografii podrobnejšie venuje TOLMÁČI a kol. (2008). Obsiahlejšiu publikáciu venujúcu sa vonkajšiemu prostrediu ako priestoru pre medzipredmetové exkurzie ponúka ČIPKOVÁ a kol. (2015). Obe publikácie obsahujú teoretickú a praktickú časť. Tému exkurzií (fieldwork) a outdoorovému vzdelávaniu sa v zahraničnej literatúre venujú LAMBERT a BALDERSTONE (2010), KENT a kol. (1997) a SCHMIDINGER a kol. (2014).

Exkurzia ako organizačná forma vyučovania, ktorá je neoddeliteľnou súčasťou geografického vzdelávania, je u žiakov obľúbená, pretože predstavuje vyučovanie mimo školského prostredia. Poznanie sprostredkované zrakom, sluchom, hmatom či čuchom je vždy hodnotnejšie a trvalejšie ako sprostredkované učebnicou (BASHA 2004, in ČIPKOVÁ a kol. 2015). Najjednoduchšou exkurziou je exkurzia typu „look and see“ (prekl. pozerať a vidieť), ktorá umožňuje žiakom poznať miesta, ktoré sa nedajú imitovať v triede. Podľa LAMBERTA a BALDERSTONA (2010, s. 279) exkurzie ovplyvňujú život žiakov a menia ich po-

Foto S. Csachová

Exkurzia v podniku Okrasa v Čadci vyrábajúcom vianočné ozdoby

hľad na svet. Exkurzia vo všeobecnosti prináša žiakom inú kvalitu poznania a je zážitkovým učením. Sang uvádza, že je dôležité realizovať exkurzie, pretože:

- spájajú osvojené pojmy s reálnymi príkladmi,
- umožňujú študentom získať komplexný obraz o krajine,
- rozvíjajú pochopenie komplexity reálnych príkladov,
- žiaci sa viac naučia, učitelia lepšie učia.

Exkurzie majú viacero priamych aj nepriamych efektov. Za pozitívny prínos sa všeobecne považuje, že ňou žiaci nadobudnú pozitívny vzťah k prírode, k vlasti a má silný osobný a sociálny rozmer. Majú byť vhodne začlenené do učiva, metodicky prepracované a premyslene naplánované. Exkurzia pomáha rozvíjať porozumenie, postoje a hodnoty žiakov vedúce k zodpovednému občianstvu, ochrane prírody a udržateľnému rozvoju. Vidieť naživo učivo z kníh o krajine má veľký efekt pre dosiahnutie kognitívnych aj afektívnych cieľov.

Exkurziu do výrobného podniku (ČIPKOVÁ a kol. 2015 ju nazýva inštitucionálna exkurzia) možno zakomponovať do obsahu vyučovania geografie Slovenskej republiky na základných a stredných školách z viacerých dôvodov, ktorým sa budeme v ďalšom texte venovať. Aby učitelia využívali aj túto organizačnú formu vyučovania, je dôležité im ju počas ich vysokoškolského štúdia sprostredkovať. Téma exkurzie a hospodárstva Slovenska sa najviac prelína v učive o Slovensku v 8. ročníku základnej školy a 3. ročníku na strednej škole. Podľa IŠVP pre nižší stupeň sekundárneho vzdelávania (2. stupeň ZŠ) sa vo výkonovom štandarde uvádza, že žiak má vedieť vysvetliť príčiny zmien v hospodárstve Slovenska po roku 1989, porovnať hospodárstvo a odvetvovú štruktúru priemyslu v jednotlivých regiónoch Slovenska, porovnať jednotlivé kraje navzájom a vystihnúť tri spoločné a tri rozdielne črty v ich hospodárstve. Na strednej škole sa učivo Regionálnej geografie Slovenska učí spravidla v 3. ročníku. Výkonový štandard na tomto stupni vzdelávania požaduje, aby žiaci vedeli vysvetliť príčiny aktuálnych problémov slovenského hospodárstva a dôvody nerovnomerného rozmiestnenia priemyslu na území Slovenska, správne interpretovať štatistické údaje a ekonomické ukazovatele popisujúce hospodársku výkonnosť Slovenska a jeho regiónov. Obsahový štandard je limitovaný na vybrané priemyselné odvetvia priemyselnej výroby (automobilový, hutnícky, chemický a potravinársky).

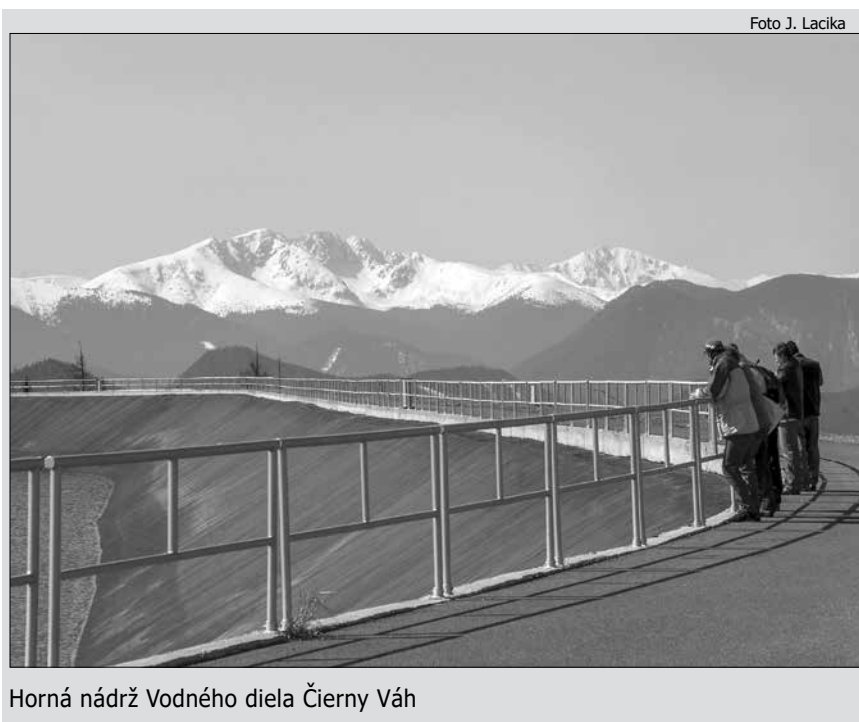
V pregraduálnej príprave učiteľov geografie sú exkurzie dôležité aj preto, že majú o. i. vytvoriť vzťah študenta k realizovaniu exkurzií, keď bude študent sám učiteľom. Pozitívny vzťah študenta k exkurziám vnímame ako predpoklad k ich organizovaniu so svojimi žiakmi, ako akúsi očakávanú profesijnú aj osob-

nostnú kompetenciu učiteľa. Študentov je dôležité viesť k tomu, aby si cez návštevy výrobných podnikov vytvárali vzťah k práci, k Slovensku, aby ich vnímali v kontexte lokality, tradícií, väzieb k regiónu, na infraštruktúru, odberateľsko-dodávateľských vzťahy a pod. Cez ne možno odkryť u žiakov stereotypne zovšeobecnené názvy jednotlivých priemyselných odvetví z učebnice geografie, resp. encyklopédií ako napr. chemický, potravinársky, kožiarsky priemysel a mnohé ďalšie.

Téma geografickej exkurzie je zároveň obsahom mnohých atestačných skúšok učiteľov, ktorí týmto spôsobom potvrdzujú, že exkurzie na rôzne témy, do rôznych kútov Slovenska či sveta sami organizujú. Výsledky prieskumu, ktorý realizovala CHRENŠČOVÁ (2012, cit. ČIPKOVÁ a kol. 2015), ukázali, že aj napriek zvýšeným časovým a organizačným nárokom je táto forma výučby na našich školách pomerne častá. Oslovení učitelia realizovali najmä medzipredmetové exkurzie, v rámci ktorých žiaci poznávajú prírodné, spoločenské a kultúrne prostredie, často v kombinácii s iným vyučovacím predmetom – geograficko-fyzikálna, historicko-geografická, literárno-geografická, biologicko-geografická, jazykovo-geografická exkurzia a pod.

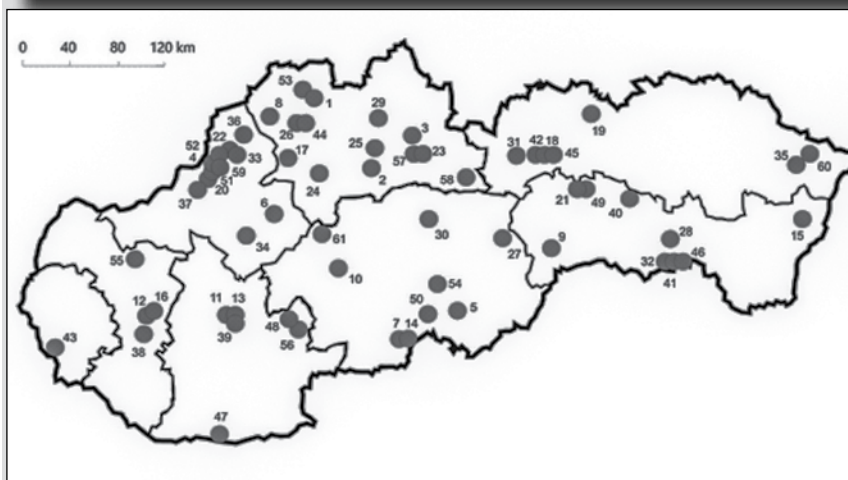
Prehľad navštívených výrobných podnikov

Odvetvová a priestorová štruktúra výrobných hospodárskych činností na Slovensku sa za ostatné pol storočie výrazne zmenila. Výrobné sektory hospodárstva (poľnohospodárstvo a priemysel) zaznamenali pri prechode z centrálne plánovanej ekonomiky k trhovej ekonomike výrazné zmeny. Poľnohospodárstvo sa transformovalo, čoho dôsledkom bola zmena štruktúry využívania poľnohospodárskej pôdy, zníženie stavu hospodárskych zvierat a vplyv vstupu krajiny do Európskej únie prijatím spoločnej poľnohospodárskej politiky. V priemysle došlo v sledovanom období k výraznému poklesu počtu zamestnaných v priemysle a k zmene priestorovej a odvetvovej štruktúry. Z priestorového hľadiska sa prehĺbili rozdiely medzi západným Slovenskom a zvyšným územím Slovenska, k čomu prispelo predovšetkým smerovanie zahraničných investícií. Z odvetvového hľadiska sa motorom slovenského priemyslu stali automobilový a elektrotechnický priemysel.

Horná nádrž Vodného diela Čierny Váh

Odvetvie	Názov podniku	Názov obce	Číslo na mape
poľnohospodárstvo	RD Veľká Rača	Oščadnica	1
	Poľnohospodárske družstvo	Liptovské Revúce	2
	Salaš Pastierska, PPS	Bobrovec	3
	Farma	Kameničany	4
	AGRO CS Slovakia	Veľké Dravce	5
ťažobný priemysel	Hornonitrianske bane	Prievdzva	6
	Baňa Dolina (ťažba do r. 2015)	Veľký Krtíš	7
potravínarský priemysel	Popper	Bytča	8
	Kaltenecker	Rožňava	9
	Steiger	Vyhne	10
	Corgoň (zatvorený v r. 2004)	Nitra	11
	Hubert	Sereď	12
	Víno	Nitra (Lužianky)	13
	Movino	Veľký Krtíš	14
	Pivnica Tibava	Sobrance	15
	Šintavan	Šintava	16
	Kofola	Rajecká Lesná	17
	Baliarne obchodu	Poprad	18
Agrokarpaty	Plavnica	19	
Považský cukor	Trenčianska Teplá	20	
Slovchips	Smižany	21	
textilný a odevný priemysel	Makytá	Púchov	22
kožiarsky a obuvnícky priemysel	SlovTan Contract Tannery	Liptovský Mikuláš	23
	Ecco	Martin	24
celulózo-papierenský priem.	Mondi Paper	Ružomberok	25
	Metsä Tissue	Žilina	26
	SHP	Slavošovce	27
hutnícky priemysel	US Steel	Košice	28
	OFZ	Istebné	29
	Železiarne	Podbrezová	30
chemický a gumársky priem.	Chemosvit	Svit	31
	V.O.D.S.	Kechnec	32
	Continental Matador	Púchov	33
	Vegum	Dolné Vestenice	34
	Harmen	Snina	35
kovospracujúci priemysel	PSL	Považská Bystrica	36
	Trens	Trenčín	37
elektrotechnický priemysel	Samsung	Galanta	38
	Foxconn	Nitra	39
	Panasonic (zatvorený v r. 2014)	Krompachy	40
	Molex (zatvorený v r. 2010)	Kechnec	41
	Whirlpool Slovakia	Poprad	42
		Bratislava	43
strojársky priemysel	KIA	Žilina	44
	Tatravagónka	Poprad	45
	Getrag Ford Transmissions	Kechnec	46
	Slovenské Lodence	Komárno	47
	Slovenské energetické strojárne	Tímače	48
	Embraco Slovakia	Spišská Nová Ves	49
	Numorex	Lučenec	50
		Nemšová	51
sklársky priemysel	Vetropack	Lednické Rovne	52
	Rona	Čadca	53
	Okrasa	Čadca	54
	Slovglas (zatvorený v r. 2011)	Poltár	54
energetika	Jadrová elektráreň	Jaslovské Bohunice	55
	Jadrová elektráreň	Mochovce	56
	Vodná elektráreň	Liptovská Mara	57
	Vodná elektráreň	Čierny Váh	58
	NWT Greenhouse	Kameničany	59
iné	Vodárenská nádrž	Starina	60
	Mincovňa	Kremnica	61

Tabuľka a mapa 1: Zoznam a priestorové rozmiestnenie navštívených podnikov podľa odvetví. Zostavil: M. Kulla

Niektoré podniky na Slovensku si osvojili myšlienku organizovania exkurzií pre školy. Väčšina podnikov vníma exkurzie aj ako vhodný spôsob ako získať budúcich zamestnancov. Z tohto dôvodu viaceré podniky prijímajú iba exkurzie zo škôl s technickým, resp. odborom blízkym zameraním (napr. Duslo Šaľa). O to je pozícia geografov sťažená. Argumentujeme, že to, čo budúci učiteľ uvidí na vlastné oči, bude ľahšie a efektívnejšie vysvetľovať svojim žiakom. Potešiteľné je, že pomerne pozitívne sa k exkurziám vo svojich výrobných priestoroch stavajú veľké podniky kľúčových odvetví nášho hospodárstva. Veľmi kvalitne prepracovaný systém exkurzie ponúkajú dve automobilky - Volkswagen v Bratislave a Kia v Žiline. Bohužiaľ automobilka Peugeot Citroën v Trnave má dlhodobu k našim žiadostiam zamietavé stanovisko. Z tabuľky 1 je možné vidieť, že z odvetvového hľadiska majú z navštívených podnikov prevahu podniky patriace do potravinárskeho odvetvia, presnejšie subjekty pododvetvia výroby nápojov - pivovary, vinárske podniky, výroba nealkoholických nápojov. V skutočnosti je však náročné dohodnúť si exkurziu v ostatných pododvetviach potravinárskeho priemyslu, a to z dôvodu prísnych hygienických pravidiel (napr. pečivárne, výroba cukrovínok, mliekarne, mäsokombináty a pod.). Slovensko patrí k svetovým lídrom aj vo výrobe televízorov. Z tohto pohľadu je veľmi cenné, že naši študenti mali možnosť pozrieť si výrobu televízorov v podnikoch Samsung v Galante a Foxconn v Nitre. Hutníctvo železa patrí k základným priemyselným odvetviami, ktoré má na Slovensku dlhú tradíciu a pre študentov bolo určite zážitkom, keď sa ocitli niekoľko metrov od vysokej pece v US Steele v Košiciach alebo v Železiarňach v Podbrezovej. Následne si mohli pozrieť celý proces spracovania železnej rudy, výroby ocele a výsledných produktov z nej (plechy, rúry, radiátory). Prísnymi opatreniami sa riadi aj návšteva jadrových elektrární. Počas organizovania exkurzií sa študenti ocitli v blízkosti jadrových reaktorov v Mochovciach a v Jaslovských Bohuniciach. Z ostatných odvetví priemyslu sú medzi študentmi populárne exkurzie v sklárskych podnikoch, či už Rona v Lednických Rovniach alebo Vetropack v Nemšovej. Osobitnú pozornosť si zasluhuje výroba vianočných ozdôb v podniku Okrasa Čadca.

Z priestorového hľadiska sa väčšina navštívených podnikov nachádza na strednom a západnom Slovensku. Súvi-

si to predovšetkým s faktom, že v Košiciach študujú prevažne študenti z regiónu východného Slovenska a nakoľko je náplňou exkurzie aj návšteva iných zaujímavostí z oblasti humánnej geografie (mestá, vidiek, špecifické typy osídlenia, kultúrne pamiatky, technické pamiatky a pod.), organizátori sa snažia tieto exkurzie smerovať práve na regióny stredného a západného Slovenska, o ktorých predpokladáme, že ich naši študenti menej poznajú.

Stručná charakteristika vybraných výrobných podnikov

Okrasa Čadca

Výrobné družstvo Okrasa v Čadci má viac ako 60 ročnú tradíciu vo výrobe vianočných ozdôb zo skla, počas ktorej prekročil sortiment sklenených ozdôb viac ako 12 000 rôznych vzorov. Čo je obdivuhodné, výroba je založená na ručnej práci, bez použitia strojov, čo zaručuje originalitu každého produktu. Študenti spravidla obdivujú zručnú prácu fúkania sklenených ozdôb a následne ich zdobenie. Krátku ukážku výroby si možno pozrieť aj na internetovej stránke podniku. V posledných rokoch je exkurzia v podniku spoplatnená symbolickou sumou.

Kia Motors Slovakia, s. r. o., Žilina

Medzi študentmi je veľmi obľúbená exkurzia v automobilovom závode Kia Motors Slovakia neďaleko Žiliny. Podnik má veľmi prepracovaný systém prijímania exkurzií. Na svojej webovej stránke má kalendár, na základe ktorého je možné podať online žiadosť na prijatie vo vybranom dátume. Exkurzia je dobre pripravená aj po technickej stránke. Sprievodcu hovoriaceho do mikrofónu počúvajú účastníci exkurzie cez slúchadlá, takže odborný výklad môže prebiehať aj v hlučných výrobných priestoroch podniku. Exkurzia sa začína v Tréningovom centre, kde prebieha prezentácia základných informácií a výrobného programu spoločnosti a následne pokračuje vo výrobných častiach - v zvarovni a montážnej hale.

Rona a. s., Lednické Rovne

Sklárstvo patrí k tradičným, no zároveň k najmenším odvetviam priemyslu na Slovensku, čo sa týka objemu tržieb a počtu zamestnancov. Podnik sa nachádza na strednom Považí a vyrába nápojové sklo. Zaujímavosťou je, že prevažná

časť výroby sa stále realizuje ručne. Náročnosť výroby sa negatívne prejavuje v nedostatku pracovnej sily na Slovensku, ktorá je nahrádzaná dovozom lacnej pracovnej sily z Rumunska. Tento trend sa negatívne prejavuje aj na fungovaní Strednej odbornej školy sklárstva, nachádzajúcej sa v tesnej blízkosti závodu, ktorá zápasí s nedostatkom žiakov.

Hubert J. E., s. r. o. Sereď

Podnik Hubert J. E. v Sereďi je najväčším výrobcom sektov na Slovensku s ročnou produkciou 7,5 milióna fliaš. V roku 2008 vstúpil do podniku nemecký investor, ktorý rozšíril produkciu podniku o výrobu vína a karpatského brandy. Vzhľadom na to, že ide o potravinársku firmu, účastníci exkurzie sú povinní z hygienických dôvodov obliecť si pri vstupe ochranný odev. Po prehliadke výrobných priestorov a skladov je pre účastníkov pripravená malá ochutnávka sektu.

Ecco Slovakia, a. s. Martin

Spoločnosť ECCO sa zaoberá výrobou luxusnej vychádzkovej pánskej, dámskej, ale aj detskej obuvi z kože. Spoločnosť bola založená v Dánsku v roku 1963. Ecco Slovakia vznikla v roku 1998. Bola jednou z prvých dánskych investícií na Slovensku, pričom išlo o tzv. investíciu na zelenej lúke. V súčasnosti zamestnáva takmer 900 ľudí. Prakticky celá produkcia firmy ide na vývoz, hlavne do Škandinávie, Nemecka, USA, Ruska a na Ukrajinu. Exkurzia v podniku sa začína stručnou prezentáciou celej spoločnosti - jej históriou,

Energoland – interaktívne centrum v JE Mochovce

priestorovým rozmiestnením podnikov spoločnosti vo svete a zdôvodnením príchodu podniku na Slovensko. Následne si študenti môžu pozrieť celý proces výroby topánok od strihania kože, cez zošívanie až po lepenie.

SlovTan Contract Tannery, s.r.o., Liptovský Mikuláš

Výroba koží má na Liptove dlhú, viac ako 370 ročnú tradíciu. Po páde režimu sa celý kožiarsky priemysel v bývalom Československu zrútil. V roku 2005 bola založená firma SlovTan Contract Tannery.

Vo vinárskom podniku Hubert J. E. v Sereďi

Viac ako 300 zamestnancov spracúva denne 100 ton surových hovädzích koží, ročne približne 34 tisíc ton. Produkty závodu môžeme po ich ďalšom spracovaní nájsť v luxusných autách (asi 60 % produkcie), lietadlách, vyrába sa z nich luxusná obuv, kožené kabelky a pod. Jednou zo špecialít slovenského Slovtanu je spracovanie koží z kengúr. Vyrábajú sa z nich najmä kopačky pre svetové športové značky. Dôvodom je ich mimoriadna pevnosť, odolnosť, nízka hmotnosť a dlhá životnosť. Okrem kopačiek sa pre dobrú odolnosť voči vlhku využívajú napríklad aj na výrobu motorárskych bünd a rukavíc.

Záver

Exkurzia je vnímaná ako geografii vlastná organizačná forma vyučovania. Aby bola pre žiakov zaujímavá, jej organizátor, spravidla učiteľ geografie, musí myslieť na to, aby bola vzhľadom na časové a priestorové možnosti pestrá a vyvážená. V príspevku sme vyzdvihli výrobný podnik ako vhodný komponent do itineráru školskej geografickej exkurzie. Z vlastných, vyše 10 ročných skúseností, uvádzame zoznam vyše 60 podnikov na Slovensku, ktoré sa nám a našim kolegom* podarilo so študentmi učiteľstva geografie navštíviť. V príspevku sme uviedli aj krátku charakteristiku šiestich výrobných podnikov, ktoré zaznamenali u študentov pozitívny ohlas. Študenti vidia význam návštevy výrobného podniku najmä v tom, že na vlastné oči vidia proces výroby vo veľkých podnikoch s európskym, či slovenským významom, ale aj v menších podnikoch regionálneho významu. Majú možnosť pozorovať rozdiel medzi automatizovanou strojovou výrobou a ručnou prácou ľudí. Oceňujú, že súkromne by sa do podniku pravdepodobne nedostali. Takáto skúsenosť predstavuje aj istú motiváciu k poznávaniu Slovenska, k zamestnaniam, k poznaniu vlastníckych pomerov podnikov na Slovensku a pod. Študenti uviedli, že takto lepšie chápu logistické operácie a dodávateľsko-odberateľské vzťahy v podnikoch. Dodali, že lepšie vnímajú rozdiely fungovania podniku so zahraničným kapitálom a tradičného podniku v slovenských rukách.

V príspevku boli uvedené podniky, ktoré každoročne navštevovali a navštevujú súčasní, ale aj bývalí kolegovia Ústavu geografie. Sú nimi prof. P. Spišiak, doc. Z. Hochmuth, Dr. M. Kulla, Dr. A. Fogaš, Dr. V. Kandráčová, Dr. K. Kozáková, Dr. J. Nestorová-Dická, Dr. S. Csachová, Dr. L. Novotný, Mgr. L. Pregi, Dr. V. Tomášiková a Dr. M. Rosič z Ústa-

vu geografie Prírodovedeckej fakulty UPJŠ v Košiciach.

Tento príspevok bol vypracovaný v rámci projektu VEGA 1/0395/17: Centripetálne a centrifugálne procesy v transformácii regionálneho systému Slovenska.

Literatúra

- ČIPKOVÁ, E., KAROLČÍK, Š., ŽARNOVIČAN, H., DROPOVÁ, K. 2015. *Vonkajšie prostredie ako priestor pre vzdelávanie a učenie sa*. Bratislava: Univerzita Komenského. 294. Dostupné na http://files.virtual-lab.sk/KEGA/vonkajsie_prostredie_vzdelavania_ucebnica.pdf
- ČIŽMÁROVÁ, K., 2000. *Didaktika geografie I*. Banská Bystrica: Univerzita Matej Bela
- DEMIRKAYA, H., ATAYETER, Y. 2011. A study on the experience of university lecturers and students in the geography field trip. The 2nd International Geography Symposium GEOMED2010. *Procedia in Social and Behavioural Sciences*, 19, 453-461. Science Direct.
- DUBCOVÁ, A. a kol. 2013. *Didaktika geografie v teréne*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa
- KENT, M., GILBERTSON, D., HUNT, C. 1997. Fieldwork in Geography Teaching: a critical review of the literature and approaches. *Journal of Geography in Higher Education*, 21, 3, 313-332, Pro Quest Central.
- LAMBERT, D., BALDERSTONE, D. 2010. *Learning to Teach Geography in the Secondary School*. New York: Routledge. 455 s. ISBN 0-415-43786-5
- LEYSHON, M. 2002. On being „in the field“: practice, progress, problems in re-

search with young people in rural areas. *Journal of Rural Studies*, 18, 179-191.

LIKAVSKÝ, P. 2006. *Všebecná didaktika geografie*. Bratislava: Univerzita Komenského

MADZIKOVÁ, A., KANCÍR, J. 2015. *Didaktika geografie*. Prešov: Prešovská univerzita

SANG, C. L. *Organising Field Trips in Geography*. Prezentácia dostupná na

<http://www.edb.gov.hk/attachment/tc/curriculum-development/klapshe/references-and-resources/geography/emb-fieldstudies.pdf> (cit. máj 2017)

SCHMIDINGER, H., MOLIN, L., BRANDT, S. A. 2014. Excursions in school – past and present from Swedish and Anglo-Saxon Perspectives. *European Journal of Geography*, 5, 4, 87-101. Dostupné na <http://www.eurogeographyjournal.eu/cles/070504EXCURSIONS%20IN%20SCHOOL.pdf>

STAŠÁKOVÁ, G., KULLA, M. 2016. Pamiatky industriálneho dedičstva a ich význam pre rozvoj cestovného ruchu na Slovensku. *Geographia Cassoviensis*, 10, 2, s. 159-174. Dostupné na http://geographia.science.upjs.sk/images/geographia_cassoviensis/articles/GC-2016-10-2/Stasakova_Kulla.pdf

TOLMÁČI, L., LAUKO, V., GURŇÁK, D., KRÍŽAN, F. 2008. *Geografická exkurzia – nástroj praktického vzdelávania (aplikácia na Slovensku)*. Bratislava: Iuventa, 207 s. Dostupné na https://www.iuventa.sk/files/documents/2_olympiady/import/Dokumenty%20pre%20stranku/GO/Publik%C3%A1cie/Geoexkurzia.pdf

Návšteva výrobného podniku ako súčasť školskej geografickej exkurzie

Stela Csachová, Marián Kulla

Abstrakt

V príspevku je spracovaná databáza výrobných podnikov na Slovensku, ktoré boli súčasťou itineráru exkurzií z humánnej geografie Slovenskej republiky študentov učiteľstva geografie na Ústave geografie v Košiciach za ostatných vyše desať rokov. Ide o podniky poľnohospodárskej, no najmä priemyselnej výroby rôznorodých odvetví nachádzajúce sa vo všetkých krajoch Slovenska. Príspevok odpovedá na otázku, či a prečo je dôležité zahrnúť tento typ lokality do programu temer týždňovej exkurzie. Uvádza zoznam podnikov, ktorým sa môžu učiteľia základných a stredných škôl inšpirovať pri organizovaní vlastných geografických exkurzií.

RNDr. Stela Csachová, PhD.

Mgr. Marián Kulla, PhD.

obaja: UPJŠ, Ústav geografie, Oddelenie humánnej a regionálnej geografie, Prírodovedecká fakulta Univerzity P. J. Šafárika, Košice

E-mail: stela.csachova@upjs.sk, marian.kulla@upjs.sk

Čínska diaspóra v krajinách juhovýchodnej Ázie

Veronika Rybanská, Daniel Gurňák

Príspevok sa zaoberá geografickou analýzou čínskej diaspóry v juhovýchodnej Ázii. Táto analýza vychádza z opisu historicko-geografického vývoja čínskych menšín v krajinách juhovýchodnej Ázie a následne na báze štatistických ukazovateľov vyhodnocuje aktuálny stav a charakter čínskej diaspóry vo vybraných krajinách sledovaného územia so zameraním na špecifiká a súčasné postavenie čínskych menšín v krajinách juhovýchodnej Ázie ako dôsledku politik prijatých voči tomuto etniku, ale aj z pohľadu vývoja vzťahov s ostatným obyvateľstvom tejto časti Ázie.

Úvod

Migrácia obyvateľstva je tak stará ako ľudstvo samo. Mnohé z minulých migračných vln obyvateľstva mali kľúčový význam pri formovaní spoločností v rôznych častiach sveta. Ľudia opúšťali svoje domovy v priebehu stáročí, ba tisícročí, z rôznych dôvodov, či už sociálnych, ekonomických alebo politických. Premiestňovali sa z krajiny svojho pôvodu, pričom sa pokúšali zachovávať si svoju jedinečnú kultúru a tradície. Príklad takejto masovej migrácie a následného rozptýlenia určitého etnika vo viacerých krajinách, nazývané aj diaspóra, sa udial aj v prípade Číňanov, aj keď v tomto prípade (na rozdiel od Židov), sa do zahraničnej migrácie zapojila len relatívne podielom malá, ale veľmi početná časť tohto národa. Počiatky čínskej diaspóry siahajú hlboko do minulosti a sú spojené predovšetkým s územím juhovýchodnej Ázie. Čínske etnikum, prirodzene, najskôr migrovalo do susedných oblastí Číny, teda najmä do krajín spomínaného makroregiónu, ktoré ležali pri dôležitých námorných obchodných trasách. Svojím rozsahom táto migrácia vytvárala dôležitý aspekt ázijských dejín, ale v dôsledku neskoršieho šírenia čínskej diaspóry do celého sveta ovplyvnila aj svetové dejiny. Z územia juhovýchodnej Ázie sa diaspóra v posledných vlnách presmerovala najmä do rozvinutých štátov sveta ako sú Spojené štáty americké, Kanada alebo Austrália. V ostatných rokoch sa novým trendom v sťahovaní Číňanov, najmä zo strategických dôvodov, stáva Afrika a taktiež aj Európa. V súčasnosti by sme iba ťažko hľadali krajinu, v ktorej by sme nenašli ani jedného zámorského Číňana. Avšak juhovýchodná Ázia ako

pôvodná destinácia čínskej diaspóry má ešte stále najväčšiu čínsku komunitu na svete, vynímajúc samotnú Čínu a Taiwan. V tejto časti Ázie žije až 31 miliónov Číňanov a práve ich puto s Čínou malo veľkú zásluhu na rozvoji, nielen samotnej Číny, ale aj krajín juhovýchodnej Ázie. Práve z týchto dôvodov sme sa rozhodli vo svojom príspevku zamerať na geografickú analýzu tejto podstatnej časti čínskej diaspóry a poukázať na jej rastúci význam v kontexte meniacich sa politických a ekonomických vzťahov vo svete i v samotnej juhovýchodnej Ázii.

Historicko-geografické pozadie čínskej diaspóry v juhovýchodnej Ázii

Región juhovýchodnej Ázie bol odpradávna formovaný vplyvom viacerých kultúr. Spočiatku to boli hlavne stretávajúce sa vplyvy Indie a Číny, neskôr islamu a v neposlednom rade dôležitý bol aj príchod európskych koloniálnych mocností v 16. storočí, ktoré so sebou, okrem iného, priniesli nové náboženstvo – kresťanstvo (DANIELOVÁ a TOLMÁČI 2014).

Nie je naším cieľom opisovať vývoj osídlenia juhovýchodnej Ázie od najstarších prehistorických čias, preto len zdôrazníme, že osídlenie južnej Číny a juhovýchodnej Ázie bolo od najstarších prehistorických čias vzájomne prepojené etnicky i kultúrne. So vznikom a rozvojom vyspelej civilizácie starovekej Číny dochádzalo k šíreniu centralizačných politických i kultúrnych vplyvov (administratívny, písma, jazyka a pod.) i na územie južnej Číny a neskôr i za jej

hranice. Tento kultúrny, ekonomický a neskôr i politický prienik Číny do oblasti juhovýchodnej Ázie, badateľný od počiatku nášho letopočtu, bol spojený najmä s rozvojom obchodných trás okolo pobrežia juhovýchodnej Ázie do Indie a ďalej na západ. Postupne sa vplyv Číny šíril jednak pevninskou cestou do oblastí Vietnamu, Laosu a severného Thajska, jednak pozdĺž námorných trás, hoci tie spočiatku viac využívali iné etniká a ríše (napr. z oblasti Indie, neskôr od 8. storočia n. l. dokonca i Arabi). Výraznejšia migrácia čínskeho etnika do oblastí juhovýchodnej Ázie nastala až od 7. storočia n. l. vplyvom putovania čínskeho budhistického mnícha I-ťing, ktorý sa počas svojej cesty do Indie zastavil aj na území dnešnej Malajzie a Indonézie (DUBOVSKÁ, PETRŮ a ZBOŘIL 2005). Vývoj Číny v období vrcholného stredoveku spočiatku neprial ďalšiemu šíreniu čínskych vplyvov a migrácií (ak neberieme do úvahy expanziu mongolskej dynastie Jüan do Vietnamu a severnej Barmy - dnešného Mjanmarska v 13. storočí). Dôležitým impulzom pre zintenzívnenie čínskych migrácií sa stali výpravy známeho čínskeho admirála Čeng-Che, ktorý pri svojich plavbách do Indie, východnej Afriky a juhozápadnej Ázie v prvej polovici 15. storočia prirodzene prechádzal cez juhovýchodnú Áziu. Okrem iného zakotvil aj v malajzijskom prístave Melaka, kde sa časť jeho obrovskej posádky odpojila a usídlila na území vtedajšej Malajzie a Indonézie (ZBOŘIL 2009). Na konci stredoveku začal narastať počet Číňanov aj v Kambodži a v Thajsku, ich prílív bol viditeľný aj na Filipínach a Taiwane. Pôvodní čínski obchodníci sa v krajinách ženili s miestnymi ženami a prispôbovali sa miestnej kultúre (STUART-FOX 2003).

Foto J. Gurňák

Čínska štvrť v Georgetowne v západnej Malajzii

Vývoj čínskej diaspóry v ére európskeho kolonializmu v juhovýchodnej Ázii

Od 16. storočia sa v krajinách juhovýchodnej Ázie objavil a rýchlo silnel vplyv európskych koloniálnych mocností, a to spočiatku Portugalska, Španielska, Holandska a neskôr aj Spojeného kráľovstva a Francúzska. Práve ich pôsobenie v krajinách juhovýchodnej Ázie ešte väčšmi podnietilo migrácie čínskeho etnika. Čínski obchodníci migráciou mimo územie Čínskeho cisárstva dosiahli dve veci - jednak sa vynaňovali z pod stále reštriktívnejšej cisárskej vlády, ktorá sa od 16. storočia postupne snažila izolovať Čínu od vonkajších vplyvov, pričom súčasťou tejto politiky bolo obmedzovanie obchodu a šikanovanie obchodníkov, jednak nepočetní európski kolonizátori boli lukratívnymi obchodnými partnermi. Juhovýchodná Ázia, v ktorej sa mocensky presadzovali európski kolonizátori tak prinášala pre čínskych obchodníkov široké perspektívy rozvoja podnikania na rôznych úrovniach. Spočiatku obchody medzi Číňanmi a európskymi kolonizátormi prebiehali bez problémov, avšak postupom času začala vznikať obava z rýchlo sa zväčšujúceho čínskeho obchodného vplyvu. Táto obava v hraničných prípadoch vyústila až do krvavých nepokojov. Jednou z krajín, kde sa tak stalo boli aj Filipíny. Na Filipínach sprvoti obchody medzi Číňanmi a Španielmi (kolonizovali Filipíny od záveru 16. storočia) prekvitali, ale vzrastajúci strach z čín-

ských obchodníckych schopností skončil masakrom približne 23 000 Číňanov v roku 1603 (STUART-FOX 2003). Tento incident nebol jediný. V priebehu 17. a 18. storočia ich prebehlo niekoľko, avšak ani jeden nezabránil príchodu čoraz väčšieho množstva Číňanov bažiacich po zisku. Podobný osud postihol aj Číňanov na Jáve. Tí na ostrove zabezpečovali budovanie mestskej infraštruktúry a pôsobili aj ako sprostredkovatelia medzi domorodým obyvateľstvom a Holanďanmi, čo bolo dôvodom pre nenávisť zo strany domorodých Jávancov. Počet Číňanov na Jáve stúpal pomerne rýchlo, už v polovici 18. storočia ich bolo 15 000. Tieto čísla vyvolali v Holanďanoch strach až natoľko, že v roku 1740 Holandská východoindická spoločnosť vyvražďila väčšinu vtedajšej čínskej populácie Jávy (DUBOVSKÁ, PETRŮ a ZBOŘIL 2005).

Jedným z ďalších dôvodov pre migráciu čínskeho etnika do juhovýchodnej Ázie v tomto období boli aj opiové vojny v polovici 19. storočia (STUART-FOX 2003). V týchto rokoch putovala veľká vlna čínskych migrantov najmä do Malajzie. Číňania v Malajzii pracovali ako baníci v cínových baniach zriadených Britmi. Vďaka svojej pracovitosti a ľahšej spolupráci boli Britmi uprednostňovaní pred domácim obyvateľstvom. Táto pre nich výhodná situácia pretrvala až do roku 1867, kedy sa samotná koloniálna mocnosť, rovnako ako aj v prípade Indonézie a Filipín, začala obávať vplyvu Číňanov až natoľko, že proti nim začala uplatňovať rôzne reštrikcie. A tie opäť raz vyús-

tili do krvavých sporov (ZBOŘIL 2009). Vo výrazne lepšej situácii sa nachádzali Číňania, ktorí sa podieľali na založení Singapuru, ako novej hlavnej britskej základne v regióne. Spočiatku v roku 1819 iba tu žilo iba zopár desiatok. Ich počet však vzápätí rýchlo stúpal, v roku 1871 tvorili Číňania viac ako polovicu populácie vtedajšieho Singapuru s počtom 54 572 osôb. Do roku 1911 sa čínska komunita rozrástla až na 220 000 osôb, čo bol 72 % populácie (WARREN 2003).

Aj napriek reštrikciám zo strany koloniálnych mocností, či odporu domorodého obyvateľstva, nárast čínskeho osídlenia v juhovýchodnej Ázii v 19. storočí intenzívne pokračoval. V dnešnej Indonézii z pôvodných 221 000 v roku 1860 ich počet vzrástol na 563 000 v roku 1905. Rast počtu Číňanov bol badateľný hlavne na Sumatre, kde pracovali na plantážach. Najväčší nárast spomedzi všetkých krajín regiónu nastal v Malajzii. V štátoch Penang a Melaka ich v roku 1860 žilo okolo 96 000 a v roku 1911 už 370 000. V ostatnej Malajzii, vynímajúc spomínané štáty, v roku 1911 žilo okolo 550 000 Číňanov. Čo sa týka dnešného Mjanmarska, tam sa približné počty Číňanov podarilo získať až po cenzu v roku 1911, kedy ich bolo okolo 122 000, pričom väčšina z nich žila v severnej časti štátu. Vo Vietname, počas poslednej vládnucej dynastie Nguyen, bola čínska migrácia silne kontrolovaná a obmedzovaná až do roku 1880 v snahe o uchovanie si nezávislosti voči Číne, avšak na druhej strane bola podporovaná Francúzmi v časti Kočincíny (Južného Vietnamu), ktorá patrila pod ich kontrolu. Pod francúzskou kontrolou bola aj Kambodža, kde tvorilo čínske etnikum 3 % obyvateľstva. V cenzu z roku 1921 sa v Kočincíne nachádzalo 156 000 Číňanov, 39 000 ich bolo vo Vietname a 91 000 v Kambodži. V Thajsku ich bolo v roku 1850 zaregistrovaných 300 000. Ich počet rýchlo stúpol až na 800 000 v roku 1910, kedy tvorili v krajine takmer 10 % populácie. V ostatných krajinách regiónu sa čínske menšiny nachádzali tiež, ibaže nedosahovali až také veľké počty, ako to bolo vo vyššie menovaných krajinách, rovnako tak ich konkrétne čísla nie sú dostupné (STUART-FOX 2003).

Emigrácia Číňanov do diaspóry v prvej polovici 20. storočia mala odlišný charakter od predchádzajúceho obdobia. Bola ovplyvnená novými faktormi vnútornými (v Číne) i vonkajšími. V rokoch 1920 až 1930 sa zväčšila najmä vďaka ekonomickému rastu krajín juhovýchodnej Ázie (LARIN 2014). Odchod Číňanov z Číny podnecovala okrem toho

najmä neutešená politická a tým aj sociálna situácia, Čína sa od pádu cisárstva v roku 1911 zmietala v podstate v permanentných občianskych vojnách správaných hladomormi. Na tieto vojny nadviazala od 30-tych rokov expanzia Japonska v Mandžusku a Číne, ktorá viedla k drastickej japonskej okupácii veľkej časti Číny. Číňania tentokrát neputovali iba do juhovýchodnej Ázie, ale aj do ostatného sveta. Následná 2. svetová vojna viedla k japonskej okupácii celej juhovýchodnej Ázie. To síce nemalo bezprostredný vplyv na rozvoj čínskej diaspóry, ale japonská okupácia znamenala zásadný úder koloniálnej nadvláde európskych mocností v regióne.

Vývoj čínskej diaspóry od polovice 20. storočia

Priamym dôsledkom japonskej okupácie juhovýchodnej Ázie bol rast vplyvu miestnych nacionalistov, ktorí stáli na čele proti koloniálneho odboja. Postavenie Číňanov v jednotlivých krajinách sa skomplikovalo, pretože jednak boli často vnímaní ako „prisluhovačí“ kolonialistov, jednak sa zmenilo medzinárodné postavenie Číny. V tej vyvrcholila občianska vojna v rokoch 1949 až 1950 víťazstvom komunistov na pevnine, čo bol sám o sebe ďalší impulz k masovej emigrácii. No vznik Čínskej ľudovej republiky v roku 1949 mal za dôsledok aj zatvorenie hraníc, čo na určitý čas ukončilo emigráciu z krajiny. Imigrácia Číňanov do juhovýchodnej Ázie nebola možná aj z pohľadu samotných krajín, nakoľko ju mnohé z nich zakázali, pričom jedným z motívov bola i obava zo šírenia vplyvu čínskych komunistov prostredníctvom čínskych komunít (LARIN 2014).

Veľmi špecifické bolo postavenie etnických Číňanov v novovzniknutej Indonézii. Už od koloniálnych čias museli Číňania žiť v krajine oddelene od domáceho obyvateľstva vo vlastných štvrtiach. Vážnejšie problémy začali počas indonézskej vojny za nezávislosť (1946-1949), ktorá mala na mnohých miestach aj charakter občianskej vojny, etnických a náboženských čistiek, kedy boli Číňania vyvražďovaní za svoju vieru a boli násilne nútení k prestupu na islam. Napriek všetkým týmto okolnostiam, migrácia do Indonézie naďalej pretrvávala a z dôvodu občianskej vojny v Číne dokonca zosilnela (WILLMOTT 2009). Príťaž pre novozaloženú Indonéziu po získaní nezávislosti v roku 1949 predstavovala evidencia čínskej menšiny ako cudzincov, ktorá bolo zaužívaná už od dôb holandskej nadvlády (WALU-

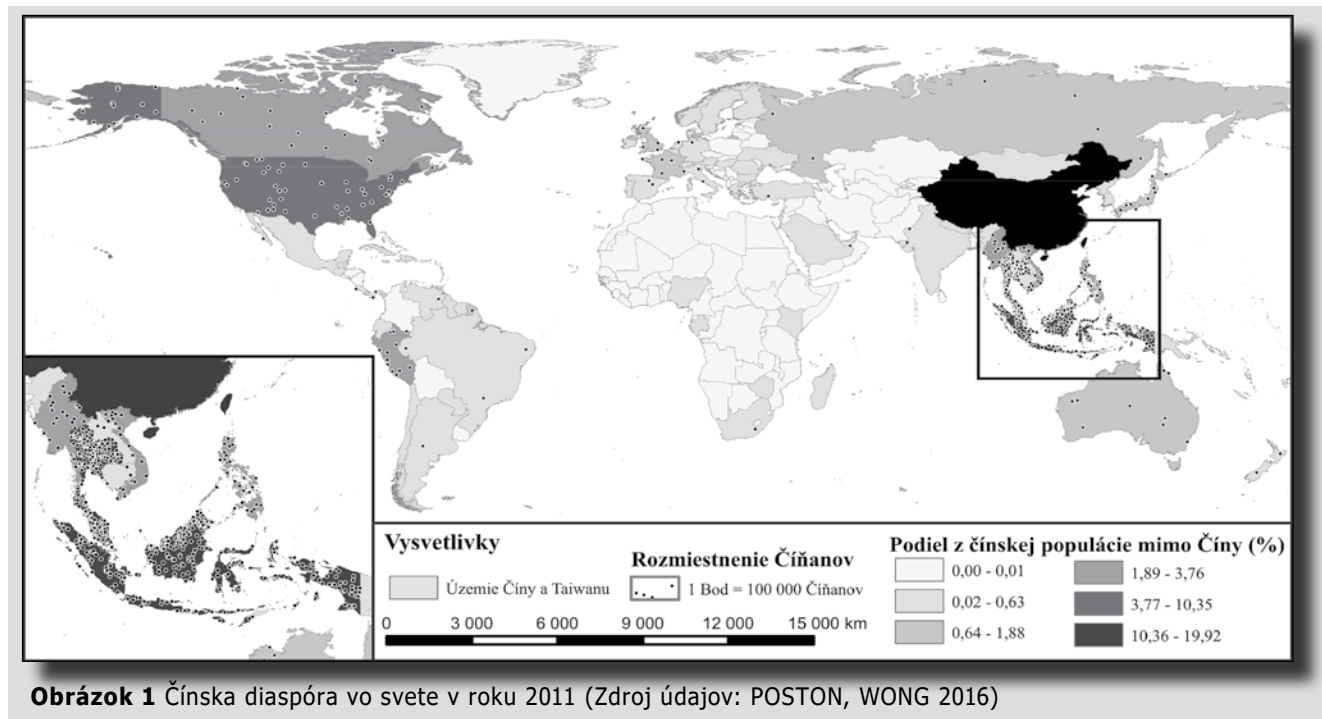
Čínsky hadí chrám na ostrove Penang v západnej Malajzii

JONO 2014). Postavenie menšiny paradoxne zhoršila aj orientácia vtedajšieho prezidenta Sukarna na Sovietsky zväz a Čínu, tá totiž prehĺbila nenávisť občanov Indonézie voči Číňanom až natoľko, že po pokuse o komunistický puč v roku 1965 bola z neho obvinená práve čínska menšina. Masovo tak boli z podnetu armády vyvraždené tisíce „prívržencov“ komunizmu, v skutočnosti obyčajných Číňanov. Prezidenta Sukarna po prevrate vystriedal na čele štátu generál Suharto, čím sa represie voči Číňanom ešte posilnili, Číňanom boli zrušené školy, zakázané vlastné masmédiá, došlo k rozpusteniu ich spolkov a taktiež nemohli pôsobiť ani v administratíve. Napriek tomu vláda neváhala využiť Číňanov v rozvoji ekonomiky (Indonézia ako jeden z ázijských tigrov). Koniec Suhartovho režimu bol takmer rovnako krvavý ako jeho začiatok - okrem medzinárodne medializovaných masakrov na Východnom Timore prebehli v roku 1998 aj pogromy na Číňanov v Indonézii. Tentokrát bolo čínske etnikum neprávom označené za pôvodcov finančnej krízy z roku 1995. Našťastie, v roku 1998 bol prezident Suharto zosadený a čínskym Indonézanom bolo ponúknuté občianstvo. Ale aj napriek všetkým odškodneniam a zmenám, ktoré boli nastolené, nič nevymaže minulé smutné udalosti, ktoré majú charakter genocídy, o ktorej však medzinárodné spoločenstvo mlčí (WALUJONO 2014).

Číňania v Malajzii mali omnoho lepšie postavenie ako v Indonézii.

V krajine mohli získať občianstvo a taktiež sa podieľať na tvorbe politiky. Časť čínskej menšiny sa tak v Malajzii snažila o šírenie nacionalizmu a neskôr aj komunizmu, taktiež vytvárala politické spolky a počas okupácie Malajzie Japonskom v 40. rokoch dokonca založili protijaponskú armádu. Prvé väčšie problémy medzi čínskou menšinou a Malajcami nastali až v roku 1969, kedy po voľbách domáce obyvateľstvo nebolo spokojné s rastúcim sebavedomím Číňanov, ktorých ekonomický vplyv bol už neprehľadnuteľný. Nová vláda sa preto rozhodla zakročiť. Číňanom boli odobraté majetky a taktiež sa dostali do znevýhodneného postavenia vo vzdelaní, ako aj v pracovnej sfére (FREEDMAN 2000). Za útokom na ich kultúru sa dalo považovať aj uprednostnenie angličtiny pred čínštinou ako vyučovacím jazykom na školách (ZBOŘIL 2009). V ostatných krajinách juhovýchodnej Ázie síce nedošlo k významnejším incidentom, avšak aj napriek tomu vo väčšine z nich boli Číňania diskriminovaní. Na príklade Thajska môžeme vidieť jeden z prejavov tejto diskriminácie, keďže v krajine si museli etnickí Číňania zmeniť mená až tak, aby zneli thajsky. V iných krajinách, ako napríklad v Kambodži, ich počet začal rapídne klesať. Výnimkou bol najmä nezávislý Singapur, kde sa stali dominantnou časťou obyvateľstva, nielen demograficky ale aj politicky a kultúrne.

Politické zmeny v Číne a najmä zmena ekonomickej politiky v 70-tych rokoch viedla k výraznému zosilneniu emigrácie

Obrázok 1 Čínska diaspora vo svete v roku 2011 (Zdroj údajov: POSTON, WONG 2016)

z Číny do celého sveta. Od 70-tych rokov tak Čínu opustilo približne 10 miliónov Číňanov, z nich 3 milióny putovali do juhovýchodnej Ázie. Noví migranti boli vo veľkej miere vysokoškolsky vzdelaní, koncentrovali sa najmä v sektore služieb a zaoberali sa opätovne obchodom (LARIN 2014). Menšia časť čínskeho etnika sa zamestnala ako inžinieri, farmári alebo učitelia.

Na prelome tisícročí krajiny juhovýchodnej Ázie opäť raz radikálne zmenili postoj k etnickým Číňanom. Pripravili pre nich omnoho viac príležitostí, zrušili diskriminačné zákony a povolili výučbu v čínskom jazyku. Dobré vzťahy s Čínou napomohli aj k vybudovaniu ekonomického zázemia s množstvom príležitostí pre čínsku menšinu. Už od svojich počiatkov čínska diaspora a Čína samotná významne ovplyvňovali ekonomiku krajín juhovýchodnej Ázie. Toto všetko predurčilo budúcu previazanosť krajín s Čínou (LARIN 2014).

Súčasný stav a charakter čínskej diaspóry v juhovýchodnej Ázii

Od 70. rokov 20. storočia sa vyznačuje nová vlna čínskych emigrantov najmenej štyrmi aspektmi, ktorými sa líši od predchádzajúcich čínskych vysťahovalcov. Patria k nim: destinácia, kvalifikácia, geografický pôvod a povaha migrácie. Čo sa týka destinácie, v minulosti smerova-

lo sťahovanie Číňanov hlavne na územie juhovýchodnej Ázie, pričom v súčasnosti viac ako 80 % migrantov mieri do rozvinutých krajín sveta ako sú USA, Kanada, Spojené kráľovstvo a Austrália. Zaujímavou črtou tejto vlny diaspóry nie je iba samotné sťahovanie čínskych komunit do vyššie uvedených rozvinutých štátov z územia Číny, ale aj z krajín juhovýchodnej Ázie. V rámci kvalifikácie migrantov, v súčasnosti migrujú skôr vzdelanejší a zručnejší ľudia v porovnaní s minulosťou. Taktiež sa zmenil aj geografický pôvod migrantov. V minulosti migrovali skupiny najmä z provincií v južnej Číne, v súčasnosti je to omnoho diverzifikovanejšie. V neposlednom rade jedným z aspektov je aj povaha čínskej migrácie. Posledná vlna emigrácie už nie je dlhodobá, či dokonca trvalá, ako boli predchádzajúce. Mnoho Číňanov z tejto vlny sa vrátilo späť do svojej krajiny a tí, ktorí sa usadili v nových krajinách sa pokúsili o získanie dvojitého štátneho občianstva, ktoré však vo väčšine krajín juhovýchodnej Ázie nie je možné nadobudnúť (SURYADINATA 2017).

Existuje pomerne veľké množstvo prác, ktoré sa venujú historickému pozadiu čínskej emigrácie do sveta, a najmä na územie juhovýchodnej Ázie (odkazy pozri vyššie v predchádzajúcej kapitole). Naproti tomu o populácii zámorských a etnických Číňanov jestvuje iba malé

množstvo publikácií (najmä SURYADINATA a TAN 2013, POSTON a WONG 2016 a i.). Prekážkami pri ich tvorbe sú najmä obmedzené informácie o veľkosti a charaktere čínskej zámorskej populácie. Chýbajú taktiež aj dlhodobé údaje o stave čínskej populácie. V niektorých krajinách dokonca neexistuje evidencia štatistických dát o tomto etniku. Problematické je aj definovanie zámorských a etnických Číňanov, ktoré sa v jednotlivých krajinách líši. Všetky spomínané okolnosti znemožňujú tvorbu prognóz o budúcom vývoji tejto etnickej skupiny (TAN 2013).

Prehľad stavu čínskej menšiny v juhovýchodnej Ázii

Od roku 1955 sa počet Číňanov v juhovýchodnej Ázii strojnásobil. V roku 1955 ich žilo v celej Ázii mimo okrem Číny a Taiwanu iba 11 miliónov. V 60-tych rokoch sa početnosť čínskej diaspóry z vyššie uvedených dôvodov znižovala. Od 70-tych a 80-tych rokov narastala čínska populácia mimo Čínu kontinuálne. Jej najväčší rozmach nastal v 90-tych rokoch, kedy v priebehu iba desiatich rokov, do roku 2000, narástla na hodnotu 27 miliónov (TAN 2013). Podľa organizácie The Overseas Community Affairs Council¹ sa na svete v roku 2015 nachádzalo 43 miliónov zámorských Číňanov. Ich roz-

¹ Organizácia, ktorá sa stará o kultúrne, ekonomické a vzdelávacie prepojenie zámorských obyvateľov Taiwanu, ako aj všetkých ostatných zámorských etnických Číňanov, so samotnou krajinou (YEH 2016).

miestnenie na svete bolo nerovnomerné (obr. 1). Viac ako 31 miliónov z nich žilo iba v samotnej Ázii, a to najmä v regióne juhovýchodnej Ázie (The Overseas Community Affairs Council 2017). Presnejšie údaje z roku 2011, ktoré boli dostupné pre mnohé krajiny sveta, uvádzajú, že v juhovýchodnej Ázii sa nachádzalo 28,5 milióna Číňanov, čo tvorilo až 70,8 % čínskej zámorskej populácie (POSTON a WONG 2016). Z dôvodu ľudnatosti krajín juhovýchodnej Ázii to však predstavovali Číňania iba 4,8 % tamojšej populácie. Ich zastúpenie v jednotlivých krajinách sa však výrazne líši.

Najpočetnejšia zámorská čínska komunita spomedzi všetkých krajín na svete mimo Čínu žije stále v Indonézii. Tvoria ju 8 010 720 osôb, čo predstavuje 3,2 % populácie krajiny (POSTON a WONG 2016). Avšak počet Číňanov, ktorí boli zisťovaní ako jedna z etnických skupín Indonézie počas cenzu v roku 2010, predstavoval už iba 2 832 510 osôb s podielom 1,2 % na populácii krajiny (Statistics Indonesia 2013). Nízke čísla dosiahnuté v cenzu sú pravdepodobne spôsobené stále pretrvávajúcimi strachom z diskriminácie. Čínska menšina pre krajinu predstavuje iba nepatrný podiel obyvateľstva, no jej význam je podstatne väčší. Čínske komunity v Indonézii žijú najmä v mestách, pretože v minulosti boli vládami donútení opustiť vidiecke osídlenia (aj v tomto aspekte ich postavenie pripomína protizidovské opatrenia v stredovekej Európe). Najpočetnejšia čínska komunita žije v provincii hlavného mesta Jakarta, kde žije až 22,3 % Číňanov z krajiny (632 tisíc). Jakarta mala pre Číňanov význam už v minulosti, keďže od začiatkov 17. storočia bola pod názvom Batavia hlavným obchodným centrom a holandskou základňou v juhovýchodnej Ázii. Celkovo na ostrove Jáva žije viac ako polovica všetkých Číňanov z krajiny. Podielom na obyvateľstve provincii dosahuje čínske etnikum najvyššie hodnoty v provinciách Kalimantan Barat (8,1 %), teda Západnom Kalimantan, a v provincii Bangka-Belitung (8,1 %), ktorá sa rozprestiera na ostrovoch pri východnom pobreží Sumatry (ťažba cínu). Najnižšie zastúpenie Číňanov je vo východných provinciách Indonézie (Statistics Indonesia 2013).

Na druhom mieste spomedzi krajín sveta v absolútnom počte zahraničných Číňanov sa nachádza Thajsko. Čínska menšina v krajine v roku 2011 dosiahla podľa odhadov počet 7 512 600 osôb, pričom tvorila 11,7 % populácie (POSTON a WONG 2016). Zatiaľ čo podľa oficiálnych údajov štatistického úradu Thajska v roku

2010 malo čínske občianstvo v krajine iba 141 649 osôb (National Statistical Office of Thailand 2017). Súčasný čínske komunity v Thajsku sú rozmiestnené po celom území krajiny, ale najmä v mestách. Ich najväčšia koncentrácia je v okolí hlavného mesta Bangkok a v centrálnych častiach Thajska, kde v minulosti pracovali v cínových baniach a na kaučukových plantážach. Rôzne zdroje potvrdzujú, že práve v hlavnom meste Bangkok je najväčšie zastúpenie čínskej menšiny, odhady sa líšia od 50 % až po 80 % podiel obyvateľstva čínskeho pôvodu (KONING a VERVER 2012), avšak podľa oficiálnych údajov sa v meste nachádza iba 71 024 Číňanov (National Statistical Office of Thailand 2017). Podľa tohto oficiálneho údaju by čínske etnikum netvorilo ani 1 % populácie mesta, ale vzhľadom k oficiálnemu údaju o veľkosti čínskej menšiny v krajine to tiež predstavuje viac ako polovicu z nich, čo potvrdzuje, že v Bangkoku je najväčšia koncentrácia Číňanov z Thajska.

Malajzia má tretiu najpočetnejšiu komunitu zámorských Číňanov na svete. Počas cenzu v roku 2010 bola zistená čínska populácia v počte 6 430 400 osôb, čo predstavovalo 22,5 % celej populácie krajiny (Department of Statistics Malaysia 2016). Čínske etnikum sa v Malajzii každým rokom nepatrne rozrastá, aj keď jeho podiel klesá v prospech domáceho obyvateľstva. Ešte na konci 20. storočia tvorili etnickí Číňania tretinu obyvateľstva Malajzie (CARTIER 2003). Čínske etnikum Malajzie žije prevažne v jej pevninskej časti, až 22,8 % malajzijských

Číňanov (1,4 mil.) žije v štáte Selangor. Veľké čínske komunity tiež žijú v štáte Johor na juhu (16 %). Pokiaľ ide o podiel Číňanov na obyvateľstve, tak v štáte Penang tvoria 49,2 % obyvateľov a v meste Kuala Lumpur 39,1 %. Čínske komunity žijú na západe Malajzie už od stredoveku a raného novoveku. Dlhú históriu spätú s Číňanmi majú viaceré prístavné mestá, najmä Melaka. Číňania tvoria aj v Malajzii prevažne mestské obyvateľstvo, až 75 % z nich žije v mestách (CARTIER 2003).

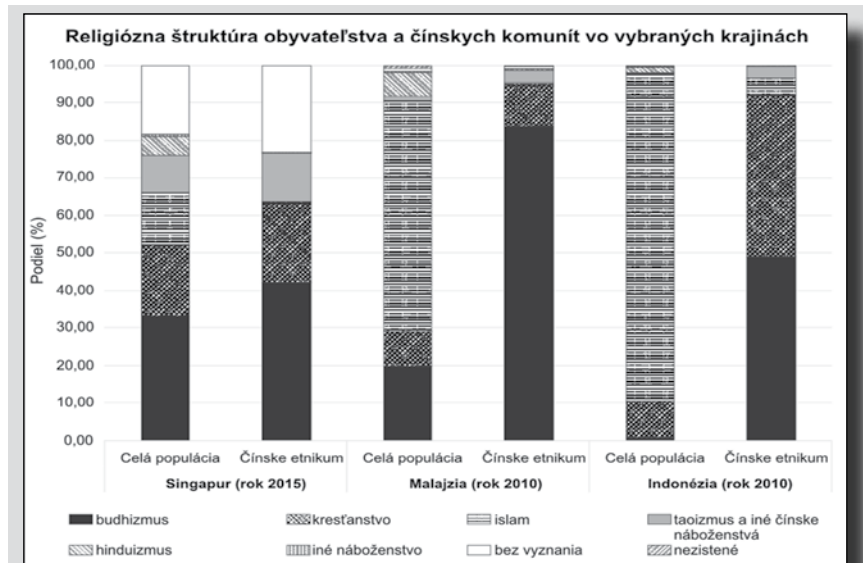
Singapur je jedinou krajinou sveta, okrem samotnej Číny a Taiwanu, kde Číňania tvoria väčšinové obyvateľstvo. Dôvodom je význam Singapuru ako mesta obchodu (POSTON a WONG 2016). Podľa najnovších údajov z roku 2016 tvoria Číňania až 74,3 % populácie Singapuru s počtom 2 923 172. Ich počet, ako aj podiel pritom na populácii krajiny každým rokom stúpa, čím rastie aj celá populácia Singapuru (Department of Statistics Singapore 2017).

Počet približne jeden milión osôb dosahujú aj čínske komunity v ďalších troch krajinách juhovýchodnej Ázie. Konkrétne na Filipínach, v Mjanmarsku a vo Vietname. Na Filipínach žilo v roku 2011 asi 1,24 mil. Číňanov a tvorili 1,3 % populácie (POSTON a WONG 2016). Čínska menšina v krajine je omnoho menej početná ako v Indonézii alebo Malajzii, ale aj napriek tomu si udržiava pomerne značnú homogenitu. V Mjanmarsku tvorili Číňania 1,7 % populácie s počtom 1,05 mil. osôb v roku 2011 (POSTON a WONG 2016), pri-

Khoo Kongsi v centre Georgetownu – sídlo a chrám čínskeho obchodného klanu

Foto J. Gurňák

Obrázok 2 Porovnanie religióznej štruktúry obyvateľstva vybraných krajín a tamojších čínskych komunít. Zdroje údajov: Department of Statistics Singapore, 2017; Department of Statistics Malaysia, 2011; Statistics Indonesia, 2013.

čom najvýznamnejšia čínska komunita sa nachádza v bývalom hlavnom meste Rangún, kde vlastní veľké množstvo podnikov práve čínske rodiny. Vo Vietname žije necelý 1. mil. Číňanov (2011), pričom ich počet klesá, od roku 2011 o 200 tis. (POSTON a WONG 2016). Väčšina Číňanov krajiny žije v Hočiminovom Meste (bývalom Saigone), väčšie komunity sa koncentrujú aj na severe pri hraniciach s Čínou. V Laose žije 176 tis. Číňanov (2,7 % populácie) (2011), a v Kambodži 147 tis. (1,7% populácie) (2011) (POSTON a WONG 2016). Táto krajina zaznamenala výrazný pokles ich počtu (až o polovicu) oproti roku 2001 najmä v dôsledku zlej ekonomickej a sociálnej situácie v krajine. V Bruneji tvoria Číňania významný podiel obyvateľstva (10 %), hoci ich tu žije iba 42 tis. (Department of Statistics Brunei Darussalam 2015) a ich počet pomaly rastie, samozrejme v súvislosti z ekonomickou prosperitou tohto malého ropného štátu. V najmladšej krajine juhovýchodnej Ázie - Východnom Timore žije iba 7 560 Číňanov (2011) a ich počet v krajine pomerne rýchlo klesá (za dekádu cca o 40 %), najmä z dôvodu politickej a ekonomickej nestability a chudoby. Číňania tu tvoria iba 0,66 % obyvateľstva krajiny. (POSTON a WONG 2016)

Vybrané demografické špecifiká čínskych menšín v juhovýchodnej Ázii

Štúdium čínskeho etnika v jednotlivých krajinách juhovýchodnej Ázie z demografického hľadiska je veľmi náročné. Vo väčšine krajín neexistuje oficiálna

evidencia osôb čínskej národnosti, a teda často nie je možné získať oficiálne dáta o tejto skupine obyvateľov. Takže potom je problematické zisťovať demografické špecifiká tohto etnika v porovnaní s ostatným obyvateľstvom regiónu. Na základe dostupnosti dát tak bolo možné analyzovať vybrané demografické parametre čínskej komunity v Malajzii, v Singapure a čiastočne v Indonézii. Pretože však Singapur je väčšinovo etnicky čínskou populáciou, tak pochopiteľne nemá zmysel sa v jeho prípade zaoberať špecifikami čínskej komunity. Celkovo sme identifikovali nasledovné demografické špecifiká čínskej populácie, ktoré ju výraznejšie odlišujú od nečínskej populácie v krajinách juhovýchodnej Ázie.

Čínska populácia v Indonézii starne rýchlejšie, než majoritná populácia, v roku 2010 poproduktívna zložka populácie u čínskeho etnika predstavovala 7,2 %, čo bolo takmer o polovicu viac ako dosahovala táto časť obyvateľstva v prípade Indonézie ako celku, kde obyvatelia nad 65 rokov tvorili 5,0 %. Produktívna zložka tvorila 66,1 % celej populácie a 69,9 % čínskeho etnika. Pochopiteľne, predproduktívna, detská zložka populácie dosahovala nižšie hodnoty u Číňanov ako u celej populácie Indonézie. Konkrétne 22,9 % u čínskeho etnika v porovnaní s 28,9 % u celej populácie krajiny (Statistics Indonesia 2013). Podobne aj v Malajzii bolo zastúpenie starších vekových skupín v čínskej komunite vyššie než v celej populácii, v poproduktívnej zložke 8,1 % voči 5,1 % a v produktívnej 70 % voči 68,1 % (Department of Statistics Malaysia 2016). Dokonca

aj v Singapure bolo zastúpenie starších vekových skupín u Číňanov vyššie ako bol celoštátny priemer, napriek dominantnému podielu Číňanov na populácii štátu. Vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že čínska populácia vo vybraných krajinách juhovýchodnej Ázie starne rýchlejšie ako majoritné populácie týchto krajín. Dochádza k tomu najmä vplyvom nižšej pôrodnosti a dlhšej priemernej dĺžky života príslušníkov čínskeho etnika.

Číňania v juhovýchodnej Ázii sa od majoritných populácií tradične líšia najmä kultúrnymi charakteristikami. Okrem jazyka je to najmä náboženská odlišnosť. Malajzia a Indonézia sú prevažne moslimské krajiny, ale čínske etnikum v týchto krajinách uprednostňuje predovšetkým budhizmus, v Malajzii až 83,6 % Číňanov (Department of Statistics Malaysia 2016), v Indonézii 49,1 %. Hoci treba povedať, že ani Číňania nezostali úplne imúnni voči kultúrnym vplyvom, napr. v Indonézii sa 4,6 % tamojších Číňanov hlási k islamu, no celoštátne sa k nemu hlási až 87,2 % obyvateľov (Statistics Indonesia 2013). V Malajzii a Singapure sa k islamu hlási len 0,7, resp. 0,3 % Číňanov. Hodnoty dokazujú, že islam nepatrí medzi preferované náboženstvo čínskeho etnika, čo prispieva k výraznej odlišnosti Číňanov od majoritnej populácie. Pomerne najvýraznejší prienik medzi čínske komunity dosiahol kresťanstvo. V Singapure sa k nemu hlásilo až 20,9 % čínskeho etnika (Department of Statistics Singapore 2017), v Malajzii 11,1 % etnických Číňanov (celoštátne 9,2 % populácie) (Department of Statistics Malaysia 2016) a v Indonézii až 42,8 % Číňanov v porovnaní s celoštátnym priemerom 9,9 % (Statistics Indonesia 2013). Iné náboženstvá majú v čínskych populáciách okrajové zastúpenie, hoci samozrejme čínske filozoficko-náboženské systémy (taoizmus, konfucianstvo) sú typické práve pre toto etnikum. Pozoruhodné je, že oproti zvyšnej populácii je pre čínske etnikum v Malajzii a Indonézii typické nižšie zastúpenie osôb bez vyznania v porovnaní s majoritným obyvateľstvom, no naopak pre Singapur zastúpenie týchto osôb je v čínskej komunite vyššie ako v celoštátnom priemere.

Za ďalšiu črtu čínskej diaspóry v juhovýchodnej Ázii sa spravidla považuje vyššie vzdelanie v porovnaní z majoritným obyvateľstvom. Overiť sme štatisticky mohli túto skutočnosť iba v prípade Malajzie, kde však rozdiely neboli veľmi výrazné. Kategóriu postsekundárneho vzdelania, ako najvyššieho dosiahnutého stupňa získali medzi etnickými Číňanmi 7,8 % obyvateľov, kým v rámci Malajzijskej populácie len 5,9 % obyvateľov. Po-

dobne terciárne vyššie vzdelania, teda magisterský stupeň získalo 5,5 % Číňanov a celoštátne 5,3 % obyvateľov Malajzie, naopak pre nižšie stupne vzdelania, ako najvyšší dosiahnutý stupeň vzdelania je typické nižšie zastúpenie v čínskej populácii, ako v celkovej populácii krajiny (Department of Statistics Malaysia 2016). Celkovo však nejde o zásadné rozdiely. Treba však podotknúť, že vo viacerých krajinách juhovýchodnej Ázie sa v minulosti persekúcia čínskych komunít odrážala i v obmedzovaní ich prístupu k vyššiemu vzdelaniu. Stojí za zmienku, že Singapur má v porovnaní s ostatnými krajinami regiónu výrazne vyššie zastúpenie vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov. No tento fakt nemožno jednoducho spájať len s väčšinovo čínskou etnicitou jeho obyvateľstva, ale najmä s tým, že Singapur je čisto mestskou populáciou.

Z hľadiska prevládajúcej ekonomickej činnosti etnických Číňanov v juhovýchodnej Ázii je možné sledovať isté odlišnosti od majoritného obyvateľstva. Opäť sme tieto predpoklady vedeli overiť iba v rámci Malajzie. V Malajzii je ekonomická činnosť obyvateľstva zisťovaná podľa odvetví. Spomedzi nich bolo čínske etnikum najviac zastúpené vo veľkoobchode, v maloobchode a v oprave motorových vozidiel. Toto odvetvie zamestnávalo až 21,8 % čínskeho etnika, no iba 15,5 % populácie Malajzie. Mierne vyššie zastúpenie Číňanov bolo ešte v odvetviach výroby a výstavby (Department of Statistics Malaysia 2016).

Postavenie čínskej menšiny v krajinách juhovýchodnej Ázie

Krajiny juhovýchodnej Ázie majú veľmi špecifické postoje a stratégie vzťahujúce sa k riešeniu problematiky etnických a náboženských menšín. Napríklad v Thajsku sa vláda už od 19. storočia snaží vybudovať silnú národnú identitu, v dôsledku čoho boli najmä v minulosti rozličné etnické skupiny, čínske etnikum nevyvímajúc, značne asimilované do thajskej spoločnosti. Podobný osud postihol čínske etnikum aj na Filipínach. V Malajzii a Indonézii sa čínska situácia vyvinula inak. V oboch krajinách bolo čínske etnikum výrazne poznačené separáciou a následnou diskrimináciou (TONG 2010). Táto diskriminácia sa začala prejavovať už v 16. storočí, v dobe vznikajúceho kolonializmu, kedy začali byť Číňania domorodým obyvateľstvom vnímaní čoraz negatívnejšie, a to najmä z obavy pred rastúcim čínskym vplyvom nadobudnutým pomocou vynikajúcich obchodníckych schopností

Čínska štvrť v Melake – všadeprítomné čínske reklamy a pútače vypovedajú o obchodnom duchu miestnych Číňanov.

(RYSOVÁ 2014). Aj v súčasnosti sú etnickí Číňania naďalej vnímaní domácim obyvateľstvom krajín makroregiónu ako ekonomicky silná a majetná skupina obyvateľstva. V niektorých krajinách regiónu sú dokonca považovaní za parazitov a vydedencov, ktorí zarábajú na úkor miestnej populácie. Vplyvom takýchto predsudkov vzniká stereotypné vnímanie čínskej populácie v juhovýchodnej Ázii ako majetnej skupiny občanov, ktorá sa zaujíma iba o peniaze. V určitých prípadoch etnickí Číňania naozaj zarábajú viac ako pôvodné domáce obyvateľstvo krajiny, avšak ako celok nie sú bohatší (TONG 2010).

Vývoj postavenia čínskej menšiny v juhovýchodnej Ázii

V novodobej histórii diaspóry nadobudli zámorskí Číňania v juhovýchodnej Ázii tri výrazné podoby, ktoré vznikli na základe ich interakcie s Čínou. Prvotne Číňania do krajín pozorovaného územia prichádzali najmä za prácou, a tak boli vnímaní ako nedobrovoľní migranti. Avšak vplyvom zmien v čínskej spoločnosti a politike v 50. rokoch 20. storočia začalo domáce obyvateľstvo krajín makroregiónu vnímať Číňanov ako politických revolucionárov (teda ako „piatu kolónu“ šírenia čínskeho komunizmu) a onedlho nato v 90. rokoch 20. storočia boli už považovaní za ekonomických buditeľov. Tieto tri pohľady na čínske etnikum vypovedajú o socioekonomickom postavení menšiny v krajinách juhovýchodnej Ázie. Sú taktiež sprievodcom historickými procesmi, ktoré dotvárali identitu čínskeho etnika (CHEUNG 2005).

Číňania začali byť vnímaní ako nedobrovoľní migranti počas vlády

dynastie Čching (1644 až 1911), a to najmä od 19. storočia a následne počas chaosu občianskych vojen v prvej polovici 20. storočia. Boli takto označovaní najmä z dôvodov, pre ktoré odchádzali z Číny. Bola to najmä snaha uniknúť nepriaznivým životným podmienkam vyvolanými politickou a sociálnou nestabilitou. V nových krajinách sa Číňania v nádeji pre lepší život začali zhľukovať a vytvárať čínske obchodné enklávy, čím sa do značnej miery izolovali od domácich etník po kultúrnej stránke. Zároveň však neprerušili kontakty s príbuznými v Číne, ktorým sa snažili naďalej pomáhať. Etnickým Číňanom v juhovýchodnej Ázii sa darilo až natoľko, že v roku 1935 dosiahli zisk 93 300 000 dolárov, čo predstavovalo až takmer 80 % dlhu Číny v tom istom roku. A práve zisky od zámorských Číňanov tvorili dôležitý prvok pre rozvoj čínskej obchodnej siete (CHEUNG 2005). Ďalším dôvodom, prečo sa Číňania nesnažili včleniť do spoločnosti v krajinách bola vízia skorého návratu späť do Číny, čo sa však postupom času stávalo menej reálne, najmä z dôvodu prevezatia vlády nad Čínou komunistami v roku 1949 (TONG 2010).

Ovládnutím Číny komunistami a založením Čínskej ľudovej republiky v roku 1949 začali byť etnickí Číňania v krajinách juhovýchodnej Ázie v kontexte rozbiehajúcej sa studenej vojny vnímaní ako politickí revolucionári. Taktiež boli považovaní za nástroj Číny pre šírenie komunistickej ideológie. Domáci ich videli ako zástupcov, agentov a dokonca špiónov, ktorí mali šíriť revolučné myšlienky z pevninskej Číny. V dôsledku toho aj bežné kontakty etnických Číňanov s Čínou vyvolávali v domácich obyvateľoch krajín juhovýchodnej Ázie (aj vďaka pôso-

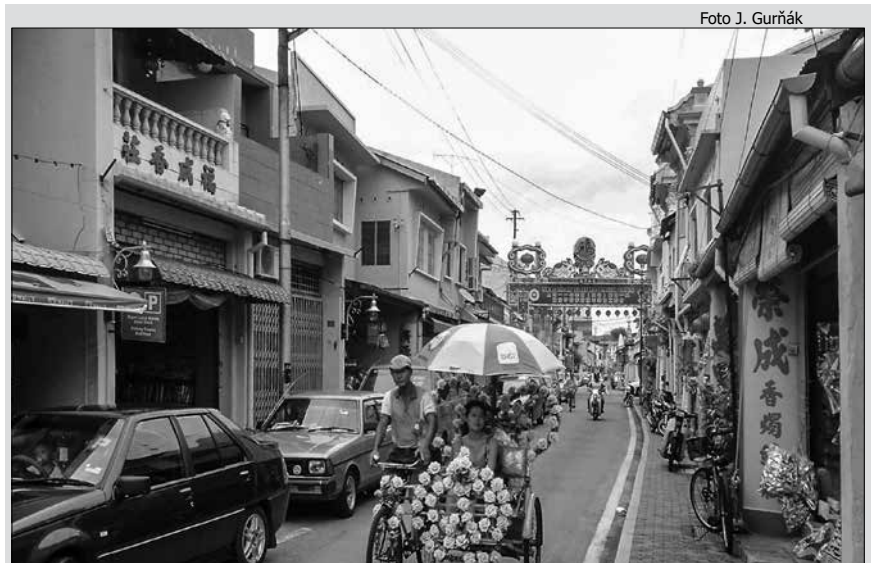
beniu vládnych propagánd) podozrenia a nedôveru. Na druhej strane z pohľadu Číny bola zámorská časť Číňanov vnímaná ako kapitalistická, a preto jej bol nemožný návrat do domoviny, resp. boli obmedzované kontakty s ich príbuznými v Číne (CHEUNG 2005).

Po smrti čínskeho komunistického diktátora Mao Ce-tunga v roku 1976 a zavádzaní ekonomických reforiem od roku 1978 začala Čína vytvárať nové ekonomické vzťahy so zámorskými Číňanmi. Vznikala tak silná ekonomická sieť, ktorá bola v neskoršej dobe nazvaná „čínsky Commonwealth“ (CHEUNG 2005). Práve z dôvodu týchto interakcií začali byť etnickí Číňania označovaní ako ekonomickí buditelia. S prihliadnutím na budúci vývoj Číny sa s veľkou pravdepodobnosťou bude meniť vnímanie zámorských Číňanov v juhovýchodnej Ázii. Stane sa tak najmä v nadväznosti na politické zmeny v pevninskej Číne. Avšak, v súčasnej dobe sú Číňania považovaní za vlasteneckých investorov, aj keď mnohí z nich sa vyhýbajú akýmkoľvek vzťahom s Čínou (CHEUNG 2005).

Vybrané špecifiká formovania a postavenia čínskej diaspóry v juhovýchodnej Ázii

Číňania v juhovýchodnej Ázii sa tvrdo usilovali o preukázanie svojej identity, a to najmä z obavy aby neboli vnímaní iba ako rozptýlené komunity (TAN 2013). Tvorba identity v novom prostredí je však zložitý proces. Nie je to jednoducho iba zachovávanie pôvodnej domácej identity, ale je to aj podliehanie procesom ako adaptácia, asimilácia, integrácia alebo akulturácia. Identita čínskeho etnika v juhovýchodnej Ázii je teda odrazom čínskych a zároveň aj juhovýchodne ázijských prvkov (TONG 2010).

Podoby prispôsobovania sa etnických Číňanov na miestne podmienky sa menili v čase a priestore. Na začiatkoch diaspóry, keď čínska menšina nedosahovala veľké počty a migrovali najmä muži, prebiehal zväčša iba proces asimilácie. Avšak nárastom počtu migrujúcich v 19. storočí bolo toto etnikum schopné vytvárať komunity, vďaka čomu si zachovávalo tradičné prvky svojej kultúry. Takýmto spôsobom prebiehal proces formovania čínskeho etnika najmä v Malajzii. Naopak, v Thajsku boli Číňania podrobení výraznej asimilácii až do konca 20. storočia. Môžeme zovšeobecniť, že do 19. storočia sa čínske etnikum asimilovalo do spoločnosti najmä vďaka sobášom s miestnymi ženami, a to v dôsledku absencie čínskych žien. Tento

Čínsku štvrť v Melake stále symbolicky vymedzuje vstupná brána.

spôsob asimilácie bol však problematický najmä v Malajzii a Indonézii, kde nie je do dnešného dňa podporované manželstvo medzi moslimami (predovšetkým medzi moslimkami) a vyznávačmi iných náboženstiev (DEL NORD 2014). V Malajzii a Indonézii si tak aj z tohto dôvodu čínske etnikum zachovalo pomernú homogenitu a tým pádom si vyvinulo novú identitu zloženú z prvkov čínskej, ale aj miestnej kultúry. Podobná situácia bola i v Singapure a v Bruneji. Naopak, v Thajsku, kde ľudia vyznávajú budhizmus a majú príbuznú kultúru tej čínskej, boli manželstvá s miestnymi bežnejšie. Čínske etnikum bolo asimilované aj vplyvom politiky štátu, podľa ktorej každý človek narodený v Thajsku je považovaný automaticky za Thajčana, musí mať thajské meno a navštevovať thajskú školu (SURYADINATA 1987). Vo Vietname čínske etnikum malo iba nepatrné kultúrne prekážky pre prispôbenie (pretože čínsky kultúrny i politický systém bol vzorom pre Vietnam), takže asimilácia prebiehala veľmi rýchlo. Vývoj čínskej diaspóry na Filipínach sa uberal odlišným smerom v porovnaní s ostatnými krajinami juhovýchodnej Ázie. Hoci si tu Číňania vytrpeli zo strany španielskych kolonizátorov mnoho príkorí (pozri vyššie), zo strany domorodej väčšiny obyvateľstva takmer neexistovala diskriminácia, čo napomohlo čínskemu etniku včleniť sa do spoločnosti a stále si uchovať svoju čínsku identitu. V tomto prípade môžeme hovoriť o akulturácii, keďže veľké množstvo Číňanov konvertovalo na kresťanstvo, najmä z dôvodu španielskeho koloniálneho práva, ktoré dovolilo sobáše Číňanov s miestnymi iba za podmienky zmeny vierovyznania na kresťanstvo. Čo sa týka ostatnej časti čínskej komunity,

tá si síce vierovyznanie nezmenila, avšak dnes už vplyvom spoločnosti praktizuje kresťanské rituály (TONG 2010).

Formovanie identity etnických Číňanov ako osobitných etnických skupín v rámci štátov juhovýchodnej Ázie výrazne ovplyvňovali i vládne politicky a postoje, ktoré používali jednotlivé štáty pri integrácii čínskeho etnika do spoločnosti. Indonézia pre integráciu Číňanov zvolila politiku asimilácie. Jej vplyvom bolo čínske etnikum nútené k zmene mien a rovnako tak mu nebola umožnená ani výučba čínskeho jazyka v školách. K zmene asimiláčnej politiky na politiku multikulturalizmu došlo až po páde vlády prezidenta Suharta v roku 1998, napriek tomu určitý sociálny tlak na čínsku menšinu pretrváva až do dnes (SURYADINATA 2007). Politiku úplnej asimilácie voči Číňanom uplatňovalo a uplatňuje najmä Thajsko, etnickí Číňania boli nútení k zmene mien, vzdelania a občianstva, teda k úplnej strate čínskej identity. Rovnakú politiku uplatnili i Filipíny, Mjanmarsko a Vietnam. V súčasnosti tieto krajiny už volia miernejší prístup, a to v podobe akomodácie. V prípade Malajzie došlo k hybridnému modelu politik voči čínskej diaspóre, na jednej strane bola integráčna politika štátu založená na akomodácii etník, ale na druhej strane obsahovala aj určité heterogénne prvky. Príkladom môže byť povolenie výučby čínštiny a indickej tamilčiny v školách. Napriek kultúrnej a náboženskej slobode v krajine, ani dnes však nemajú menšiny rovnaké postavenie, ako má majoritné malajské obyvateľstvo vyznávajúce islam (SURYADINATA 2007). Jediná krajina juhovýchodnej Ázie, ktorá prijala explicitný kultúrny pluralizmus je Singapur. Je však

Foto J. Guňák

V modernom Singapore tvoria Číňania väčšinu obyvateľov.

nesprávne predpokladať, že singapurská vláda nikdy nemala v úmysle integrovať multietnický Singapur, avšak z pôvodného cieľa na vytvorenie jednotného singapurského národa pomocou reetnizácie prešla na vytvorenie národnej identity pomocou občianstva založeného na spoločných hodnotách (SURYADINATA 2007).

Súčasnú postavenie a význam čínskej menšiny v juhovýchodnej Ázii

V súčasnosti sú Číňania široko zastúpení v ekonomickej, politickej a sociálnej sfére života v krajinách regiónu. Samotná čínska vláda sa ich prostredníctvom snaží o posilňovanie vzťahov s jednotlivými krajinami juhovýchodnej Ázie (SERGEY 2016). Práve Číňania majú veľký podiel na ekonomickom raste a vývoji krajín juhovýchodnej Ázie už od 19. storočia. Ich ekonomické aktivity tvoria významnú časť hospodárstva krajín juhovýchodnej Ázie. Napríklad v Malajzii Číňania virtuálne kontrolujú takmer celú časť zahraničnej ekonomiky vlastnenej cudzincami, no aj v iných krajinách ako napr. v Indonézii, či Kambodži je ich vplyv silnejší ako môžu na prvý pohľad uvádzať štatistické ukazovatele (RAYBECK 1983). Dôležitým prvkom pre zlepšenie postavenia etnických Číňanov v krajinách juhovýchodnej Ázie po vlnách diskriminačných politík bol práve nárast významu Číny ako obchodného partnera týchto krajín. Posilňovanie obchodných vzťahov prinieslo rôzne pozitíva nielen pre tieto krajiny, ale aj pre etnických Číňanov, napr. v podobe rastu pracovných príležitostí, ale aj novými možnosťami pre posilnenie čínskej kultúry, jazyka a vzdelania. Na druhej strane,

tento vzťah predstavuje aj určité riziko, keďže práve zosilnenie čínskeho vplyvu by mohlo v regióne výrazne oživiť konkurenciu medzi jednotlivými krajinami a etnikami, čo by v konečnom dôsledku viedlo k narastaniu závidosti a znovuzavedeniu diskriminačných politík voči čínskemu etniku (LIM 2013). Budúci vývoj v tejto oblasti závisí jednak od nasledujúceho čínskeho konania, ale aj od vnímania vzťahov s Čínou v jednotlivých krajinách. V lepšom prípade môžu krajiny považovať tento vzťah za benevolentný a nenútený, v horšom prípade ako nútený a znevýhodnený (LIM 2013).

Významným prvkom pre zlepšenie súčasného postavenia čínskeho etnika v juhovýchodnej Ázii je nárast záujmu o výučbu čínštiny. Ten sa začal prejavovať najmä koncom studenej vojny. Jeho intenzita sa však v jednotlivých krajinách odlišuje. Napríklad v Malajzii a Singapure, kde sú čínske etnické skupiny jedny z najväčších, sa učenie čínštiny pomerne rozmohlo. To však nie je prípad všetkých krajín regiónu. Niektoré z týchto krajín v minulosti štúdium čínskeho jazyka obmedzili až natoľko, že nechali pozatvárať všetky čínske školy. Avšak rastom vplyvu Číny po studenej vojne sa mnohé z nich rozhodli zmeniť svoje predošlé nariadenia. V krajinách, konkrétne v Indonézii, Thajsku, Kambodži, Laose a na Filipínach, bolo povolené vytváranie takzvaných Konfuciových inštitútov, ktoré v súčasnosti pomáhajú nielen čínskemu etniku, ale aj ostatným obyvateľom krajín priblížiť sa k čínskej kultúre a jazyku. Ostatné krajiny ako Brunej, Vietnam a Mjanmarsko povolili iba vytváranie bežných čínskych jazykových centier (SURYADINATA 2012).

Mnohé z vlád krajín juhovýchodnej Ázie sa však obávajú, že práve posilnenie čínskej kultúry a jazyka môže viesť politickým problémom a oživeniu, či vzniku medzietnických konfliktov, no na druhej strane si uvedomujú, že je nemožné ignorovať hospodársky pokrok Číny, rovnako ako jej rastúci obchodný vplyv v regióne. Z tohto dôvodu je práve širšia znalosť čínskeho jazyka potrebná na posilnenie vzájomných vzťahov. Ibaže prekážkou pre ľahkú výučbu čínskeho jazyka predstavujú minulé reštrikcie odzrkadľujúce sa nedostatkom kvalifikovaných učiteľov. Tieto reštrikcie zapríčínajú aj nízku úroveň znalosti čínskeho jazyka medzi etnickými Číňanmi v krajinách juhovýchodnej Ázie (SURYADINATA 2012). Čínske komunity v krajinách ovládajú miestne jazyky a dokonca aj angličtinu, v dôsledku čoho bolo ich vzdelávanie v čínskom jazyku zanedbané. Mnohí sa domnievajú, že práve nápravou tejto situácie by mohlo dôjsť k vyriešeniu stále otvorených otázok ohľadom identity etnických Číňanov. Treba však dodať, že aj napriek záujmu o čínštinu a čínsku kultúru zo strany domácich etník sa ešte stále objavujú rôzne protičínske názory a opatrenia. A opätovne, rovnako ako ekonomika, tak aj výučba čínštiny v makroregióne je výrazne ovplyvňovaná politikou Číny voči etnickým Číňanom a juhovýchodnej Ázii (SURYADINATA 2012).

Významným indikátorom postavenia čínskej diaspóry v juhovýchodnej Ázii je masmediálna politika jednotlivých krajín. V druhej polovici 20. storočia bolo čínskemu etniku vo väčšine tamojších krajín odopreté množstvo práv, privilégií a výsad. Medzi iným bolo zatvorených množstvo spolkov a rovnako bola rušená aj tlač

a médiá (SURYADINATA 2008). Našťastie, vďaka rastúcemu pluralizmu na konci 20. storočia bola sloboda tlače a médií opäť povolená. Tlač je dôležitým nástrojom pre zisk informácií a taktiež je významná aj z pohľadu vzdelávania etnických komunit. Tlač je jedným z mnohých konštitutívnych prvkov, ktoré prispievajú k definovaniu a udržiavaniu kultúrnej identity čínskej komunity. Práve preto povolenie k opätovnej tvorbe a publikovaniu novín znamenalo dôležitý krok pre čínske etnikum v juhovýchodnej Ázii. Pre osvojenie kultúry, poznanie jazyka a opätovne zisk informácii zohrávajú dôležitú úlohu aj televízne stanice a televízne programy. V súčasnej dobe je vo väčšine krajín juhovýchodnej Ázie umožnené sledovanie čínskych televíznych staníc a taktiež bolo povolené aj vytváranie lokálnych staníc v čínskom jazyku. Mnohé z miestnych televíznych staníc dokonca vysielajú čínske programy bez dabingu, iba s titulkami v národnom jazyku. V juhovýchodnej Ázii je možné nájsť aj rozhlasové stanice, ktoré vysielajú v miestnych jazykoch v kombinácii s čínštinou alebo iba v čínskom jazyku. Práve multikulturalita obyvateľstva regiónu, a medzi nimi najmä čínskych komunit, sa v súčasnom globalizujúcom sa svete vytvára nové perspektívy a výhody. Napr. Singapur a najmä jeho prevažne dvojjazyčná anglicko-čínska komunita sa stal významným sprostredkovateľom medzi západnými krajinami a Čínou (podobne ako napr. Hongkong).

Záver

Čínska diaspora je považovaná za jednu z najväčších diaspór na svete. V súčasnosti existuje predpoklad, že mimo územia Číny a Taiwanu sa nachádza až 43 miliónov Číňanov. Špecifikum tejto diaspóry, v porovnaní so židovskou alebo arménskou diasporou, spočíva v tom, že napriek často podobným problémom, prenasledovaniu a diskriminácii sa jej význam do súčasnosti stále zvyšuje. Na rozdiel od spomínaných Židov, či Arménov, ktorí do značnej miery existovali v diasporách ako „vyhnanci bez vlasti“ (aspoň v tom zmysle, že sa ich nemal kto zastáť), čínska diaspora vykazuje viaceré odlišné znaky. Aktuálne je to najmä v súčasnosti, kedy sa Ázia, s Čínou na čele, stáva hnačím motorom svetovej ekonomiky, pričom čínska diaspora dôležité spojenie medzi čínskou ekonomikou a ekonomikou hostiteľských krajín.

Je nepochybné, ako sme sa snažili poukázať v predchádzajúcich odsekoch, že vývoj postavenia čínskych komunit v juhovýchodnej Ázii prechádzal veľmi

zložitým a pestrým vývojom. Hoci Číňania v minulosti opúšťali, podobne ako mnohí dnešní migranti, svoju krajinu v snahe uniknúť biele, tvrdému útlaku, či dokonca hroziacej smrti, ani v nových sídlach mimo hranice Číny nenašli ľahké živobytie, práve naopak. Od domácich predkoloniálnych, koloniálnych a zväčša i postkoloniálnych vlád v juhovýchodnej Ázii nedostávali prirodzene žiadnu podporu a boli odkázaní sami na plody vlastnej práce, pričom práve tá bola často hodnotená veľmi nízko. Zahraniční Číňania boli zvyčajne vnímaní ako lacná a spoľahlivá pracovná sila, ktorá bola navyše do značnej miery bezbranná voči tvrdým zásahom. Na obranu práv zámorských Číňanov sa pritom nestavala ani Čína, buď kvôli tomu, že ju osud vlastných emigrantov a ich potomkov nezaujímal (často z politických či ideologických dôvodov) alebo preto, že nemala patričný vplyv a moc, aby jej postoj cudzie krajiny reflektovali. Napriek tomu alebo možno práve preto sa etnickí Číňania v juhovýchodnej Ázii stávali často terčom diskriminácie, v niektorých prípadoch smerujúcej až k snahám fyzickú likvidáciu celých komunit. Samozrejme situácia a postavenie čínskych komunit sa jednotlivých krajinách juhovýchodnej Ázie veľmi líšilo nielen z politických, ale i kultúrnych, či ekonomických príčin, na čo sme sa snažili poukázať.

Pozoruhodné je, že hoci, aspoň v rámci dostupných štatistických údajov, vo viacerých parametroch sa čínske populácie nelíšia od majoritných populácií, napriek tomu boli často vnímané ako „cudzie“ elementy, ktoré sa len pomaly a neochotne prispôbovali väčšinovej spoločnosti. Na druhej strane v aktuálnych podmienkach, kedy silnie postavenie Číny vo svete a jej kontakty s čínskou diasporou sú najintenzívnejšie v celej histórii, sa ukazuje, že desiatky, ba skôr už stovky rokov života čínskych komunit v predsa len odlišných podmienkach juhovýchodnej Ázie z nich vytvorili osobité spoločenstvá, ktoré v sebe spájajú miestne a čínske prvky kultúry, jazyka, ba i identity. V tomto ohľade súčasná čínska diaspora v juhovýchodnej Ázii pripomína postavenie potomkov nemeckých kolonistov v strednej a východnej Európe. Tiež prichádzali na územia napr. Čiech, Uhorska či Poľska, ale aj Ruska (na rozdiel od Číňanov v juhovýchodnej Ázii však boli často zámerne pozývaní), kde sa postupne, hoci nie vždy bez problémov zžili s miestnym obyvateľstvom (aj tu bol rozdiel v tom, že Nemci boli často, aspoň spočiatku, privilegovaní voči pôvodnému obyvateľstvu). Lenže prišlo 19. a najmä 20. storočie s rastúcim nacionalizmom, ktorý prešiel do extrému v podobe nacizmu, pri-

čom ten pre svoje ciele zneužil i mnohých etnických Nemcov mimo hranice Nemecka, za čo ich stihol krutý kolektívny trest v podobe vyhnaní, odsunov a niekde i masakrov, čo všetko dohromady spôsobilo de facto zánik stáročného nemeckého osídlenia na východ od Nemecka. Prečo to spomíname? Pretože čiastočná paralela osudu nemeckého zahraničného osídlenia s osudom čínskej diaspóry a meniaceho sa postavenia Číny je podobná zatiaľ až po moment rastu moci a vplyvu „materskej“ krajiny a oživovania jej formálnych i neformálnych kontaktov s diasporou. Otázkou však je, aký bude ďalší vývoj? Využije a najmä zneužije Čína v budúcnosti zahraničných Číňanov pre svoje ekonomické a neskôr najmä politické ciele podobne, ako to v minulosti urobilo napríklad Nemecko (a nebolo zďaleka jediné)? To samozrejme nevieme, isté však je, že význam čínskych komunit v zahraničí neustále rastie a o to viac to platí pre juhovýchodnú Áziu, kde žije väčšina zahraničných Číňanov a ktorá zároveň predstavuje pre Čínu strategicky mimoriadne dôležitú časť jej blízkeho zahraničia.

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0540/16: Sociálne, ekonomické a environmentálne determinanty rozvoja a transformácie regiónov: regionálnogeografický prístup

Literatúra

- CARTIER, C. 2003. Diaspora and Social Restructuring in Postcolonial Malaysia. In MA, L. J. C., CARTIER, C. 2003. *The Chinese Diaspora: Space, Place, Mobility, and Identity*. Lanham: Rowman & Littlefield, s. 69-96, ISBN 0-7425-1755-1.
- DANIELOVÁ, K., TOLMÁČI, L. 2014. Juhovýchodná Ázia. In GURŇÁK, D. a kol. 2014. *Geografia Ázie*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, s. 203-270, ISBN 978-80-223-3770-0.
- DEL NORD, R. 2009. *The culture for the future of healthcare architecture: Proceedings of the 28th international public health seminar*. Firenze: Alinea Editrice, 360 s., ISBN 978-88-6055-421-5.
- Department of Statistics Brunei Darussalam. 2015. *Population* [online]. Bandar Seri Begawan: Department of Statistics Brunei Darussalam [cit. 2017-01-26]. Dostupné na: <<http://www.depd.gov.bn/SitePages/Population.aspx>>.
- Department of Statistics Malaysia. 2016. *eDataBank* [online]. Putraya: Department of Statistics Malaysia [cit. 2016-11-15]. Dostupné na: <https://www.dosm.gov.my/v1/index.php?r=column/cthree&menu_id=cEhBV0xzWl16WTRjdkJienhoR290QT09>.
- Department of Statistics Singapore. 2017. *SingStat Table Builder* [online]. Singapo-

- re: Department of Statistics Singapore [cit.2017-01-11]. Dostupné na: <<http://www.tablebuilder.singstat.gov.sg/publicfacing/mainMenu.action>>.
- DUBOVSKÁ, Z., PETRŮ, T., ZBOŘIL, Z. 2005. *Dějiny Indonésie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 576 s., ISBN 80-7106-457-2.
- FREEDMAN, A. L. 2000. *Political participation and ethnic minorities: Chinese overseas in Malaysia, Indonesia, and the United States*. New York: Routledge, 224 s., ISBN 0-203-90125-8.
- CHEUNG, G. C. K. 2005. Involuntary Migrants, Political Revolutionaries and Economic Energisers: a history of the image of overseas Chinese in Southeast Asia. In *Journal of Contemporary China*, roč. 14, č. 42, s. 55-66, ISSN 1067-0564.
- KONING, J. VERVER, M. 2012. Historicizing the 'ethnic' in ethnic entrepreneurship: The case of the ethnic Chinese in Bangkok. In *Entrepreneurship and Regional Development*, roč. 25, č. 5-6, s. 1-24, ISSN 0898-5626.
- LARIN, A. The Chinese diaspora in Southeast Asia: gains and losses. In *Russian International Affairs Council* [online]. 16. Január 2014 [cit. 2016-11-23]. Dostupné na: <http://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/the-chinese-diaspora-in-southeast-asia-gains-and-losses/?sphrase_id=134144>.
- LIM, L. Y. C. 2013. Southeast Asian Chinese business and regional economic development. In TAN, C. B. 2013. *Routledge Handbook of the Chinese Diaspora*. New York: Routledge, 523 s., ISBN 978-0-203-10038-7.
- National Statistical Office Of Thailand. 2017. The 2010 Population and Housing Census [online]. Bangkok: National Statistical Office Of Thailand [cit. 2017-02-10]. Dostupné na: <http://web.nso.go.th/en/census/poph/cen_poph_10.htm>.
- POSTON, JR. D. L., WONG, J. H. 2016. The Chinese diaspora: The current distribution of the overseas Chinese population. In *Chinese Journal of Sociology*, roč. 2, č.3, s. 348-373, ISSN 2057-150X.
- RAYBECK, D. 1983. Chinese patterns of adaptation in Southeast Asia. In GOSLING, L.A.P., LIM, L.Y.C. 1983. *The Chinese in Southeast Asia*. Singapore: Maruzen Asia, s.15-33, ISBN 9789971954116.
- RYSOVÁ, M. 2014. The Ethnic Chinese in Indonesia: What Makes the Chinese Chinese?. In *Dálný východ*, roč. 4, č. 1, s. 22-33, ISSN 1805-1049.
- SERGEY, N. 2016. The role of Chinese communities in Southeast Asia. In *The centre of strategic estimations and forecasts* [online]. 01. November 2016 [cit. 2017-04-23]. Dostupné na: <<http://csef.ru/en/politica-i-geopolitica/416/rol-kitajskoj-obshhiny-yu-go-vostochnoj-azii-7194>>.
- Statistics Indonesia. 2013. Population of Indonesia: Result of Population Census 2010 [online]. 28. Marec 2013. ISSN 2302-8513 [cit. 2016-11-07]. Dostupné na: <https://www.bps.go.id/website/pdf_publikasi/watermark%20Penduduk%20Indonesia%20Hasil%20SP%202010.pdf>.
- STUART-FOX, M. 2003. *A short history of China and Southeast Asia*. Sydney: Allen & Unwin, 288 s., ISBN 1-86448-954-5.
- SURYADINATA, L. 1987. Ethnic Chinese in Southeast Asia: Problems and Prospects. In *Journal of International Affairs*, roč. 41, č.1, s. 135-151, 0022-197X.
- SURYADINATA, L. 2007. "Minorities" in Southeast Asian Nation-States: Ethnic Chinese as part of the Equation In *CHC Bulletin* [online]. 2007, roč. 4, č. 10 [cit. 2017-04-25]. Dostupné na: <http://chc.ntu.edu.sg/Bulletin/Documents/CHC_Bulletin9.pdf>.
- SURYADINATA, L. 2008. *Ethnic Chinese in Contemporary Indonesia*. Singapur: The Institute of Southeast Asian Studies, 209 s., ISBN 978-981-230-836-8.
- SURYADINATA, L. 2012. Recent Chinese Language Education in Southeast Asia: Some Reflections In *CHC Bulletin* [online]. 2012, roč. 9, č.18 [cit. 2017-04-25]. Dostupné na: <http://chc.ntu.edu.sg/Bulletin/Documents/CHC%20Bulletin%2018_lowres_latest.pdf>.
- SURYADINATA, L. 2017. *The Rise of China and the Chinese Overseas: A Study of Beijing's Changing Policy in Southeast Asia and Beyond*. Singapore: ISEAS - Yusof Ishak Institute. 278 s., ISBN: 978-981-47-6264-9.
- TAN, C. B. 2013. *Routledge Handbook of the Chinese Diaspora*. New York: Routledge, 523 s., ISBN 978-0-203-10038-7.
- The Overseas Community Affairs Council. 2017. Number of Overseas Chinese [online]. 17. Marec 2017 [cit. 2017-03-20]. Dostupné na: <http://www.ocac.gov.tw/OCAC/File/Attach/336264/File_63541.pdf>.
- TONG, CH. K. 2010. *Identity and Ethnic Relations in Southeast Asia: Racializing Chineseness*. Singapore: Springer, 274 s., ISBN 978-90-481-8909-0.
- WALUJONO, A. 2014. *The Discrimination of the Ethnic Chinese in Indonesia and Perceptions of Nationality* [online]. Claremont: Scripps College [cit. 2017-2-6]. Dostupné na: <http://scholarship.claremont.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1503&context=scripps_theses>.
- WARREN, J. F. 2003. *Rickshaw Coolie: A People's History of Singapore, 1880-1940*. Singapore: Singapore University Press, 393 s., ISBN 978-9971-69-266-7.
- WILLMOTT, D. 2009. *The National Status of the Chinese in Indonesia 1900-1958*. Singapore: Equinox Publishing, 184 s., ISBN 978-602-8397-28-5.
- YEH, J. 2016. OCAC urged to clearly define 'overseas ethnic Chinese'. In *The China Post* [online]. 11. Marec 2016. [cit. 2017-2-6]. Dostupné na: <<http://www.chinapost.com.tw/taiwan/national/national-news/2016/03/11/460417/OCAC-urged.htm>>.
- ZBOŘIL, Z. 2009. *Dějiny Malajsie, Singapuru a Bruneje*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 392 s., ISBN 978-80-7106-501-2.

The Chinese diaspora in countries of Southeast Asia

Veronika Rybanská, Daniel Gurňák

Abstract

The paper deals with geographic analysis of the Chinese diaspora in Southeast Asia. The analysis is based firstly on a description of the historical-geographical development of Chinese minorities in the countries of Southeast Asia. Subsequently, on the basis of statistical indicators it assesses the current status and character of the Chinese diaspora in selected countries of the monitored area with focus on the various specifics and current position of the Chinese minority group in the countries of Southeast Asia as a result of the policies adopted towards this ethnic group as well as from the point of the development of relations with the other inhabitants of this part of Asia. The main aim of the paper is to point out the growing importance in the context of changing political and economic relations both in the world and in south-east Asia itself.

Bc. Veronika Rybanská, Doc. RNDr. Daniel Gurňák, PhD., obaja Katedra regionálnej geografie, ochrany a plánovania krajiny, Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského, Bratislava

E-mail: veranena.r@gmail.com, gurnak@fns.uniba.sk

Expedícia za poznaním Afriky

TAMAZAMBO 2017

Ladislav Tolmáči, Anna Tolmáči, Matúš Bujna

Na prelome júna a júla 2017 sa uskutočnila jedna z najnáročnejších expedícií Katedry regionálnej geografie ochrany a plánovania krajiny TAMAZAMBO. Zúčastnilo sa jej dvadsať účastníkov. Krédom výučby geografie je „raz zažiť je viac ako stokrát čítať alebo počúvať“. Pre všetkých, ktorí nemohli cestovať s nami z akýchkoľvek dôvodov sme priebežne počas cesty pripravovali reportáže, fotky, informácie a i. Materiál z tejto expedície uverejňujeme v mierne pozmenenej a doplnenej podobe. Odporúčame ho pre všetkých, ktorých zaujíma Afrika a jej premeny. Učitelia, študenti ale aj ostatní milovníci geografie sa snád' z neho dozvedia mnoho inšpirujúceho pre poznanie sveta a námety na vlastné cestovanie. Cieľom tohto článku je priblížiť vo forme geografického zážitkového čítania expedíciu TAMAZAMBO 2017.

Expedícia

Odleteli sme 26. júna 2017 v noci z Viedne a preleteli 8 a pol tisíc kilometrov. Pristáli sme v najväčšom tanzánskom meste Dar es Salaam. Bolo tam chladnejšie (29 °C) ako v tom čase v Bratislave (37 °C). Takmer dvojhodinové čakanie na víza nás však poriadne vydušilo. Náš africký šofér nás už čakal so svojím novým autobusom. Bývali sme v rušnom centre mesta, plnom života, ruchu, hluku, kriku, pestrých afrických farieb a vôní. Na večer sme si dali jedlá z tradičnej kuchyne - grilovanú kozu, kura či rybu. Nie sú to žiadne polotovary, hranolky sú zo zemiakov, koza z kozy, atletické kura, plávajúca ryba. Zapili sme to nefalšovanými tanzánskymi nápojmi Serengeti, Safari, Kilimandžáro a Ndovu (slon). Po nočnom lete a náročnom cestovnom dni zaspávame pod moskytierami.

28. jún 2017

Dar es Salaam je mesto, ktoré treba zažiť. Ročne v ňom pribúda 300 tisíc obyvateľov. Je to jedno z najrýchlejšie rastúcich miest sveta. Výškové budovy sú tu zriedkavosťou a väčšinu územia mesta zaberajú jednoduchšie obydlia. Navštívili sme najzaujímavejšie a najlukratívnejšie časti mesta s katedrálou sv. Jozefa, vládnymi budovami, prezidentským palácom, bankovými budovami a biznis centrami. Prechádzali sme okolo najväčšieho rybieho trhu v zálive a križovali rušné ulice v centre. Na pláži Coco beach bol odliv, takže sme sa v Indickom oceáne len omočili. Do vody sme museli kráčať niekoľko desiatok metrov po kamenistom dne. Voda vôbec nebola lákavá ale Indický oceán je Indický oceán.

Raritou na pláži sú požičovne plaviek rôznych strihov a veľkostí. V meste nás očarili domorodé trhy a maliarske dielne miestnych umelcov. Tie síce chrlia obrazy ako vo fabrike ale niektoré boli skutočne skvostnými umeleckými kúskami. Zopár sme ich nakúpili. Cestou do Morogoro sme sa prebili cez predmestia Dar es Salaamu a v hustej doprave sme opustili toto ekonomické centrum krajiny. Transafrickú diaľnicu TANZAM lemujú stánky a obchodíky s lokálnymi produktmi - ovocím, zeleninou, sedačkami, skriňami, chladničkami, rakvami a inými užitočnými vecami. Naším cieľom v druhý deň bolo mesto Morogoro v podhorí Uluguru, 100 kilometrov dlhého a 20 kilometrov širokého vrásového pohoria týčiaceho sa do výšky 2000 m. Dvíha sa z centrálnej plošiny, ktorá zaberá väčšinu územia Tanzánie. Mesto je bývalé koloniálne centrum Nemecka ale túto dávnu minulosť pripomína len niekoľko budov v centre mesta. Aj keď je už pred zotmením, v meste stále pulzuje rušný život a z obchodov sa ozýva muzika, ktorou je toto mesto známe. Belosi sú tu už zriedkavosťou. Doplníme proviant na cestu a vychutnáme si „nadafrickoštandardné“ ubytovanie. Čo bolo ale typicky africké je dlhé čakanie na jedlo v hotelovej reštaurácii. Vyhľadovaní po celom nabitom dni sme sa po hodine a pol aj dočkali.

29. jún 2017

Ráno opúšťame Morogoro - poľnohospodárske centrum Tanzánie a smerujeme na juhozápad pozdĺž pohoria Uluguru k NP Mikumi. Je to jediný národný park, ktorým prechádza verejná štátna cesta (transafrická diaľnica) a tým je ľahšie dostupným. Priamo

z cesty možno pozorovať divo žijúce zvieratá. Paviány poskakovali popri ceste a žirafy obhrýzali neďaleké stromy. V skupinke sa pásli zebry a impaly. Najviac sme videli paviánov a žiráf (to, ako žijú žirafy si možno pozrieť na videu na youtube Geografické exkurzie a expedície -- „Žirafí žuvací život“). Priamo z autobusu sme cestou nakupovali arašidy, cukrovú trstinu a banány. Jedným z najlepších a autentických zážitkov bolo kupovanie pečenej kozy od mladých Masajov. Nad ohňom opekajú kusy čerstvo nasekanej kozaciny. Bola šťavnatá a chrumkavá zároveň. Oni sa tešili nám a my sme sa tešili im. Neodmietli spoločnú fotografiu a veselo si s nami podávali ruky. Veľmi často belochovej nevidia, tak ako ani my nemáme možnosť vidieť bežne Masajov. Boli sporo odetí v tradičnej červenej či modrej deke.

Cieľovou stanicou bolo večer mesto Iringa ležiace na svahu údolia rieky Ruaha, ktorým sme prechádzali asi v dĺžke 100 km. Malebné svahy a kopce porastené riedkymi lesmi sa vlnili a týčili všade okolo nás. Osobitne zaujímavým bolo pre nás údolie baobabov s tisíckami týchto obrov. V období sucha sú väčšinou

Foto archív L. Tolmáči

Naša expedičná posádka

bez listov a tak vynikne ich mohutnosť a zvláštna akoby koreňová koruna. Legenda hovorí, že stvoriteľ potrestal namyslený baobab a zabodol ho korunou do zeme, takže nad povrchom mu vyčnievajú iba korene.

Pred príchodom do Iringy sme navštívili Isimilu - jedno z najväčších nálezísk z doby kamennej, kde sa našli stovky kusov rôznych kamenných nástrojov. Rieka Isimila tu vyerodovala úchvatné a bizare tvarované pieskovcové skalné stĺpy sfarbené do ružova a oranžova. Prechádzka týmto geolo-

gickým parkom z nás urobila rodinku Flinstonovcov.

Mesto Iringa je na úseku 700 km jedným veľkým mestom medzi Morogorom a na juhu ležiacou Mbeyou. Bolo jedným z centier nemeckej kolonizácie, z tohto obdobia sa však zachovalo len pár budov a dnes už je Iringa výnimočná iba históriou kmeňa Hehe. Okolie mesta je posiate rôzne tvarovanými, veľmi starými žulovými balvanmi voľne pohodenými v trávnatých a krovinatých porastoch. Klíma je tu citeľne chladnejšia ako pri mori. Nadmorská výška okolo 500 1 m

n. m. má jednoznačný vplyv na teploty. Najchladnejšími mesiacmi v roku sú práve jún až august, keď nočné teploty klesnú na 5 až 12 stupňov Celzia. Bývali sme v hoteli s výhľadom na rozľahlé slamy, také typické pre väčšinu subsaharských, afrických miest. Niektoré z nich majú dokonca aj vtipné názvy, napr. Ikokoto.

30. jún 2017

Deň presunu na juh Tanzánie. V Afrike neustále niečo prekvapí, teraz pre zmenu nemali pre nás pripravené raňajky, hoci boli zaplatené. Angličtina domácich sa zhoršuje. Naša swahilčina bola pomaly lepšia (v autobuse vedie me nenáročne kurzy). Náš vodič počas vykladania kufrov na strechu vybavil 18 telefonátov. Nie je to žiadny začiatovník, má 4 mobily. Trasa presunu viedla do mesta Mbeya po juhótanzánskej náhornej plošine v nadmorských výškach okolo 1 700 m. Ešte v Iringy si v podnikovej predajni kupujeme domáce lokálne jogurty. Mliečne výrobky nie sú pre Tanzániu typické a tak sme si ich ochutnávku nedali ujsť. Hlavný cestný ťah na juh krajiny je v kompletnej prestavbe ale veľmi pomalej. Cestnú infraštruktúru pomáhajú budovať čínske investície. Cestovali sme priemerne rýchlosťou 50 km za hodinu. Na ceste nás opäť zastavili 3-krát policajti. Raz sme obišli s pokutou. Opätovne nás príjemne prekvapili prícestné predavačky. Pochutili sme si hlavne na exotickej marakuji (passion fruit). Vedro za dve eurá, bolo dosť pre všetkých na tri dni. Prekonať 350 km znamená stráviť celý deň v autobuse. Partia však bola skvelá a tak sme sa super bavili. Popri „diaľnici“ vedie aj významná železnica TAZARA - Tanzania Zambia Railway. Najzaujímavejší a najpestrejší bol posledný úsek cesty asi 70 km pred Mbeyou. Pohorie Kitulo, kde sa nachádza najmladší NP Tanzánie, je súčasťou Južnej vysočiny siahajúcej do dva a pol tisíc metrov nad morom. Horský terén, zalesnené kopce a poľnohospodársky využívaná krajina v okolí Mbeyi ponúka pekné pohľady.

1. júl 2017

Expedícia trávila ďalší deň na juhu Tanzánie v regióne mesta Mbeya - 500 tisícovom sídle, ktoré bolo založené len pred storočím. Prvým cieľom dňa bol meteorit Mbozi asi 70 km západne od Mbeyi. Tento 12 tonový balvan z vesmíru je ôsmy najväčší meteorit na svete. Obsahuje 90 % železa a 10 % niklu. Zaujímavá bola aj cesta k nemu, ktorá na poslednom úseku bola typic-

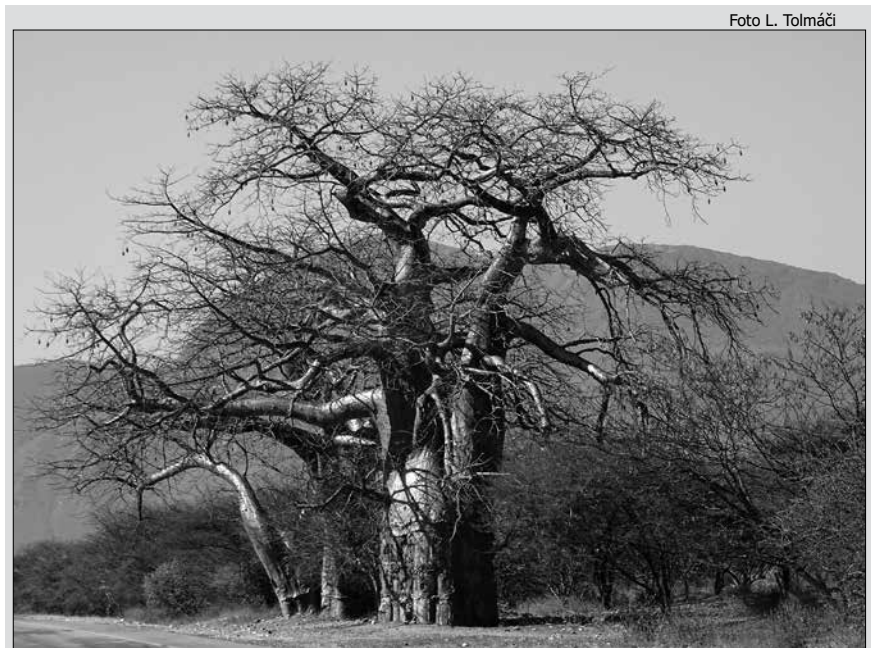
Foto L. Tolmáči

Masajovia v Tanzánii

kou vidieckou komunikáciou, akých je v krajine 80 %. Bola prašná, nespevnená a červená. Popoludní sme sa prebýjali cez totálne upchatú Mbeyu. V zápche sme strávili 1 a pol hodiny. Najkrajšou časťou dňa bola túra v pohorí Poroto, ktoré sa týči do výšky 2620 metrov a je v ňom čarovné kráterové jazero Ngozi. Výstup dažďovým pralesom na hranu krátera s vyhlídkou na jazero v nadmorskej výške 2250 m n. m. nám trval cca 3 hodiny. Zažili sme hada spusteného zo stromu, mega štípajúce mravce, opice, krásnu bujnú zelenú vegetáciu (banánovníky, liany, bambusy, ...). Na večer sa vraciame do Mbeyi, kde ešte takmer márne hľadáme potraviny, väčšina obyvateľstva tu nakupuje radšej na trhoch ako v obchodoch. Na ubytovanie sme dorazili až za tmy čo ale neznamená, že je tak neskoro, lebo stmieva sa tu už o približne 18:30 hod. Dnes sa rozídeme do izieb skôr ako zvyčajne, únava po dnešnom dni je citeľná.

2. júl 2017

Deň bol plný geodobrodružstiev. Vyrazili sme na juh ešte za tmy. Vystúpali sme do oblakov vo výškach až nad 2 000 m. Juhotanzánska vysočina je čarovná. Pohybovali sme sa akoby po panoramatickej ceste, popri ktorej sa striedajú banánovníkové a čajovníkové plantáže. Kúpili sme 180 banánov za 80 centov a dva litre nepasterizovaného jogurtu za 2 eurá. Výborne sa tu darí mnohým poľnohospodárskym plodinám, napr. kapuste, zemiakom, fazuli. Klasikou zostávajú policajné kontroly. Naš vodič si s policajtmi vždy poklebetí a fičíme ďalej. Kultúrnym zážitkom bol prechod hraníc. Trval cca 3 a pol hodiny ale dostali sme výz. Tlupa priekupníkov a samozvaných pomocníkov pri vybavovaní papierov, sa snažila obrať nášho šoféra o kopec šilingov, no našťastie sa im to nepodarilo. V Malawi začal dosť odlišný svet. Život sa točí okolo hlavnej a prakticky jedinej cesty, je to asi najdlhšia promenáda na svete. Ľudia sú milí, usmievajú sa a mávajú. Áut výrazne ubudlo. Dokonca aj väčšie autá slúžia ako autobusy. Severný región je známy svojou baníckou produkciou, výskytom náleзов pozostatkov dínosaurov a pohorím Nyika, ktoré je najstarším národným parkom v Malawi s početným výskytom leopardov a 200 druhmi orchideí. Jazero Malawi vyráza dych. Veľkosťou je to skoro more. Zastavili sme sa na pláži a nahliadli aj do miestnych domácností. Cestou na juh musíme prekonať pohorie vo výške takmer 1500 metrov. Jediná cesta je vždy zraniteľná. V serpentinách

Baobab v Údolí baobabov v Tanzánii

havarovali dva kamióny a uviazli sme. Snažili sme sa spriechniť cestu, no Afričania na nás len neveriacky pozerali. Nakoniec po jeden a pol hodine situáciu zachránil vodič ďalšieho kamiónu. Obidve uviaznuté autá vytiahol. Cesta je veľmi malebná a ešte ju skrášľuje západ slnka. V mestečku Mzuzu nás už očakávali. Je najväčším mestom na severe Malawi a významným dopravným uzlom celého regiónu. Koncentrujú sa tam všetky služby a nájdeme tu banky, obchody, supermarket, lekárne, poštu, školy, nemocnice a pod. Región Mzuzu je tiež známy výrobou kávy, ktorá nesie meno samotného mesta.

3. júl 2017

Z mesta Mzuzu, ktoré nám poslúžilo ako perfektné miesto na prespatie a doplnenie zásob, sme sa vybrali naspäť k pobrežiu jazera. Z kopcov sa cesta zväža až k brehom zálivu s mestečkom Nkhata Bay. V sprievodcoch ho atmosférou priravnávajú ku karibským rybárskym osadám. Bolo tam rušno, na trhoviskách a v stánkoch popri ceste pulzuje život, predávajú všetko čo v okolí dopestujú a miestni vyrobia. Špecialitou sú košíky a rôzne pletené výrobky z vodnej trávy. V pouličných „rýchlych občerstveniach“ vypekajú rybičky čerstvo ulovené v jazere. Záliv je posiaty farebnými rybárskymi loďkami. Pobrežie jazera je miestami členité a skalnaté so sťaženým prístupom k vode. Našli sme si k nemu prístup cez útulnú reštauráciu, ktorú vlastní blondávä Angličanka Holy. Porozprávala nám o jazere a aj o

živote v Malawi, kde žije už 9 rokov. Z terasy boli pekné výhľady a záliv je ako na dlani. Pred nami sa rozprestierali vody hlbociny a okolo nás africká pohoda s európskou prímiesou. Jazero Malawi priľahuje mnohých nadšencov potápania, šnorchlovania a kajakovania. Vo vodách jazera sa skrýva široká paleta farebných rýb cichlíd a vodných živočíchov. Práve v mestečku Nkhata bay sú v ponuke tieto služby a záujemci o vodné športy a podvodný život si tu prídu na svoje. Naša cesta pokračovala ďalej smerom na juh. Pár kilometrov za mestom sa tiahnu dlhokánske plantáže kaučukovníka vysadené v pravidelných radoch. Cesta sa nimi vinie ako krásnou stromovou alejou. Sem tam bol nejaký robotník, ktorí kôru stromu nareže a z nej potom do primontovaného vedierka pomaly vyteká miazga meniac sa na bielu hmotu. Keď je vedierko plné, prídu ho vyprázdniť. A to je počiatok toho čo si my doma kupujeme ako gummy, gumky, gumičky, pneumatiky, lopty a všetličo ďalšie, kde sa pridáva kaučuk. Popri ceste sa okamžite objavujú podnikavý mladí muži, ktorí vyrábajú z čerstvého ešte nespracovaného mlieka lopty rôznych veľkostí. Postupným namotávaním ponafahovaného gumeného vlákna im vzniká lopta, ktorá má vlastnosti pružnej gummy a prudko skáče. Tomu sa hovorí ekobiofairtrade superlopta. Oblúkom od Nkhata Bay sme sa opäť dostali k jazernému „moru“, kde sa povrch znižuje, pobrežie je menej členité a tiahnu sa kilometre dlhé pláže bieleho piesku. Naše ubytovanie sa nachádzalo

Foto L. Tolmáči

Na jazere Malawi

priamo na brehu jazera Malawi, domčeky sú obkolesené upravenou zelenou záhradou a vlny sa lámu na bielom piesku. Vládné tu dovolenková atmosféra, sme skoro ako pri mori. Aby sme zakúsili aj život miestnych obyvateľov, vybrali sme sa na nevelkou loďkou na jazero. Doppravili sme sa na neďaleký kamenný ostrov a cestou pozorovali rybárov pri love. Vrátili sme sa už za tmy. Na hoteli nás čakala malawská bufetová večera.

4. júl 2017

Bol presunový deň. Potrebovali sme doraziť do hlavného mesta Malawi Lilongwe. Napriek tomu sme zažili niekoľko NAJ – najkrajšia návšteva, najnechutnejšie jedlo a najzaujímavejšia nová skúsenosť. Doobedie bolo príjemné a aj plné emócií. Pred odchodom z hotela sme vyrazili na pláž. Jazero bolo ráno relatívne pokojné a pekne nasvietené. Na pláži pofukoval príjemný vetrík a vlny šumeli ako pri mori. Ránovstaj vstali aj na východ slnka a videli ako sa vynára priamo z jazera. Hádám najkrajšou zastávkou bola návšteva miestnej školy. Riaditeľ nás predstavil a zobral do tried na vyučovanie medzi žiakov. Nadšenie a radosť nemali konca kraja, obojstranne. V každej z troch tried sedelo asi 70 žiakov, súčasne viacero ročníkov. V jednej z nich mali práve hodinu geografie a preberali solárnu sústavu. Ukázali nám aj školskú knižnicu a darovali štátne testy z rôznych predmetov. Najväčším darčekom boli učebnice geografie Malawi. Potom sme cestovali na juh pozdĺž jazera, asi 100 km od hlavného mesta sa odklonili

do vnútrozemia. Pred nami sa otvorila rozsiahla rovina v diaľke lemovaná pohoriami. Neďaleko hlavného mesta popri ceste predávajú regionálnu špecialitu – smažené poľné myšky nastrkané na paličkách. Predavača sme poprosili nech jednu zje. Najprv jej odhryzol hlavu a z úst mu zostal trčať len dlhý chvostík. Dvíhal sa nám z toho žalúdok, bolo to nechutné. Urobili sme si len fotografie a video („Myšožrút v Malawi“, nájdete na youtube na GEaE). Predavač bol sklamaný, že sme si žiadne myši nekúpili. Do Lilongwe sme dorazili v dobrom čase a vyrazili sme na obhliadku mesta, ktoré nemá štvrte ale sektory očíslované podľa toho, ako boli postupne pristavané, napr. pri sektore 18 je sektor 45. Sprievodkyňu nám robila milá a vzdelaná manažérka hotela Priscilla. Prvou zastávkou bol sektor tabakového priemyslu s úradmi, fabrikami a predajom. Mali sme obrovské šťastie, že sme sa dostali do aukčných siení predaja tabaku. Malawi je tabakový gigant a odohráva sa tu veľký podiel svetového obchodu s tabakom. Celý areál rozvoniaval aromatickými sušenými tabakovými listami. Existujú 2 odrody tabaku a predspracúvajú sa viacerými spôsobmi. Buď sa sušia dymom alebo na slnku. Ceny závisia od obsahu vody a kvality vysušenia. Na balíkoch sa úradne značí dátum zberu, ukončenie sušenia, váha, odroda a obsah vody. Najlacnejší tabak sa na aukcii predáva 1 kg za 90 centov USD, najdrahší za 4, 30 USD. Jeden balík vážil od 40 do 60 kg. V aukčnej hale (floor) sa denne vystrieda vyše tisíc ľudí – stretnú sa tam farmá-

ri, hodnotitelia, obchodníci a kupujúci. Každý deň sa predá 10 tisíc balíkov tabaku, čo je zhruba 500 ton tabaku. Aukcia je otvorená od pondelka do piatku od 7.00 do 17.00 hod. Tabak je najsilnejším vývozným artiklom a tvorí 60 % exportu Malawi. Prešli sme si ešte vládny sektor s veľkolepým parlamentom postaveným s pomocou Číny, mauzóleum prezidenta Bandu, bankový a obchodný sektor a starú pôvodnú časť (old town). Celé hlavné mesto je rozfahané na veľkej ploche, uprostred mesta je dokonca prírodná rezervácia s divokými zvieratami. Lilongwe na mnohých zapôsobil.

5. júl 2017

Deň najdlhšieho presunu počas našej cesty. Museli sme prekonať viac ako 700 km a súčasne zdolať hranice medzi Malawi a Zambiou. Vyrazili sme skoro ráno a opustili Lilongwe – mesto, ktoré žije od skorého rána. Z predmestia prúdila ľudia všetkými spôsobmi do ale aj z mesta. Niektorí vezú obrovský náklad dreva naložený na bicykloch do výšky dvoch metrov, vrecia s nevedno čím a niektorí sa len potrebujú niekde dostať. Cesta bola až po hranice lemovaná tradičným davom ľudí. Hranice sú síce dosť komplikované, najmä autobus musí byť prečlený a zdanený. Formality trvali len 1 a pol hodiny. Opäť si treba dávať veľký pozor na vreckárov, priekupníkov a zlodejov. Jedného sme vyhodili priamo z autobusu, keď pred všetkými bezočivo vošiel a už chcel kradnúť. Na hraniciach rozdávali ochranné prostriedky pre pohlavný styk (prezervatívy), ktoré si môže každý vziať. Takto sa snažia znížiť vysoké riziko nákazy vírusom HIV. V Zambii sa cesty výrazne vylepšili. Zastávku sme urobili v meste Chipata s populáciou približne ako Bratislava. Sú tam moderné supermarkety. Zamenili sme peniaze (banka, ATM) a kúpili proviant na cestu. Krajina je väčšinou pahorkatá, porastená riedkym, vo vyšších vrchoch hustejším lesom. Cesta má regulárnu krajinu, miestami (asi v dvoch mestách) sú aj cyklistické chodníky. Najkrajším úsekom sme prechádzali ponad rieku s kaňonom Luangwe. Táto rieka je -2krát dlhšia ako náš Váh. Zastavili sme na panoramitickom výhľade a pozorovali okolie. V rieke sme zbadali plávať ozrutného krokodíla, evidentne bol zdochnutý. Po chvíľke sa z okolitých chatrčí k nám prirútilo krdel detí. Boli dotieravé a doslova sme pred nimi utekali. Pomaly sa zvečerievalo. Naš vodič netušil, že na úseku tristo km nebudú žiadne čerpacie stanice. Väčšina

třpla, no niektorí sa dokonca tešili, či budeme tráviť noc v divočine. Zvládli sme to a na benzínke sme nakúpili aj čerstvé horúce buchty – 30 ks za jedno Euro. Do hlavného mesta sme vošli hladko. Lusaka nás zaujala masívnymi svietiacimi reklamami, nákupnými centrami a výstavným bulvárom. Do hotela v centre Lusaky sme prišli v úplnej tme hoci bolo len 20.30 hod.

6. júl 2017

Opustili sme Lusaku a pokračovali na úplný juh krajiny do mesta Livingstonu, kde zostaneme najbližšie 3 dni a spoznáme tu ležiacu divy sveta. Po ceste sme nemali žiadne výnimočné zastávky, krajina bola vlnitá ale prevažne plochá a jednotvárna. Míňali sme mestá, dedinky, veľkoplošné farmy cukrovej trstiny, obilia s moderným zavlažovaním, banánov, nekonečné savanové a krovinaté plochy, riedke lesy či zaujímavé obrie termitiská. Stáli sme len na záchod a raz omrkli aj prístavných predajcov sliepok, moriakov a miestnych suvenírov. V ponuke mali aj originálne chovné „domčeky“ pre hydinu a drevené rozkladacie stoličky. Južná časť Zambie, ktorú sme doposiaľ videli, je jednoznačne najrozvinutjším regiónom, aký sme na našej expedícii navštívili. Lusaka sa na prvý pohľad podobá vyspelému svetu ale do nej sa ešte vrátíme a lepšie ju poznáme. Mestá sú tu na africké pomery vybudovanejšie a sídlia v nich rôzne, aj zahraničné firmy. Na trase sa nachádza množstvo základných a stredných škôl, viacero

nemocníc a špecializovaných kliník. V autách sme míňali oveľa viac belochov ako v Tanzánii a Malawi dokopy. Policajti majú dokonca moderné speedometre (radary) a policajné autá, ale sú aj prísnejší. Kontrolovali nás viackrát, raz dokonca za prekročenú rýchlosť. Naš vodič aj tu dokázal zraziť výšku pokuty z 300 kwacha na 20 (kurz 1:10), pričom hovorí anglicky dosť slabo a svahilčina tu nefunguje. Beloch na jeho mieste by sotva obišiel tak dobre. Do Livingstonu sme dorazili ešte pred zotmením. Mesto dostalo meno po slávnom britskom vedcovi a cestovateľovi Davidovi Livingstonovi. Od Viktóriiných vodopádov je vzdialené len 11 km. Deň sme zakončili v čarovnej africkej reštaurácii s najlepšou večerou počas expedície. Reštauráciu vlastní Talian so svojou zambijskou manželkou Claire.

8. júl 2017

Tento deň možno označiť ako deň V. Mal tri super veci: Viktóriine vodopády, Večerné Zambezi a Večera na africký štýl. Na Viktóriine vodopády sme vyrazili, keď bolo slnko trochu vyššie. Sú vtedy lepšie osvetlené. Mali sme super podmienky: veľa vody, príjemné počasie a málo ľudí. Skutočne patria k siedmym prírodným divom sveta. Prístupové trasy, chodníky, zariadenia a všetko pre turistov je tu vybudované nad africké pomery. Vstupné 25 USD iste dlho nezostane, veď prednávkou to bola polovica. Po krátkom predstavení vodopádov pri vstupe sme sa spoločne kochali vodopádmi zo severovýchodnej strany. Dali

sme spoločné foto a prešli sa spoločne na severný okraj rieky Zambezi. Vystrašila nás kobra, ktorá číhala medzi kameňmi. Potom sme spoznali vodopády každý samostatne. Nádhera. Obišli sme vodopády zo všetkých strán: najkrajšie sú južné 108 m vysoké steny. Riekou sa valia 2 milióny litrov vody za sekundu – tak ako Dunajom v Bratislave. Prechádzka južným chodníkom vedie až k zimbabwským hraniciam. Most dokončený v roku 1905 za Cecilia Rhodéza je impozantný, pripomína trochu Eiffelove konštrukcie. Z mosta skáču banjijumpisti. Originálna je aj prechádzka k Boiling pot - „Vriacemu hrncu“ – miestu na brehu Zambezi, kde sa rieka stáča cez 1,5 mld. rokov starú čadičovú roklinu do Zimbabwe. Pri vodopádoch číhajú chamtivé a zákerné paviány. Vystrašili, ba dokonca zaútočili, na viacerých z nás. Trošku sme polietali dromom pri vodopáde a vydali sa na cestu do mesta aj s minivážetvou Livingstonovho múzea. Vzápätí sme sa vydali na Večernú plavbu pri západe slnka po Zambezi. Cítili sme sa tu skvostne a bolo veselo. Videli sme mnoho zvierat – krokodíly (aj štvormetrového), hrochy, množstvo vtákov a krásnu scenériu. Na chvíľu sme sa preplavili aj cez hranice do Zimbabwe. Po návrate do Livingstonu bola večera na africký spôsob dôstojnou bodkou za super dňom. Tancoval a bubnoval nám temperamentný africký tanečný spolok. Nedali sme sa zahanbiť. To čo predviedli Juu, Keren'gende, Ya Paka (naše expedičné mená) a ostatní, roztancovalo celú sálu.

9. júl 2017

Deň sa niesol v znamení skutočného afrického safari. Hneď zrána sme vyrazili do Botswany. Cestou sme prešli NP Mosi oa Tunya - domov nosorožcov bielych. Botswana zaviedla poplatok za návštevy safari, nemáme tam vízovú povinnosť ale poplatok áno. Previezli nás motorovým člnom cez Zambezi popri rozostavanom moste, ktorý by sa mal stať šiestym mostom cez rieku Zambezi. Pre ľudí a automobily tam stále premáva kompa. Hranice sme zvládli hravo. Akurát nášho vodiča nepustili s nami do Botswany hoci mal safari vybavené. Nemal regulárny pas, iba zalaminátovanú A4 o občianstve ako cestovný doklad s fotkou. Na tento doklad môže cestovať do hraničných krajín Tanzánie, pravdepodobne nie však ďalej. Zostal nás sklamaný čakať v prístave.

Na botswanskej strane sme sa ocitli v doposiaľ najrozvinutejšom štáte na trase expedície, veď na obyvateľa tu majú 10-

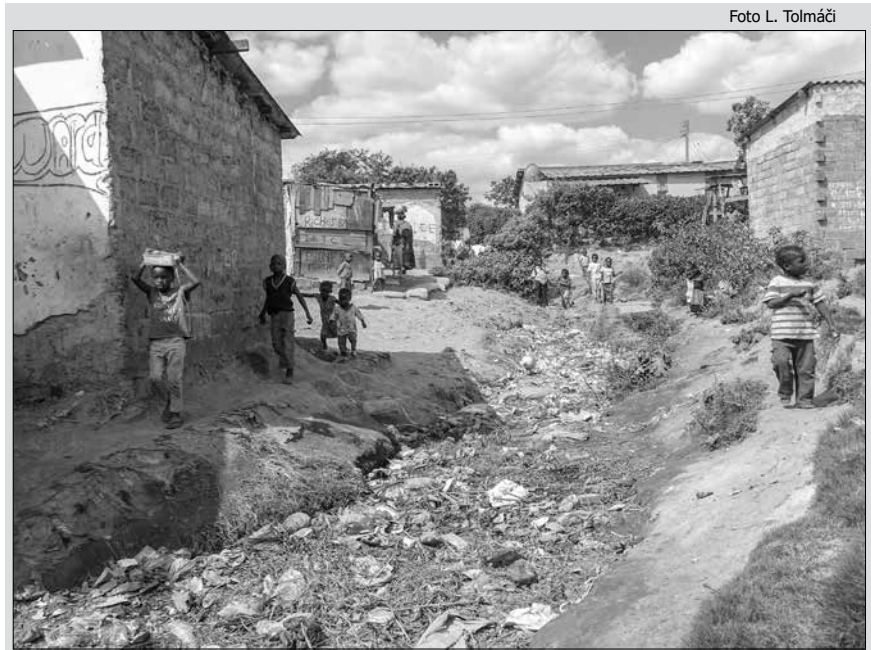
Foto archív L. Tolmáči

Návšteva školy v Malawi

krát vyšší príjem ako v Malawi. Nalodili sme sa na safari loď a užili sme si plavbu po rieke Chobe okolo ostrova Sedudu. O ostrov vedie spor Namíbia s Botswanou. Vyhráva Botswana, ktorá ho využíva ako turistickú atrakciu. Zážitok z plavby bol super. Videli sme krásne orly, krokodíly, byvoly, hrochy, slony, gazely .... Na chvíľu sme prešli aj hranice s Namíbiou, takže náš šiesty štát. Kepten Morgen, ako sa nám kapitán lode vtipne predstavil, nás doviezol bezpečne do prístavu. V exkluzívnom Safari lodge sme si dali výborný bufetový obed. Po obede sme nastúpili do otvorených safari jeepov v dvoch skupinách. Vodič jednej posádky sa volal Bigbig a bol skutočne big big. Mal asi 150 kg a obvod pásu 180 cm. Jazdili sme po hlavnom „meste“ slonov - NP Chobe. Žije ich tam vraj 100 000 na rozlohe dvojnásobku Bratislavy. Slonov sme videli však len zopár. Najväčšie dobrodružstvo bolo, keď jedno z áut dostalo defekt a Bigbig musel vymieňať koleso uprostred divočiny. Len 100 m od nás sme zahľadli levicu. Všetci sme vyskákali naspäť do jeepu aj keď by nám to vôbec nepomohlo, keďže je otvorený. Najkrajšie zábery máme so žirafami a antilopami. Šofér Bigbig bol dosť nešikovný a motal sa stále dokola. Bol asi jediný, čo od nás nedostal sprepitné, na ktoré sú tu v Afrike všade zvyknutý. Auto s druhým šoférom bolo nadmieru spokojné a nadšené divokou prírodou. Prechod do Zambie bol opäť hladký, keďže sme mali dvojstupové víza. V Livingstone sa vraciame do „našej“ reštaurácie. Väčšina výpravy ochutnala aj miestnu špecialitu - pečené zambijské húsenice, ktoré nám osobne nachystala majiteľka Claire. Chutia ako masťný popcorn. Pár účastníkov to nezvládlo, dokonca aj vodič nad nimi krútil nosom. Posledný skutočný spoločný večer bol veselý, zábava pokračovala na ubytovaní takmer do rána.

10. júl 2017

Deň sme začali návštevou kostola v Livingstone. Omša bola nevšedná. Bola o niečo pokojnejšia ako omše v subsaharskej Afrike bývajú, ale spievalo sa, výskalo a tleskalo. Na záver nás ešte vyzvali, aby sme sa postavili a ukázali celému kostolu ako vzácní hostia. Pozdravili nás a podpísali sme knihu návštev. Po kostole sme sa rýchlo prichystali na cestu. V Livingstone sme ešte navštívili artštúdio a kúpili ďalšiu kolekciu obrazov. Po rozlúčke sme vyrazili proti slnku na východ. Dvojmetrové obrazy nám v autobuse statočne zavádzali. Nákupnú zastávku sme mali v meste Choma. Návrat do Lusaky tou istou cestou bol zase

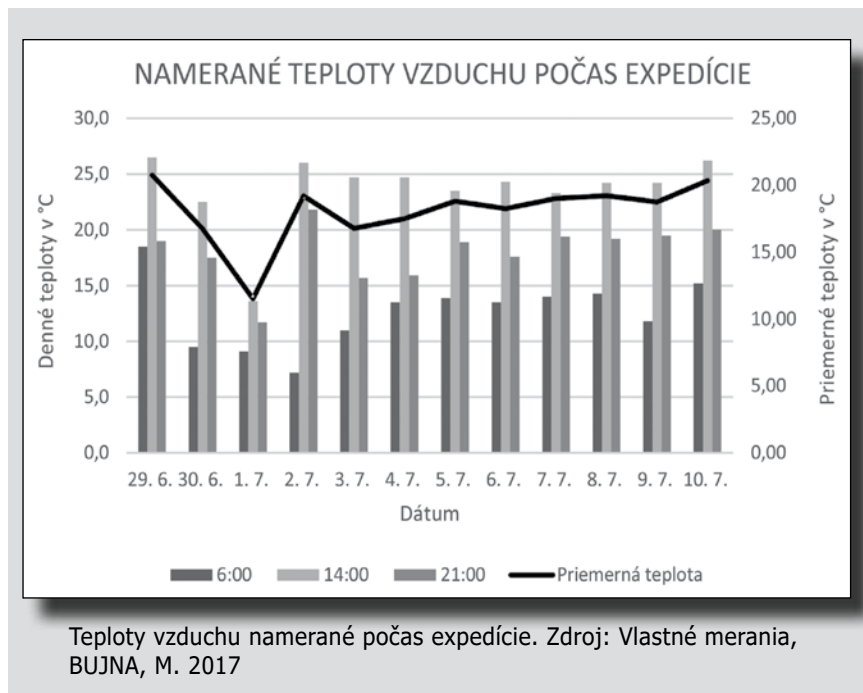
V slume v Lusake

trochu iný. Väčšinu času na nás svietilo slnko zo severu. To na Slovensku nikdy nezažijeme. Cesta bola jednotvárna, až posledných 70 km sa reliéf zvlínil. Paradoxne aj povrch cesty bol oveľa horší. Mohla za to omnoho hustejšia doprava. Do Lusaky sme prišli za tmy. Novozavedené mýtnice nás iba zdržali. Bývali sme opäť blízko centra v osvedčenom hoteli. Večer boli všetci unavení a vládla predodetová horúčka.

11. júl 2017

Ostatný deň v Afrike bol určený na spoznanie Lusaky a návštevu štátnej University of Zambia. Stretnutie bolo dohodnuté na 10. hodinu doobeda. Očakával nás vedúci katedry geografie a Gilbert, vedúci projektu urbánnych štúdií. Predstavili nám katedru a študijné odbory. Nasledovalo sedenie s poprednými zambijskými geografmi od profesorov až po mladých vedeckých pracovníkov. Predstavili nám svoje vedecké zameranie a výskumné projekty, na ktorých aktuálne pracujú alebo pracovali v nedávnej minulosti. Témy sú nanajvýš aktuálne, dotýkajú sa hlavne urbánneho vývoja Lusaky, riešenia zložitej situácie slumov v rôznych častiach mesta, klimatických zmien, udržateľného poľnohospodárstva, potravinovej bezpečnosti a potravinových systémov, vidieckeho osídlenia a spôsobu života obyvateľov na vidieku, postavenia a úlohy žien v poľnohospodárstve na vidieku, vodných zdrojov, baníctva a pod. Viacerí z prítomných študovali na zahraničných univerzitách, niektorí v Európe v Británii, Nemecku či dokonca v Českej republike.

Na sedenie s nami prišla aj zástupkyňa mesta Lusaka, ktoré s geografmi úzko spolupracuje najmä v otázke riešenia bývania v slumoch. V prezentáciách nám predstavili viacero projektov týkajúcich sa tejto pálčivej témy. Na záver sa rozvinula diskusia, mali sme dosť otázok. Iste by bola vôľa diskutovať ďalej ale nebol už bohužiaľ čas. Srdečne sme sa rozlúčili s kolegami zo zambijskej univerzity a z akademickej pôdy sme sa presunuli priamo do terénu. Sprevádzal nás geograf David, naša úloha pre neho znela jasne: ukázať nám Lusaku z inej stránky, nie turistickej. Z krásneho rozľahlého areálu univerzity sme sa presunuli rovno cez štvrte, ktoré sa postupne zo slumov menili na lokality vybavené službami a o niečo lepším bývaním, tzv. formal housing. Pre slumy tu používajú termín „informal housing“ a tvoria viac ako 60 % Lusaky. Ani nie po 4 km sme sa dostali do pravého afrického slumu. David bez váhania navrhol, že sa tam prejdeme. Hneď prvým krokom sme sa dostali do iného sveta. Veľmi smutného a biedneho. Sám beloch nemá šancu v slume prežiť. Keby sme tam boli bez Davida a jeho kolegu, ten krdeľ detí nás rozoberie na súčiastky. V sprievode domáceho k nám boli obyvatelia dokonca milí, zdravili sa a usmievali. Takéto belošké návštevy nemávajú zrejme často. Kolegovia geografii zo zambijskej univerzity tam robia výskum, v spolupráci s magistrátom mesta a sú tam teda známi. Skúsenosť v slume bol hádam najsilnejší emočný zážitok. Zo všadiaľ na nás „padala“ nesmierna chudoba. Slum bol plný odpadkov, s ktorými si ne-

vedia dať rady. Cestičky medzi domami sú hrboľaté a plné dier, občas vyplnené smetím. Museli sme preskakovať nebezpečné stoky, plôtky a dávať pozor na natiahnuté drôty. Odpadky ležali aj okolo príbytkov, dvory sa však snažili udržiavať vyzametané. Domce boli jednoduché, bez elektriny, bez vody. Stredom slumu tiekla zápachajúca stoka, z ktorej v čase núdze aj pijú. V slume sme strávili asi hodinu, z toho väčšinu času v úzkosti z celého toho prostredia a túžbe sa odtiaľ čo najskôr dostať. Niektorých z nás chytala mierna panika a hundranie prečo sme do slumu len nenakukli ale šli až tak ďaleko. Keby sme si ho však nepozreli, nikdy by sme si poriadne neuvedomili zúfalosť tohto prostredia a životov ľudí v ňom. Po nasadnutí do autobusu zavládla všeobecná úľava a dôkladná očista dezinfekčnými prostriedkami. Paradoxne zo slumu sme smerovali do najlukratívnejších častí Lusaky – vládny trojuholník a diplomatická štvrť. Videli sme vily zahraničných ambasád, sídlo parlamentu, tri hrobky prezidentov a sídla bohatých Zambijčanov. Odtiaľ sme prešli krížom cez Lusaku k najväčšej mestskej skládke odpadu, nad ktorou sa vznášal dym a opar. Denne sa tam prehrabávajú desiatky hľadačov ešte využiteľných vecí. Po kopách odpadu sa prechádzali ako mravce. Dva kilometre odtiaľ leží najväčší cintorín so stovkami hrobov určený pre strednú a nižšiu vrstvu. Tí bohatší majú v Lusake vlastný cintorín. Našu púť Lusakou sme skončili prechodom štvrte, kde žije väčšina belochova a s Davidom sme sa rozlúčili pri nákupnom centre. Tam sme oplieskali posledné kwache (zambijská

mena) a strávili čas pred odletom. Na letisku sa každý rozlúči s našim vodičom minimálne podaním ruky ale aj silným objatím, nie je nik, kto by si ho neobľúbil.

Záver

Expedícia TAMAZAMBO 2017 sa oficiálne skončila na 16. deň priletom do Viedne. Celá skupina v plnej zostave bez strát a v zdraví dorazila domov na Slovensko. Cestou sme uskutočňovali merania teploty vzduchu, pozorovanie zvierat a hodnotenie atraktivity jednotlivých miest. Pre porovnanie s prevládajúcim názorom o horúcej Afrike uvádzame graf o nameraných teplotách počas našej expedície.

Expedition TAMAZAMBO 2017 to Africa

Ladislav Tolmáči, Anna Tolmáči, Matúš Bujna

Abstract

In the beginning of the summer of 2017 a group of 20 geographers from Department of regional geography of Comenius University in Bratislava set out for an expedition to Africa. They covered by bus a long distance in Tanzania, Malawi, Zambia and Botswana (TAMAZAMBO). This paper is aimed as a geographical reading for educational purposes to deepen the knowledge on these African countries.

prof. RNDr. Ladislav Tolmáči, PhD., Katedra geografie a geológie Fakulty prírodných vied, UMB, Banská Bystrica

RNDr. Mgr. Anna Tolmáči, Katedra regionálnej geografie, ochrany a plánovania krajiny, PRIF UK, Bratislava

Bc. Matúš Bujna, Katedra regionálnej geografie, ochrany a plánovania krajiny, PRIF UK, Bratislava

E-mail: tolmaci@fns.uniba.sk, annatolmaci@hotmail.com, matusbujna@gmail.com

Každý si priniesol okrem suvenírov hlavne nezabudnuteľné zážitky na čarovnú Afriku. Afrika chytí za srdce a je návyková. Kto raz zakúsi Afriku, chce sa vrátiť. Veríme, že expedícia TAMAZAMBO bude mať svoje pokračovanie do ďalších neprecestovaných štátov a regiónov tohto kontinentu.

Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA: Sociálne, ekonomické a environmentálne determinanty rozvoja a transformácie regiónov: regionálnogeografický prístup, číslo projektu: 1/0540/16.

Použitá literatúra

BROUGH, A., 2006. *Botswana*. Globetrotter Travel Guide. London: New Holland Publishers, ISBN 978-1-84537-596-6

Cole, R., De Blij, H. J., 2007. *Survey of Sub-Saharan Africa. A regional geography*. New York: Oxford UP, ISBN 0-19-517080-6

David, M., 1999. *Victoria falls. Mosi-Oa-Tunya. Zimbabwe. Land – People – History*. Harare: African Publishing Group, Cannon Press, ISBN 1-77901-136-9

KOLEKTÍV, 2013. *Southern Africa*. Lonely planet Publications, 6th edition. ISBN 978-1-74179-889-0

KOLEKTÍV, 2009. *Tanzanie. Turistický průvodce*. Rough guides, ISBN 978-80-7217-625-0

KOLEKTÍV, 2014. *Zambia, Mozambique & Malawi*. Lonely Planet Publications, 2nd edition, 2014. ISBN 978-1-78657-043-7

VOTRUBEC, C., 1973. *AFRIKA. Zeměpisný přehled kontinentu a jeho oblastní ekonomické problémy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973.

Piešťanská prechádzka

Už v roku 1113 sa v Zoborskej listine písalo o sídle s názvom Pescan, napriek tomu nás piešťanská prechádzka nezavedie do dávnejšej histórie. Zato nám predstaví akým obdivuhodným architektonický vývojom prešlo kúpeľné mesto Piešťany za ostatné dve storočia. Prechádzku po Piešťanoch môžete obohatiť o využitie ponuky kúpeľných či wellnessových procedúr, v lete dobre padne okúpať sa na vynovenom kúpalisku Eva alebo sa previesť vyhlídkovou loťou po Sĺňave. Zaujímavým spštením môže byť aj požičanie bicykla a objavovanie zaujímavých cykloturistických trás v najbicyklovejšom slovenskom meste.

Piešťany sú nielen svetoznámymi kúpeľmi ale aj pekným mestom, po ktorom možno absolvovať veľmi príjemnú prechádzku. Mesto vyniká množstvom parkovej zelene ale aj zaujímavými stavbami, ktoré zaujmú obdivovateľov modernej slovenskej architektúry.

Prechádzku po Piešťanoch začne na piešťanskej železničnej stanici. Autobus môže na účastníkov podujatia čakať na veľkom platenom parkovisku na Nálepkovej ulici. Cesta zo železničnej stanice (1) do centra mesta meria asi 2 km. Určite je tiež zaujímavá s pozoruhodnými zastávkami. Vedie po Staničnej a Teplickej ulici. V blízkosti stanice sa nachádza bývalá elektráreň adaptovaná na kultúrne centrum. Na Teplickej ulici trasa prechádza popri peknom parku s budovou niekdajšieho Vojenského kúpeľného ústavu prebudovaného na kúpeľný hotel Granit. Teplická ulica nás dovedie na začiatok pešej zóny na rušnom Námestí slobody (2). Odtiaľ je len kúsok na

promenádu Winterovu ulicu nesúcu meno významnej piešťanskej rodiny s veľkými zásluhami o rozvoj mesta. V roku 1889 si piešťanské kúpele vzal do prenájmu Alexander Winter a jeho syn Ľudovít im dal punc svetovosti. Výsledky jeho úspešného riadenia kúpeľov aj mesta vidíme na každom kroku. Centrum mesta aj kúpeľný areál sa zobia stavebárske skvosty reprezentujúce slohové trendy od historizmu, cez secesiu až po architektonickú modernu. Dominantnou stavbou Winterovej ulice je eklektická budova bývalého riaditeľstva kúpeľov (3), obdivovatelia secesie určite ocenia skriňový výklad umeleckej galérie (4) s pôvodným vzhľadom starej lekárne. Funkcionalizmus dobre reprezentujú kúpeľné hotely Jalta a Eden (5).

Popri reštaurácii s pozoruhodnými sgrafitami na fasáde sa dostaneme do Mestského parku s peknou piešťanskou tradíciou umiestňovania vý-

Foto J. Lacika

Zrkadlisko v Liečebni Irma

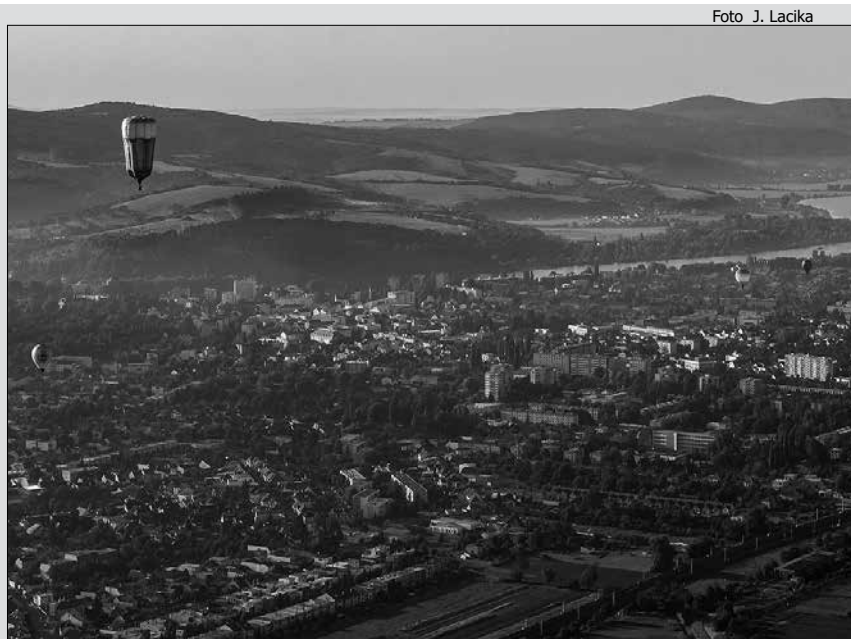

Foto J. Lacika

Piešťany z vtáčej perspektívy

tvárnych diel do parkovej zelene. Park krášli pieskovcová socha (8) Adamova Trojana z Benešova, autora oslavnej básne z roku 1642 o uzdravujúcich účinkoch piešťanských kúpeľov. Pamätník L. v. Beethovena (7) do parku umiestnili v presvedčení, že nemenovanými kúpeľmi spomenutými v úboštnom liste hudobného génia, by mohli byť Piešťany. Prechádzka po parku môže byť spojená s prehliadkou Balneologického múzea sídliaceho v Kúpeľnej dvorane (6).

Mesto a Kúpeľný ostrov spája Koloňádový most (9), ktorý pre veľkorysé použitie skla nazývajú aj Sklený most. V dvoch sklenených stenách pozdĺžnej priečky sú kópie leptov do skla zhotovené podľa výtvarného návrhu Martina Benku. Peší most preklenujúci koryto Váhu postavili v roku 1933 podľa projektu vtedy ešte len začínajúceho architekta Emila Belluša. Na strane mesta okoloidúcich víta bronzová so-

cha od bratislavského sochára Róberta Kühmayera. Muž lámajúci barly je symbolom uzdravenia, ktorý v mierne pozmenenej podobe nachádzame aj v mestskom erbe.

Ozdobou južnej časti Kúpeľného ostrova je secesný kúpeľný hotel Thermia Palace (10) stavebne prepojený kúpeľným domom Irma. Za fontánou s pamätnými tabuľami prezidentov Višegrádskej štvorky vstúpime do komplexu klasicistických budov Napoleonských kúpeľov (11). Pred vstupom na kúpeľné nádvorie môžeme ochutnať piešťanskú „vajcovku“, na sírovodík bohatú minerálnu vodu s teplotou takmer 70 °C. Iné ľudské vnemy si prídu na svoje pri pohľade termálne jazierka pokryté listami a kvetmi lotosov a lekien. Na severný koniec Kúpeľného ostrova vedie priamočiara promenáda K. Domina dlhá takmer 1 km. Po pravej strane ju lemujú vzájomne prepojené moderné budovy kúpeľného komplexu Balnea (12), na opačnej strane sa okrem kúpeľného parku nachádza štýlová kaviareň, kúpalisko Eva (13) a vtáčia voliéra.

Po okružnej prehliadke Kúpeľného ostrova zamierime k mostu (14) na jeho juhovýchodnej strane. Za mostom na nás čaká pekná vyhládka na siluetu kúpeľného areálu zrkadliacu sa na hladine mŕtveho ramena Váhu. Z dna ramena pochádza chýrne piešťanské sírne bahno, ktoré je vďaka miestnym blúdovým výverom termálnej vody a prítomnosti špecifických mikroorganizmov účinným prostriedkom na liečbu reumatizmu a iných chorôb. Pekné výhľady na mesto a rieku sú zo západného brehu ostrova a z pešej lávky na Krajinskom moste (15), po ktorom sa dostaneme na pravý breh hlavného vážskeho koryta. Na predmostí sa v roku 1936 začal realizovať projekt výstavby záhradnej štvrte Floreat. Do začiatku druhej svetovej vojny sa však podarilo postaviť iba 10 objektov. Je medzi nimi aj dom stojaci na nábřeží s bytom básnika Ivana Krasku (16), v ktorom je dnes zriadená pamätná izba. Z nábřežného chodníka sa poza výškovú budovu hotelu Magnolia poľahky dostaneme do centra Piešťan.

Ján Lacika

Zaujímavosti mimo trasy

Treba využiť to, že Piešťany sú mestom cyklistov. Na bicykli sa pohodlne dostaneme aj k vzdialenejším turistickým cieľom, napr. k ruinám gotického kláštora johanitov a do Múzejného oddelenia Vojenského historického múzea zriadeného v priestoroch bývalého vojenského letiska. Vodnú nádrž Sĺňava najlepšie spoznáme na vyhládke kovej plavbe loď kotviacich blízko Kolonádového mostu ale aj na okružnej cyklistickej trase. V neďalekých Moravanoch nad Váhom, ktoré preslávila praveká soška Moravianskej Venuše z mamutoviny, objavíme, žiaľ, chátrajúci renesančný kaštieľ ako aj prírodnú pamiatku Veľký jarok. V hlbokej strži sa nachádzajú kolmé sprašové steny. Cesta z Piešťan do Radošiny prechádza cez horské sedlo v hlavnom hrebeni Povážskeho Inovca. V blízkosti motorestu v sedle môžeme vstúpiť do jaskyne Čertova pec, ktorú v praveku obývali neandertálcami.

